

► EDITORIAL

Dan Pavel

► ALEGERILE
PREZIDENȚIALE 2009

Tom Gallagher

Alexandru Radu

Bogdan Dima

Cosmin Dima

Claudiu Herțeliu

Alexandru Isaic-Maniu

Daniel Traian Pele

Tudorel Andrei

Barbu Mateescu

Mihnea Dumitru

► ESEU

Alexandru Florian

► SEMN DE ÎNTREBARE

Interviu cu Matei Cazacu

► ARHIVA

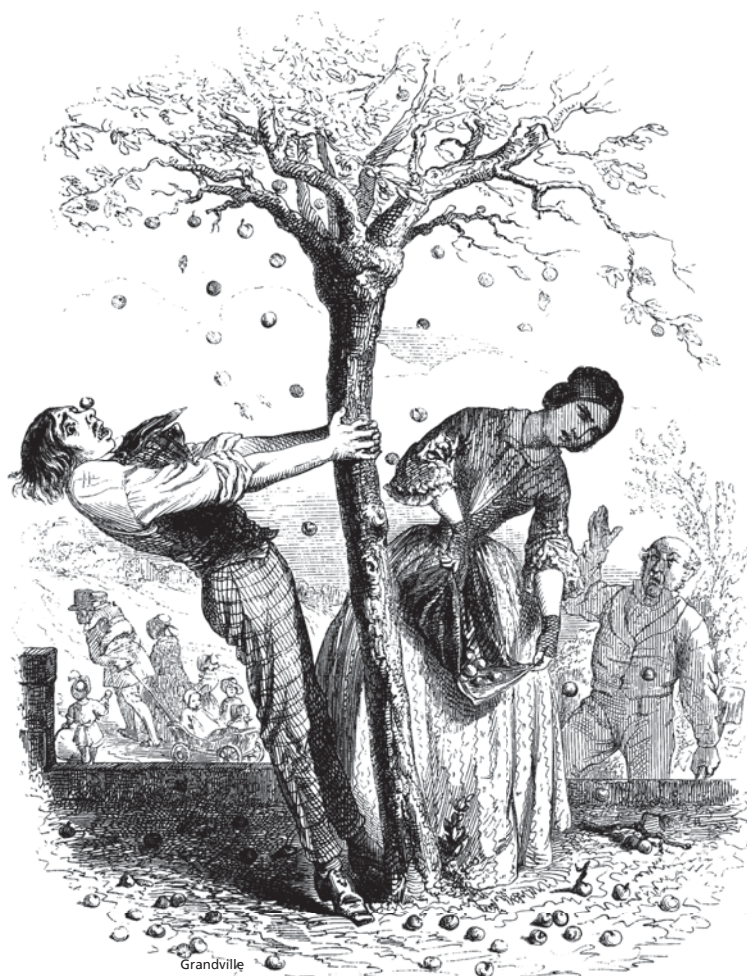
Lavinia Betea

► SEMNALE

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE ȘI DE TEORIE POLITICĂ
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

APARIȚIE LUNARĂ

VOLUM XVIII
NUMĂRUL 1 (143)
IANUARIE 2010

Alegeri
prezidențiale 2009

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

Revistă editată de:

Fundația
Societatea Civilă

Apare lunar

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu
Daniel Chirot
Dennis Deletant
Anneli Ute Gabanyi
Gail Kligman
Steven Sampson
Lavinia Stan
Vladimir Tismăneanu
G. M. Tamas
Katherine Verdery

DIRECTOR

Stelian Tănase

REDACTOR ȘEF

Dan Pavel

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Sabin Drăgulin

REDACȚIE

Cecilia Tohăneanu
Alexandru Radu
Aurora Martin
Nicolae Drăgușin
Ioana Paverman
Camelia Runceanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

sferapoliticii@rdslink.ro
redactia@sferapoliticii.ro
<http://www.sferapoliticii.ro>

Sfera Politicii

VOLUMUL XVIII, NUMĂRUL 1 (143), ianuarie 2010

Editorial

- Prezidențialismul românesc și alegerile. De la Iliescu la Băsescu.....3
Dan Pavel

Alegerile prezidențiale 2009

- Romanian Presidential Elections of 2009. Race for the Prize of „Răul cel mai mic” 13
Tom Gallagher
- Experiența românească a alegerii președintelui republicii 22
Alexandru Radu
- Președintele României: instituția cheie a sistemului constituțional românesc30
Bogdan Dima
- De ce a pierdut Crin Antonescu alegerile prezidențiale?42
Cosmin Dima
- Turul 2 al alegerilor prezidențiale din 2009: fraudare
sau consecvență în opțiuni?48
*Claudiu Herțeliu, Alexandru Isaic-Maniu,
Daniel Traian Pele și Tudorel Andrei*
- Analiză comparativă a rezultatelor turului doi de scrutin
al alegerilor prezidențiale din 2004 și 2009..... 61
Barbu Mateescu
- Campania electorală în era Internetului67
Mihnea Dumitru

Eseu

- Criza între realitate și receptare 74
Alexandru Florian

Semn de întrebare: Matei Cazacu82

Aurora Martin

Arhiva

- Arhivele Sfera Politicii - Ultima vizită a lui Nicolae Ceaușescu la Moscova.
Stenograma discuției dintre Nicolae Ceaușescu și M.S. Gorbaciov
din 4 decembrie 1989 (II) 86
Lavinia Betea

Semnale93

Index de autori95

Prezidențialismul românesc și alegerile. De la Iliescu la Băsescu

■ DAN PAVEL

Abstract

The Romanian post-communist political system is somehow vicious; it has been gradually moulded as to allow the president's executive powers to overrule the Constitution and the laws in force. Eventually, the presidential powers came out a lot larger and stronger than normally allowed by any coherent democracy. In other words, there has always been a breach in deterring the action of the bicephalous executive power. Still, there have also been constant attempts, sometimes successful, sometimes not, to "contain" this power, often employed in an abusive manner.

Keywords

political system, executive power, democracy, president

În sistemul politic postcomunist din România, puterea prezidențială a fost întotdeauna (și rămîne) mai mare decît o permiteau cadrul formal-constituțional și legile existente. Este o putere mai mare și mai incontrollabilă decît este normal într-o democrație. Cu alte cuvinte, limitarea democratică a acestei părți a puterii executive bicefale a fost întotdeauna deficitară. Ceea ce nu înseamnă că nu au fost și încercări, uneori reușite, de a „conține” o putere manifestată adesea abuziv. Tentativele de limitare suplimentară a puterii executive prezidențiale s-au înscris pînă acum în cîteva categorii:

- sortite eșecului, de cele mai multe ori;
- prea timide, prea adesea, în ciuda unor contexte favorabile;
- tentative reușite, punctuale, de limitare constituțională și/sau legală a puterii președintelui;¹

1 Una dintre puținele tentative reușite de limitare a puterii prezidențiale s-a concretizat în introducerea unui paragraf nou în Constituția reformată din 2003, care prevede o interdicție explicită: „Președintele României nu-l poate revoca pe primul ministru” [art. 107, (2)]. Introducerea acestei interdicții în legea fundamentală a fost o consecință a crizei constituționale provocate de fostul președinte Constantinescu prin demiterea fostului premier Radu Vasile într-o manieră pe care toți specialiștii și politicienii au apreciat-o ca fiind la limita constituționalității. Această schimbare a făcut posibilă terminarea mandatului de patru

- tentative radicale de limitare a puterii prezidențiale, însă personalizate, partizanale, de punere la punct a președintelui, prin proceduri parlamentare.¹

Principiul democratic *check-and-balances* a fost pus de la bun început sub semnul întrebării în România postcomunistă, datorită istoriei instituției prezidențiale și mai ales modului în care ea a început să funcționeze – „momentul o” al democrației. Prestigiul, influența, autoritatea și puterea „părintelui fondator” al republicii postcomuniste, Ion Iliescu, erau imense și deja consolidate înaintea votării primei Constituții democratice, cea din 1991. În mare parte, ele au fost câștigate în timpul evenimentelor cu efecte revoluționare din decembrie 1989. Iar victoria din primul tur obținută de Iliescu în alegerile prezidențiale din mai 1990, când a obținut 85% din voturile celor prezenți la vot, în condițiile unor alegeri care au reprezentat recordul absolut de participare electorală din postcomunism, au consolidat și mai mult puterea respectivei instituții, prin întărirea puterii personale a „președintelui fondator”. Constituția din 1991 nu a făcut decât să consfințească ceea ce Iliescu obținuse deja și să păstreze anumite aspecte ale puterii sale într-o asemenea ambiguitate încât să nu poată fi controlate. Iar exemplul cel mai flagrant este cel al Consiliului Suprem de Apărare a Țării (CSAT), de fapt un „al doilea guvern”, la dispoziție Președintelui, care îl convoacă la Palatul Cotroceni și la care succesorii lui Iliescu nu au renunțat. Chiar dacă ulterior, toate aceste avantaje au părut a se diminua, totuși influența, autoritatea și puterea președinților care l-au urmat sau l-au precedat pe Iliescu au depășit mereu cadrul legal-constituțional.

Aparent, singura excepție de la regulă a fost președintele Emil Constantinescu. În ciuda faptului că a rămas în memoria colectivă drept un lider „slab” (ori „mai slab” decât ceilalți președinți), totuși fostul Rector al Universității București a condus România cu mână forte și și-a impus punctele de vedere ori opțiunile în situațiile cruciale, de care ulterior s-a cam uitat. Când îi comparăm pe cei trei președinți de pînă acum, nu trebuie să uităm că deși a stat cel mai puțin la putere, Constantinescu s-a confruntat cu cele mai puternice provocări economice, politice (naționale și internaționale), cărora le-a făcut față cu riscul de a nu-și mai asuma și provocarea ultimă, cea electorală, pentru un al doilea mandat. Spre deosebire de Iliescu și Băsescu, Constantinescu nu s-a agățat de putere și nici nu și-a pregătit campania electorală de președinte în funcție astfel încât să se auto-favorizeze pentru a câștiga un nou mandat, cu toate că avea mijloace suficiente la îndemînă.

Una dintre prejudecățile cu privire la importanța alegerilor prezidențiale provine din atribuirea de legitimitate funcției alese prin voturile cele mai multe ale cetățenilor. Legitimitatea prin vot este una minimală și se leagă strict de momentul alegerii, precum și de consecințele votului pentru ocuparea funcției respective, fără a conferi ulterior vreun drept de abuz asupra puterii. Și Adolf Hitler a avut legitimitatea votului. Era însă o legitimitate limitată. Dacă legitimitatea ar proveni exclusiv din numărul de voturi și din obținerea unei majorități, ar însemna să îngropăm democrația chiar înainte de a se naște. Altminteri, de-

ani de către premierul Călin Popescu Țăriceanu (2004-2008), spre disperarea președintelui Traian Băsescu.

1 De fapt, este vorba despre un singur caz, cel legat de suspendarea din funcție de către Parlamentul României a Președintelui Traian Băsescu. Este relevant faptul că deși fostul Președinte Ion Iliescu s-a găsit de mai multe ori în situația în care ar fi putut fi suspendat, opoziția democratică nu a avut suficientă forță pentru a face acest lucru. În cazul lui Băsescu, motivele suspendării sale ar fi putut fi considerate grave numai dacă textele constituționale și legale erau mai clare ori dovezile mai convingătoare. Tocmai de aceea, acele motive au fost „pe muchie de cuțit”, iar suspendarea urmată de referendumul popular i-au adus lui Băsescu un surplus de popularitate tocmai când el intrase în declin.

mocrația se îngroapă singură, treptat, în timp, chiar prin contribuția directă și neprețuită a celor aleși cu cel mai mare număr de voturi.

Limitarea puterii prezidențiale a fost un eșec al primelor două decenii de tentative de democratizare a României. Nu a fost un eșec izolat. A fost un caz particular al tentativei eșuate de limitare a puterii executive în general. Aceste eșecuri repetate sînt simptome clare ale deficienței democratice. Dezechilibrul și subordonarea puterilor în stat este o caracteristică structurală a sistemului politic românesc, care din această cauză este încă departe de a fi o democrație consolidată și un stat de drept¹. Una dintre misiunile generațiilor prezente și viitoare de politicieni și militanți civici care cred în democrație este să găsească soluții procedurale, instituționale, constituționale, legale pentru limitarea puterii și influenței președinților României. Ea trebuie să se desfășoare concomitent și într-un efort conjugat cu acela de găsire a soluțiilor pentru limitarea puterii executive în general, ale cărei influențe exagerate le-am analizat în alte texte.

Imperativul democratizării nu coincide însă cu „planurile” politicianilor, în frunte cu fostul președinte Băsescu, reales în funcție tocmai datorită agendei sale de întărire a puterii prezidențiale și de subminare a democrației. Preocupat de „reformarea statului”, fostul și actualul președinte tratează instituțiile democrației drept „obstacole” în calea planurilor sale. Cel mai elocvent exemplu este cel al Parlamentului, pe care vrea să-l reducă de la forma sa bicamerală, imperfectă și perfectibilă, la o formă unicamerală, o instituție condusă de un subordonat provenit de preferință din propriul partid și pe care să o poată dizolva cu ușurință. Pînă se vor lămurii lucrurile cu privire la intențiile schimbătoare ale politicienilor, analiza funcționării puterii prezidențiale trebuie să se bazeze pe faptele și acțiunile certe, empiric testabile. Iar demersul comparativ ne poate ajuta.

Analiza comparată este un demers necesar („la puterea a doua”) într-o cultură politică din care criteriile și standardele sînt personalizate, relativizate sau chiar eliminate. Comparația dintre președinți nu ar trebuie să fie un demers strict personalizat, chiar dacă unii dintre noi îi cunosc direct pe respectivii cetățeni aleși, iar alții nu i-au văzut niciodată de aproape, ceea ce nu-i împiedică să le atribuie calități sau defecte inexistente. Dincolo de interesul pentru personajele politice care au fost la un moment dat candidați la președinția României, iar o parte dintre ele chiar au ocupat postul respectiv, miza instituțională se leagă – la un prim nivel - de înțelegerea mutațiilor care s-au petrecut la nivelul puterii executive. La nivel mai profund, miza analizei instituționale este înțelegerea acestor mutații în cadrul procesului democratizării. Un asemenea demers a încercat (și a reușit) Richard Neustadt în America postbelică, concentrîndu-se asupra puterii prezidențiale, așa cum a fost ea exercitată vreme de o jumătate de secol de către „omul cel mai puternic din lume”.² Chiar dacă în cazul României „materialul empiric” pentru un asemenea demers este încă subțire, în sensul că s-au succedat pînă acum la putere doar trei președinți, iar ultimul abia și-a început al doilea mandat, analiza trebuie începută. Precum în politică, și în analiza politică este crucial „de unde” începe demersul și „cum”. În caz că „se începe cu începutul”, cum spune un automatism verbal, nu este tot una dacă se ia în considerare întîietatea logică ori cea cronologică. Ele coincid rareori. Abordarea sincronică a sistemului ne permite să observăm că importanța exagerată acordată Președinți-

1 Pentru o analiză instituțională a crizei puterii executive din România, vezi Dan Pavel, „Criza executivului, criza democrației”, *Sfera Politicii*, Anul XVII, Nr. 139, (2009).

2 Vezi Richard Neustadt, *Presidential Power and the Modern Presidents. The Politics of Leadership from Roosevelt to Reagan* (New York, Toronto, Oxford: The Free Press, Macmillan, 1990). Neustadt și-a publicat prima ediție a cărții în 1960, concentrîndu-se asupra comparațiilor dintre Roosevelt, Truman și Eisenhower. Ulterior, cartea a cunoscut cîteva ediții succesive, pe măsura ocupării postului de la White House de președinții Kennedy, Johnson, Ford, Carter și Reagan.

ei într-o țară precum România nu vine din respectul față de instituția în sine, ci provine din personalizarea funcției. În general, importanța exagerată acordată de către presă unui subiect nu este sinonimă cu încrederea. În particular, importanța acordată președinției României nu a fost niciodată sinonimă cu încrederea în respectiva instituție. În republica postcomunistă, contribuția președinților la democratizarea țării și la instaurarea statului de drept a fost cu mult mai modestă decât ar fi permis-o influența, autoritatea și puterea exagerată a deținătorului postului respectiv. Chiar dacă am avut până acum trei ocupanți ai postului extrem de diferiți ca persoane, există o constantă unificatoare a activității acestora: acțiunea în beneficiul forțelor ori actorilor individuali sau colectivi care i-au propulsat la putere, partidele, coalițiile, grupurile de interese, clanurile, „la famiglia”, eventual „camarila”, oligarhii (denumiți mai nou „moguli”), uneori asociații ale societății civile, grupuri de presă.

Toți factorii enumerați mai sus au fost vizibili în campaniile electorale prezidențiale din ultimele două decenii. De aceea, alegerile prezidențiale și consecințele acestora au avut o semnificație modestă din punctul de vedere al efectelor instituționale ale exercitării în sine a puterii prezidențiale. Spre deosebire de alegerile parlamentare și de exercitarea puterii la nivelul legislativ ori la nivelul guvernelor de până acum, unde abordarea de tip „*policy-oriented*” a partidelor a echilibrat abordarea de tip „*office-seeking*”, alegerile prezidențiale și exercitarea puterii prezidențiale au fost orientate predominant către o abordare de tip „*office-seeking*” (și „*office-keeping*”). Lupta și campaniile electorale prezidențiale autohtone s-au înscris fără excepție în categoria politicii de tip „*office-seeking*” / „*office-keeping*”, pentru că lupta pentru obținerea și menținerea funcției de Președinte al României a însemnat preponderent lupta pentru controlul resurselor și funcțiilor în stat¹. De aceea, agenda democratizării instituțiilor și reformei statului de drept a avut un rol marginal.

Obținerea funcției de Președinte al României a însemnat dobândirea cheii pentru controlului total al statului, care însemna controlul guvernului, ministerelor, agențiilor guvernamentale, administrației centrale și locale, economiei de stat, controlul bugetului de stat și a distribuirii/redistribuirii resurselor către clientela economică, dar și către masele de manevră electorală, controlul serviciilor secrete, armatei și diplomației, controlul Parlamentului și justiției, „celelalte” două puteri în stat, de fapt ambele subordonate partidului aflat la guvernare și președintelui țării. Desemnarea primului ministru, selectarea miniștrilor și a celorlalți birocrați superiori, numirea șefilor serviciilor secrete, a magistraților și a celor din puterea judecătorească, a diplomaților și generalilor în funcțiile din armată, servicii secrete, poliție, jandarmerie, precum și a altor demnitari în stat, au fost și au rămas prerogativele (directe sau indirecte, legale sau paralegale) ale șefului statului, care confirmă dimensiunea „*office-seeking*” a instituției respective în sistemul nostru politic. Ion Iliescu a inaugurat și consacrat modelul Conducătorului Absolut al regimului postcomunist, cel de care depindea întregul proces de controlare a resurselor economice și de autoritate a statului, care a permis fie privatizările strategice scandaloase, care la rândul lor au facilitat apariția marilor averi postcomuniste, fie menținerea în viață a unor domenii și activități economice complet nerentabile, ambele făcute în beneficiul noii oligarhii politico-economice, compuse din foștii nomenclaturiști, foștii securiști, foștii birocrați comuniști din administrația centrală și din economia socialistă, care alcătuiau „rezerva de

¹ Acest tip de abordare a politicului își are originea în demersurile unui gânditor obsedat de *rational choice* și care a fost sintetizat de expresia „Parties formulate policies in order to win elections, rather than win elections in order to formulate policies”. Vezi Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy* (New York: Harper and Row, 1987), 28.

cadre" a fesenismului, cărora și se adăugau marii oportuniștii politici și economici ai schimbării regimului politic, în frunte cu așa-ziii „revoluționari”, dar și „oamenii de inițiativă” capabili să încalce orice reguli pentru a se îmbogăți rapid din „afaceri protejate” cu statul.

Ca principiu analitic, puterea unui președinte este potențată într-un mod nedeterminat într-un sistem politic în care principiul separării puterilor în stat este deficitar sau chiar nu funcționează. Spre deosebire de Constantinescu, care deseori a declarat că nu este treaba lui de a se amesteca în chestiunile puterii judecătorești și ale puterii legislative, Iliescu și Băsescu nu au avut asemenea rețineri. Cei doi au acționat însă diferit: Iliescu a avut inițial la dispoziție o putere aparent nelimitată, din care a pierdut puțin câte puțin; Băsescu s-a luptat împotriva „pericolului” ca Adrian Năstase să devină un al doilea Iliescu, dar când a ajuns la putere și-a mărit treptat influența și autoritatea, încercând în permanență să controleze tot mai mult din executiv, legislativ și juridic.

În toate campaniile electorale prezidențiale, din 1990 pînă în 2009, au fost vehiculate temele luptei politice împotriva controlului absolut al resurselor și al funcțiilor, distribuite și redistribuite de șeful executivului din Palatul Cotroceni. În general, aceste teme au fost și sînt vehiculate de către politicienii din opoziție. Când ajung la putere, discursul lor se schimbă, iar lupta pe care au dus-o este dată uitării. În campania din 2009, lupta împotriva dominației lui Băsescu a căpătat și accente mai personale, datorită faptului că acesta își promovase în mod vizibil familia și „apropiații”, fie în Parlamentul European, fie în Guvernul României (cazurile EBA/Elena Băsescu și Elena Udrea fiind doar cele mai vizibile), încercînd să mascheze această politică de clan prin promovarea unui mesaj reformist, democratic. Modul în care s-a produs controlul resurselor și funcțiilor ori reîmpărțirea acestora, după fiecare campanie de alegeri prezidențiale, în particular după fiecare „alternanță guvernamentală”, poate fi urmărit în mod cvasiriguros, pentru că s-a făcut evident, chiar dacă nu neapărat transparent. Selectarea cadrelor de către partide, iar în particular de către șeful suprem al partidelor sau coalițiilor ajunse la putere, devenit și șeful statului, este un subiect de sine stătător. Materialul documentar este imens, dar nu mă voi apleca asupra lui, fiind convins că sînt o mulțime de „cercetători” interesați de subiect și care pot ține seama de ipotezele de arheologie a temei enunțate aici. O sugestie suplimentară cu privire la subiect este legată de urmărirea legăturilor între finanțarea campaniilor electorale prezidențiale și mecanismele de asigurare a caracterului de „*supreme office-seeking power*” al Președinției României, mai ales ale surselor neoficiale de bani și ale cheltuielilor nedeclarate și nelegale ori chiar ilegale. Conexiunile dintre aceste fenomene s-au manifestat printr-un fel de principiu al vaselor comunicante. Cei care manevrau „sistemul de ecluze” dintre aceste domenii au fost personaje din rezerva de cadre fesenistă a lui Ion Iliescu, care includea liste „interminabile”, folosite inclusiv de forțele care s-au întors împotriva celui care îi promovase, șeful suprem, în războiul lor de control al resurselor și funcțiilor (dintre care unele personaje sînt de notorietate publică, vezi cazurile unor politicieni precum Roman, Meleșcanu, Stolojan, Băsescu și „echipele” lor).

Campania prezidențială din 2009 le-a părut multora teribilă, dar aparențele sînt înșelătoare. Sînt mai multe criterii care pot fi utilizate. În primul rînd, criteriul mizei politice, care într-o democrație se măsoară mai întîi prin indicatorii de consolidare a instituțiilor democratice. Se poate ușor demonstra despre campania prezidențială din 2009 că a fost cu mult sub tensiunea campaniilor electorale prezidențiale din 1990, 1992, 1996, 2000 sau 2004, cînd mizele politice au fost incomparabil mai ridicate, iar democrația era pusă și mai tare „între paranteze”. Cine se îndoiește de acest lucru trebuie să reconstituie contextul politic al fiecăreia dintre campaniile de mai sus, să vadă care erau principalii candidați și

ce forțe reprezentau ei, capacitatea de mobilizare a acestora, temele de precampanie și cele de campanie, care erau clivajele politice din respectivele perioade, precum și care au fost consecințele respectivelor alegeri.¹ Chiar dacă Ion Iliescu a câștigat detașat alegerile din 1990, cu un sprijin popular covârșitor (85%), alegerea sa a însemnat cea mai mare înfrângere pentru democrație. Alegerile din acel an reprezintă un exemplu clar cu privire la modul în care legitimitatea politică nu trebuie să fie legată strict de numărul de voturi obținute de un politician ales. „Părintele fondator” al FSN s-a confruntat atunci cu cea mai teribilă contestare a sa, nu doar direct, în campania electorală, unde contracandidații săi Ion Rațiu și Radu Câmpeanu (veniți de la Londra și Paris) au explicat degeaba alegătorilor ce reprezenta liderul FSN, dar și indirect, din partea liderului informal al opoziției, Corneliu Coposu, președintele PNȚCD, precum și din partea manifestației-maraton din Piața Universității, care era purtătoarea ethosului „Proclamației de la Timișoara”.² În 1990 s-au jucat toate mizele cruciale pentru despărțirea de comunism și democratizare, iar actorii și forțele democratice au pierdut. Sînt mulți cei care n-au înțeles nici atunci, nici acum, faptul că alegerea lui Iliescu cu un sprijin popular atît de masiv a însemnat sfîrșitul oricăror acțiuni hotărîte de despărțire de trecutul comunist (de la legea lustrăției și deconspirarea Securității ca poliție politică pînă la condamnare comunismului ca regim criminal și „procesul comunismului”). Or, șansele de a rezolva principal, corect, asemenea probleme legate de trecut țin de rapiditatea lor, de tratarea lor la timp, în primii doi ani după schimbarea de regim politic. Cu cît se desfășoară mai tîrziu, cu atît sînt mai inutile, mai nedrepte și mai dăunătoare. Ceea ce Iliescu trebuia să facă și nu a făcut între 1989 și 1992 a încercat să facă Băsescu, după 2004.

În campaniile electorale din 1992 s-a declanșat începutul procesului îndelungat al răsturnării raporturilor de forțe. Neputincioase în lupta cu un președinte „iubit de popor” și cu partidul hegemonic condus de acesta, pe 26 noiembrie 1991, 14 partide și organizații ale societății civile (cele trei „partide istorice”, plus noile formațiuni politice, inclusiv UDMR), s-au unit pentru a forma Convenția Democratică (ulterior, din România), avînd drept simbol „cheia”, iar ca lider informal și formal pe Corneliu Coposu, președintele PNȚCD.³ A fost o teribilă înclăștare, pentru care s-a luptat „tranșee cu tranșee”, localitate cu localitate, județ cu județ, iar în 1992 au fost cucerite primele mari orașe, iar Iliescu a fost forțat să dispute turul al doilea al prezidențialelor cu Emil Constantinescu, candidatul CDR. Lupta pentru funcția de Președinte al României a devenit decisivă, pentru că semnifica lupta disproporționată între un lider charismatic, populist, susținut de „popor”, și un lider al forțelor democratice, care au luptat din greu pentru „a întoarce” mentalitățile unui electorat care învăța să recunoască valorile democrației într-un ritm extrem de lent, dar și extrem de vizibil. Miza politică și democratică a înlăturării de la putere a lui Iliescu și a FSN/FDSN, organizatorii celor patru „mineriade”, era covârșitoare. Era o miză care se lega de continuarea

1 Analiza detaliată a mizei politice a fiecărei runde de alegerilor prezidențiale (și parlamentare) din 1990, 1992, 1996 și 2000, se găsește în Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem reuși decît împreună”. *O istorie analitică a Convenției Democratice (1989-2000)* (Iași: Polirom, 2003). Tot acolo se găsesc și cifrele relevante cu privire la participarea politică și participarea civică a electoratului.

2 Pentru modul în care se raporta Corneliu Coposu la Ion Iliescu și FSN, vezi Dan Pavel, interviu cu Corneliu Coposu, „Istoria se reia de unde s-a pornit? Partidul celor 71 de procente”, în numărul 2 al revistei 22, Anul I, 27 ianuarie 1990. Am inclus interviul în Dan Pavel, *Cine, ce și de ce? Interviu despre politică și alte tabuuri* (Iași: Polirom, 1998).

3 Am făcut această precizare privind apartenența UDMR (Uniunea Democrată a Maghiarilor din România), ca membru fondator al CDR, pentru că observ cum se repetă în anii din urmă în media automatismul cu privire la prezența „veșnică” la putere a formațiunii maghiarilor. În cartea mea despre Convenție am explicat pe larg simbolismul „cheii”, precum și rolul extraordinar jucat de Corneliu Coposu.

democratizării României, apropierea de NATO și UE, tranziția către capitalism și statul de drept, ș.a.m.d., dominînd atît alegerile din 1992, cît și pe acelea din 1996. Iar incredibilul s-a produs. Miza politică și democratică a alegerilor din 1996, cînd CDR a cîștigat toate alegerile (locale, parlamentare, prezidențiale) și s-a produs „prima alternanță guvernamentală”, a fost recunoscută pe plan internațional, iar victoria forțelor democratice a fost salutăată ca atare.

La vremea respectivă, unul dintre cele mai controversate subiecte politice era acela al mandatelor de președinte și candidaturilor președintelui în funcție Ion Iliescu, care părea „de neînlocuit”. Or, Iliescu condusese FSN-ul și România, cu un „mandat revoluționar”, între 22 decembrie 1989 și mai 1990, ceea ce i-a conferit o legitimitate de tip special; obținuse un al doilea mandat prin alegerile din „Duminica Orbului”, pentru perioada 1990-1992, precum și un al treilea mandat pentru perioada 1992-1996. Datorită faptului că noua Constituție, care limita numărul de mandate la două, fusese adoptată în 1991, Iliescu a considerat că primul său mandat „constituțional” a fost cel din perioada 1992-1996, iar în 1996 candida pentru cel de-al doilea mandat. Or, forțele opoziției contestau vehement această numărătoare caragială. Vehement și inutil, pentru că justiția îi dăduse mereu dreptate președintelui în funcție al României. În primele două sau trei mandate, Iliescu nominalizase în funcție trei premieri: Petre Roman, un politician inventat de șeful statului, de profesie inginer, dintr-o familie de militanți comuniști, de tradiție cominternistă, care fusese de două ori desemnat pentru respectiva funcție, cu toate că nu avea nici o calificare politică pentru funcția respectivă, prima dată în decembrie 1989, a doua oară în mai 1990; Theodor Stolojan, un tehnocrat comunist din domeniul finanțelor, recuperat pentru rezerva de cadre a fesenismului, pentru a-l înlocui pe fostul premier (ingratur Roman, eliminat de la putere printr-o mineriadă) și a organiza alegerile din 1992; Nicolae Văcăroiu, din același domeniu și aceeași rezervă de cadre ca și precedentul, primul premier cu un mandat integral, de patru ani, pe timpul căruia au fost tergiversate marile și indispensabile reforme, s-a acumulat un deficit economic imens și s-au pus desăvîrșit rețelele noii oligarhii clientelare.

Coșmarul puterii lui Iliescu și a formațiunii hegemonice conduse de el (care și-a schimbat în această perioadă denumirea din Frontul Salvării Naționale în FDSN, PDSR, PSD) a părut a se fi încheiat în 1996, prin venirea la putere a „coalității celor trei coaliții”, compusă din CDR, USD (compusă din două partide membre ale Internației Socialiste – PSDR și schismaticul PD, rupt din FSN) și UDMR. Convenția Democratică fusese însă pregătită doar pentru prima dintre misiunile autoasumate (înlăturarea de la putere a FSN/PDSR și a lui Iliescu), dar nu și pentru păstrarea și gestionarea puterii. Preluarea puterii de la partidul hegemonic și Iliescu nu a fost deloc simplă, iar numeroasele partide componente ale coalității au încercat să-și împartă resursele care stătuseră pînă atunci doar la dispoziția partidului hegemonic. Luptele pentru resurse și cramponarea de putere a principalelor partide de guvernămînt au avut darul de a menține coalitia vreme de patru ani, dar și de a o submina. Noul președinte Constantinescu a ratat ocazia unei reforme constituționale, devenind în schimb vulnerabil electoral, în ciuda politicii sale curajoase față de intervenția NATO în Kosovo, precum și față de provocările celor două mineriade care au amenințat nu doar puterea, ci chiar democrația. Noua putere a avut o serie de realizări remarcabile, însă erorile comise de Convenție și Emil Constantinescu au atîrnat mai greu în percepția publică, și i-au adus înapoi la putere pe Iliescu și PDSR-ul său, fără ca aceștia să fi avut merite deosebite. Ca urmare a retragerii din cursă a președintelui Constantinescu, în turul al doilea al alegerilor prezidențiale din 2000 s-au confruntat veșnicul Ion Iliescu și liderul populist-extremist Corneliu Vadim Tudor, senator și președintele Partidului România Mare. Acesta din urmă îi băgase în sperieți pe

foștii susținători democrați ai CDR, astfel încât în turul al doilea mulți dintre foștii adversari ai lui Iliescu au ajuns să-l voteze pe acesta, în conformitate cu teoria opțiunii pentru răul cel mai mic. Toți aceia au uitat să mai numere candidaturile și mandatele lui Iliescu. Prin reîntoarcerea la putere a lui Iliescu și a PDSR s-a consumat ceea ce Huntington numește „*the two turnover test*” („testul dublei alternanțe”).

Din nou președinte, Ion Iliescu s-a preocupat ceva mai mult de imaginea cu care urma să rămână în istorie, ceea ce nu l-a împiedicat să-i dea mină liberă premierului Adrian Năstase, noul președinte al PDSR (transformat în PSD în acea vreme), pentru o politică autoritară de consolidare a puterii. Mai pragmatici decât predecesorii și inamicii lor politici, pesediștii au avut meritul de a iniția o reformă constituțională, care – din punctul de vedere al limitării puterii executive prezidențiale – a avut meritul de a interzice explicit președintelui să mai demită primul-ministru (Constantinescu a desemnat în patru ani trei premieri), dar a mărit mandatul prezidențial la cinci. Prevederea din urmă a fost „cu adresă”, pentru că pesediștii erau siguri că viitorul președinte va fi Adrian Năstase, caz în care prelungirea mandatului ar fi reprezentat un avantaj în viitoarele alegeri parlamentare. Refacerea rapidă și consolidarea puterii feseniste a condus la un nou coșmar democratic, exact ca la începutul anilor 90. Pe același model de rezistență și luptă comună împotriva partidului hegemonic lansat de Convenția Democratică s-a format Alianța DA, compusă însă numai din două elemente componente, două partide - PNL și PD. Campania prezidențială din 2004, care nu a mai fost dublată de victoria în alegerile parlamentare a Alianței DA, a readus în actualitate miza politică a campaniilor din 1992 și 1996. Înlocuirea candidatului liberal Stolojan cu primarul Bucureștiului, Traian Băsescu, s-a dovedit o formulă inspirată, care a dus la victorie și la un nou președinte al României. Noul președinte l-a numit ca premier pe succesorul lui Stolojan la conducerea PNL, Călin Popescu Tăriceanu. S-a produs astfel cea de-a treia alternanță guvernamentală.

După scandalul prelungit din cadrul Alianței DA, iar în particular dintre președintele Băsescu și premierul Tăriceanu, a devenit evident că una dintre formele de limitare a puterii executive a președintelui era puterea executivă a primului ministru. Or, această tensiune intraexecutivă degenerată în conflict permanent se petrecea tocmai în condițiile în care în cercurile de influență simbolică din jurul președintelui erau emise proiecte privind cîștigarea majorității în parlament și alcătuirea unui guvern majoritar monocolor. Cînd Băsescu s-a trezit pus în situația suspendării de către Parlament, chiar dacă prin respectiva procedură forțele coalizate împotriva sa plăteau anumite polițe, reacția președintelui și a susținătorilor săi a fost de demonizare a membrilor puterii legislative, iar în ultimă instanță a parlamentului.

Scăderea constantă a mizei politice a alegerilor prezidențiale s-a reflectat și în scăderea continuă a participării electorale. În România, pentru cei mai mulți dintre cetățeni, prezența la vot este și singura formă de participare politică. Formele clasice ale participării politice și sociale sînt aproape necunoscute pentru „omul de rînd”, pentru cetățeanul obișnuit, astfel încît chiar calitatea de „cetățean” poate fi pusă la îndoială. Teoria democrației participative nu se poate aplica în România postcomunistă. Cel puțin deocamdată. Sînt foarte puțini dintre semenii noștri care au participat în viața lor la o grevă politică sau la un marș de protest, la o demonstrație politică scurtă sau de durată (demonstrația maraton din Piața Universității, în primăvara lui 1990, înăbușită prin violența criminală a trupelor paramilitare ale minerilor, rămîne paradigmatică, dar și extrem de îndepărtată de „sensibilitatea civică” de acum), la inițierea unei petiții sau măcar la semnarea ei. Ideea că cetățenii s-ar putea asocia în vreun fel și acționa (în vreuna dintre modalitățile enumerate sau în alt fel) pentru a influența Guvernul, Parla-

mentul ori administrația publică, este absolut străină mentalităților autohtone. Ea nu a intrat încă în cultura politică a maselor sau a diferitelor comunități locale. Nu se poate vorbi despre o cultură civică, adică despre cultura politică a participării. Oamenii nu sînt în stare să-și strîngă „gunoiul din jurul blocului” sau „de pe scară”, să curețe zăpada cînd ninge abundent pe trotuarele din fața blocurilor comune sau a caselor particulare, și nici măcar să protesteze împotriva numeroaselor surse de poluare a aerului, apei, de poluare fonică sau de altă natură, chestiuni care le afectează direct viața, viața lor și a familiilor, copiilor acestora. Forme de protest ecologic sau feminist sînt străine vieții oamenilor obișnuți, indiferent de condiția lor socială. De ce enumăr toate aceste forme de participare socială și politică? Pentru că s-a putut observa în timpul campaniilor electorale ale ultimilor ani forme de participare politică particulare, care ar putea fi interpretate drept un fel de renaștere a societății civile sau a participării, în general sau în particular.

Make no mistake!!! Nu este vorba despre participare voluntară la campanii electorale, fie că este vorba despre campanii locale, parlamentare ori prezidențiale! Este vorba despre forme ale pseudoparticipării politice. Observatorii partizani ai vieții noastre politice se fac că nu observă cît de dăunătoare este mobilizarea simpatizanților principalelor partide prin intermediul formelor de compensare financiară, materială sau prin altfel de mijloace care nu au nimic de-a face cu voluntariatul. Or, în campania pentru alegerile prezidențiale din 2009, fenomenul mobilizării pecuniare sau prin constrîngerii administrative a „simpatizanților” la mitinguri de simpatie față de anumiți candidați prezidențiali ar fi trebuit nu doar studiat, ci documentat penal. La fel și fenomenul mitei electorale, a cărei amplitudine nedeterminată este o sursă de constante semne de întrebare cu privire la soliditatea democrației autohtone. La nivelul alegerilor prezidențiale, în două decenii, democrația autohtonă s-a mișcat între formele de manipulare electorală practicate de FSN în alegerile prezidențiale din 1990 și formele de mobilizare pecuniară și prin constrîngere, în alegerile prezidențiale din 2009.

Tabelul I

Prezența la vot și procentul de alegători la cele șase runde ale alegerilor prezidențiale din România postcomunistă, în perioada 1990-2009

Anul alegerilor	Număr alegători – tur I	Procent alegători – tur I	Număr alegători – tur II	Procent alegători – tur II
1990	14.826.616	86,19%		
1992	12.496.430	76,28%	12.153.810	74,19%
1996	13.088.388	76,01%	13.078.883	75,09%
2000	11.559.458	65,3%	10.184.715	57,5%
2004	10.794.653	58,5%	10.112.262	55,2%
2009	9.946.748	54,37%	10.620.116	58,02%

La alegerile prezidențiale din 2009 s-a înregistrat și prezența cea mai scăzută la vot din perioada postcomunistă, cel puțin dacă ne referim la primul tur de scrutin. Ca tendință, prezența la vot la alegerile prezidențiale din România (care pînă în 2004 se țineau concomitent cu alegerile parlamentare) a scăzut constant, în cifră absolută și în cifră relativă (vezi tabelul I). Ca abatere de la această tendință, să observăm faptul că prezența la vot în turul al doilea al alegerilor prezidențiale din 2009 a fost mai mare decît în primul tur, ba chiar mai mare decît în turul al doilea al alegerilor prezidențiale din 2004. Această abatere de la tendința semnalată poate avea mai multe explicații, însă le amîn pentru un articol ulterior.

Puterea prezidențială din România nu reprezintă un motor al consolidării democratice. Marile fapte politice din anii și deceniile care urmează vor trebui să se fie legate de găsirea unor soluții instituționale, constituționale, procedurale, pentru diminuarea și chiar eliminarea riscurilor reprezentate de această putere insuficient monitorizată și controlată de celelalte puteri în stat. Este vorba despre eforturi colective, din partea unor forțe diverse, unite nu doctrinar, ci doar ideologic, prin ideologia supremă a vremurilor noastre – teoria democrației. Altminteri, indivizi cu spirit aventurier, care au ajuns președinți datorită manipulării populiste a maselor, vor găsi ei soluții pentru subminarea democrației și subordonarea instituțiilor democratice unor scopuri personale, de grup sau clan sau – în cel mai bun caz – de partid.

Romanian Presidential Elections of 2009

Race for the Prize of „Răul cel mai mic”

■ TOM GALLAGHER

Abstract

Traian Băsescu defied the East European convention and narrowly won a second presidential term despite the formidable array of opponents confronting him. There were still numerous undecided voters despite his steady decline in the polls over the last year and he reconnected with a lot of them in a skillfully-fought campaign. But it was his opponents who decided the contest through their complacency and the elementary mistakes of a second-round candidate who was simply no match for Băsescu. He proved to be the least of the evils on offer and the drama of the second round produced a surprisingly high turnout contrary to the predictions of analysts who assumed that voters had grown steadily more depoliticized. He then went on to obtain his second mandate from voters who were encouraged to make their selection on aesthetic grounds far more than programmatic or ideological ones.

Keywords

parliamentary elections, Romania, Traian Basescu

In the parliamentary elections of November 2008 only 39.26% of the electorate bothered to vote. One year later, the likelihood that the presidential elections would evoke greater interest appeared slim. The challengers lacked broad support and they confronted an incumbent President who had disillusioned many former supporters and galvanized a formidable set of enemies. Traian Băsescu's loss of ground appeared to condemn him to defeat since he had first been elected in December 2004 with only 51.23% of the vote, against 48.77% for his Social Democratic Party (Partidul Social Democrat, PSD) challenger Adrian Năstase.

Băsescu had interpreted his presidential role as being that of a 'player' rather than an arbiter of different forces and interests within the political elite.¹ He expressed a commitment to modernising the state and reducing the privileges of the political elite. He wished to make the members of a party-based democracy, which had seen little turnover in personnel, more accountable to the justice system and public opinion. He had given his support to the investiga-

¹ Tom Gallagher and Viorel Andrievici, „Romania: political irresponsibility without constitutional safeguards,” in Robert Elgie (coord.), *Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe* (Manchester: Manchester University Press, 2008), 138-158.

tions into high-level corruption pursued by the National Anticorruption Directorate (Directoratul National Anticoruptie, DNA), which had been founded after strong representations from the European Union in 2007. He had used his presidential powers to ensure that on 22 November, voters would be able to decide in a referendum whether to replace the bi-cameral parliament with a unicameral one and also reduce the size of any new parliament.

Băsescu claimed that his role as an activist president was designed to make the political system more efficient and accountable to citizens. But a growing number of opponents argued that his reformist rhetoric was insincere and that he was intent on neutralising key opponents in order to maximise his own personal power, or at least that of the Party of Democratic Liberals (Partidul Democrat-Liberal, PD-L). These opponents had grown so numerous that, for nearly all of the campaign, Băsescu's bid for re-election appeared to be a doomed mission. He had succeeded in uniting a phalanx of politicians with opposing viewpoints against him as well as business leaders with clashing interests, no less than 80% of the media, and increasing numbers of intellectuals.

It was rare for a president to win re-election in post-communist Europe, especially in the midst of an economic crisis.¹ The 'Alianta Anti' which had taken shape possessed important advantages. Mircea Geoana, the leader of the PSD, whose candidacy had been declared since the previous spring, was able to rely on his party's formidable voting machine. There was no apparent shortage of campaigning funds: the PSD, although nominally a left-wing party, was dominated by wealthy businessmen. Wealth had grown to be unusually concentrated in Romania especially when considering it had been one of the most egalitarian societies on the planet until 1989. By the end of 2007, the top 300 wealthiest men in the country controlled the equivalent of 27% of gross domestic product (PIB).² Their wealth had grown by 50% in the course of a single year, 2007-08, which was the height of the period of economic growth that the country had known since 2003. As the country then slid into recession, they managed, with more success than medium-sized businessmen, to conserve their fortunes. For Dinu Patriciu, reputedly the country's richest individual, Băsescu was a capricious figure and in a bid to reduce his influence, the energy magnate and media entrepreneur, did not conceal the fact that since 2004 he had financially backed both the PSD and the National Liberal Party (Partidul National Liberal, PNL), where he enjoyed great influence.³

Rather than attack the President, Patriciu's press titles openly sought to steer their readers away from political concerns, their advertising openly proclaiming that politics would not be a priority issue in the election campaign. But the Antena media trust, controlled by Dan Voiculescu, a long-term foe of the president, openly campaigned against him. Realitatea, the main 24 hours news channel, was owned by the controversial financier Sorin Ovidiu Vintu; it had only fully turned against Băsescu by the end of 2008, but the negative treatment of the president and his campaign would be uninhibited, especially in the second round of elections. The state television, TVR1, failed to make up for the hostility of much of the private electronic media and was widely seen as copying the approach of Antena in its political coverage. In none of these channels could the president's statements expect to be carried, except where there were editorial grounds for doing so, and his supporters, even

1 Andrei Cornea, „Victoriei împotriva tuturor,” *Revista 22* (8 December 2009).

2 Florin Bărbuță, „Top 300 aduna 27% din PIB,” *Ziua* (28 November 2007).

3 Dan Tapalagă, „Cronica unor negocieri vizate de Patriciu,” *Hotnews* (10 March 2008).

when they were eminent intellectuals, rarely or ever appeared in contrast to lesser-known cultural figures whose 'Basescofobia' earned them useful exposure.¹

So Bănescu was the underdog and indeed he behaved like the challenger coming from the outside. His foes, though technically in opposition, sometimes acted as if they were de facto rulers, controlling much of the media and large swathes of the economy. Only the voting machinery was beyond their control which could have been different if the PSD had not been expelled by the PD-L from their governmental coalition in September 2009. The crisis blew up when Dan Nica, the interior minister, threatened to take stern action against any example of PD-L voting fraud. It was a premature shot in the electoral war which enabled the PD-L to escape from a government with its most dangerous foe. (Bănescu and many in the PD-L recognised that this decision had probably been mistake within six months of the coalition government having been formed in December 2009).

The PD-L was the better-generalised of the electoral formations. It obviously benefited from being the sole party in government in the period immediately preceding the elections. But its crucial advantage was the ability to benefit from the complacency and elementary mistakes of its rivals, above all the PSD during the second round of campaigning. Beforehand, there had been no shortage of commentators who expected Bănescu would prove his own worst enemy on the campaign trail. But he hardly put a foot wrong and performed like a candidate hungry for victory rather than an incumbent weighed down by years of strife with former allies and long-term opponents.

The campaign about Bănescu was so all-encompassing that in Sibiu even inveterate rivals, the PRM and UDMR joined forces in a local campaign to unseat Bănescu. This city obtained plenty of coverage because it was the political base of Klaus Johannis, a popular mayor who had acquired useful international contacts in 2007 when Sibiu had been the European City of Culture. Johannis's FDGR had run the city since 2000 when he had first been elected mayor. Since then, he had been characterised in the press as a rare municipal reformer in a country where local politics tended to be dominated by greedy barons and their army of clients. Johannis had not been tested in central politics, but his image was so favourable that the PNL and PSD decided in the autumn of 2009 to nominate him as their Prime Minister if they succeeded in defeating Bănescu.

The ability of two parties normally associated with the murk and deception of Dambovitian politics to persuade a well-regarded Transylvanian to cross over to their side appeared to be another big nail in Bănescu's coffin. The president appeared a diminished figure as the campaign against him escalated in the autumn of 2009. He was characterised as a would-be dictator who had isolated Romania on the international scene, and had been a destructive presence at home. Had he not buried the PNT-CD and then sought to submerge the PNL?²

It sometimes appeared that the main television channels were trying to disconnect their viewers from the country's own authoritarian past in order to depict Bănescu as a dictator. On 22 November, Zoe Petre, a long-term adversary, even compared

1 Mihail Neamțu, „Fanaticism și Bănescofobia în mass-media românească,” *Hotnews* (6 August 2009).

2 Ionuț Popescu, „Clișee anti-Bănescu,” *Hotnews* (26 November 2009).

him with Stalin.¹ Ironically, playing a key role in this „politics of amnesia and post-historical vision“ was the administrator of Realitatea's news programmes Emil Hurzeanu, who had inspired opponents of Ceausescu by his broadcasts on Radio Free Europe before 1989.² The well-known novelist Mircea Cartarescu commented about the media's overall role: „nowhere else in the world has a tyrant been depicted as one in the majority of newspapers published in his own country.“³

Bănescu was also faulted for his earthy public image. Much propaganda was directed at young and educated people, saying that he was uncouth and vulgar and therefore disqualified from being Head of State. In the words of Mircea Dinescu: „I feel the need for the President of Romania to be a gentleman.“⁴ Figures from the world of advertising had been recruited to argue that style and aesthetics mattered when these Romanians were making their choice, since they were not greatly concerned with political issues and had too short a historical memory to be able to evaluate the records of the PSD and PNL when they had been more influential.

The fury of media efforts to turn voters against one of the candidates meant that there were times when the activities of the media eclipsed the role of the candidates whom they supported, Geoana and the PNL's Crin Antonescu. There is little doubt that the media brought a lot of voters to the PSD and PNL, especially young vaguely reformist ones, who desired consensus and a focus on long-term challenges from whoever was President. But the tactic of shaping the campaign around Bănescu's fitness to rule proved a double-edged sword. It recognised the role that personality played in a country whose politics lacked a strong programmatic basis. But without a rival personality of equivalent presence, it created the danger of back-firing.

In 2004, newspapers like *Cotidianul* and *Ziua* had been key backers of Bănescu during his first presidential candidacy. The ownership of the first had changed subsequently, as had the political orientation of the second. A similar realignment had occurred within civil society, or more accurately those high-profile bodies often shaped around a well-known personality whose mission statement emphasised reform of various elements of democratic life. In the past, they had fought off attempts by the PSD to create a state-dependent civil society lacking any real independence. In 2009 civic bodies previously suspicious of the PSD performed useful services for it during the campaign, even after it became apparent that an unreformed PSD was likely to inherit power from Bănescu. Pro Democratia and Transparency International were the best-known non-governmental organizations (NGOs) which accused Bănescu of 'electoral fraud' by using his presidential powers to ensure that a referendum on parliamentary reform coincided with the first presidential round. The curious term 'pre-fraud' was used.⁵ But the matter was viewed differently even by the majority of voters opposing Bănescu: the vote in favour of a unicameral parliament reduced in size was more than double that which Bănescu received in the first round.

Prominent figures associated with 1989, Mircea Dinescu, Doina Cornea and the former Radio Free Europe broadcaster Emil Hurezeanu, played a prominent role in the drive to expel Bănescu from Cotroceni. The wealth of Hurezeanu and Dinescu and their links with different pillars of the oligarchy may explain the strategic choic-

1 Andrei Cornea, „O victorie parțială,” *Revista 22* (24 November 2009).

2 Rodica Palade, „Va fi liniște, va fi seară,” *Revista 22* (1 December 2009).

3 Mircea Cărtărescu, „Mai grav decât o crimă, o greșeală,” *Evenimentul Zilei* (27 November 2009).

4 Rodica Palade, „Nota ZERO la purtare: Am învins!,” *Revista 22* (1 December 2009).

5 Paul Coicoiu, „NGOs accuse Bănescu of pre-electoral fraud,” *Southeast European Times* (9 November 2009).

es that they made in 2009 far more accurately than what they were doing in 1989 or before. (Hurezeanu is now among the 500th wealthiest individuals in Romania).¹

They were counterposed by Ion Caramitru, who quit the leadership of the wing of the PNTCD led by Gheorghe Ciuhandu and Radu Sarbu over its decision to make an electoral pact with the PSD. He warned on 3 December 2009 that „Those who lead the PSD are former nomenklaturists or the children of nomenklaturistsilor, or esle Securists along with all those who have done the greatest harm to Romania and now get ready to eat up PNTCD.”²

The behaviour of numerous civic figures suggests that the NGOs are increasingly putting aside their purist image and adopting the pragmatism of the political parties with which often they had previously been seen as in conflict with. If politicians migrate from one party to another, why shouldn't some of the chief advocates of civic engagement also exercise this prerogative from time to time. Alina Mungiu-Pippidi of the Romanian Academic Society wrote in 2008: „many senior intellectuals ...migrated from one oligarch to another in the same way as politicians.”³ NGOs face even greater financial pressures than parties, so it is perhaps possible to argue that the practice of defection 'traseism' is more excusable in their case.

In the first round of voting, Băsescu was narrowly ahead of Geoana, having obtained 32.44% to his main challenger's 31.15%. Informal soundings indicate that he lost ground among the young, especially those with a good education who used the social media. Antonescu's strong third place (20.02%) may well be due to strong backing from this wing of the electorate. Friends who worked in law offices and hospitals mentioned that only a minority of young people there saw any merit in Băsescu. His more numerous opponents made their choice on aesthetic grounds as much as anything else, even Băsescu's 'ugliness' being invoked against him.⁴ The PD-L tried to recover ground by fighting a sometimes witty campaign using You Tube to good effect.

Băsescu also appears to have lost a segment of the middle-class who, at a time of mounting economic insecurity feared that a conflictual figure running the country could damage them materially. They were receptive to the idea that Băsescu had become 'raul cel mare' and that it was therefore permissible to vote for Geoana 'raul cel mic' despite his dependence on PSD hardliners like Viorel Hrebenciuc and Marian Vanghelie. But the result showed the limitations of 'the Johannis effect'. In his fiefdom of Sibiu, Băsescu got one of his best results (44%). For a good part of the campaign, Johannis was vague about his economic program and he did not refer to any of the essential reforms requested by the IMF in order to unfreeze the third tranche of the 2009 loan.⁵ Antonescu was perhaps a stronger asset than Johannis. He beat Geoana into third place in Buchurest and the great bulk of his supporters went on to support the PSD candidate in the deciding round. Facing a desperate struggle, Băsescu could perhaps obtain some consolation from the fact that his support was very evenly distributed among all age categories.⁶

1 Noii milionari recunoscuți ai Sibiului,” *Sibiul.ro*, 14 October 2008, <http://www.sibiul.ro>, accessed on 5 Jan. 2010.

2 Robert Mihăilescu, „Ion Caramitru demisionează din conducerea PNȚCD,” *Hotnews* (3 December 2009).

3 Alina Mungiu-Pippidi, „Conspirația nesimțitorilor,” *Romania libera* (13 November 2008).

4 Personal information.

5 Andrei Cornea, „Război total,” *Revista 22* (26 October 2009).

6 Clarice Dinu, „Rezultate parțiale: Băsescu – 32,43%, Geoană – 31,16%,” *Evenimentul Zilei* (24 November 2009).

The international dimension would ultimately produce a remarkable upset, snatching victory from the jaws of defeat for Bănescu. But beforehand everything appeared to be going the way of 'the Alianta Anti' in the external arena. Geoana had sought to exploit well-placed contacts that he had made as ambassador to the United States and then as Foreign Minister among lobbyists, left-leaning think-tanks, and US Democratic Party figures. He sent Cozmin Gusa to Washington, where he was colourfully described by the US-based analyst Dragos Paul Aligicica as „acest Austin Powers-International Man of Mystery, Varianta pan-Orthodoxa”; Gusa was received in the White House by Vice-President Biden's advisers.¹ The Western style of Klaus Johannis, the coalition's prime minister designate, also helped to overturn doubts about the post-communist PSD: the only serious coverage in the *New York Times* of the elections was a profile of Johannis. The 'Johannis project' also threw much of the German media into the Geoana camp.²

Bănescu and the PD-L appealed for unity of the political Right but the PNL National Executive Council unanimously decided to back Geoana in round two. It was widely assumed that in places where there had been a tradition of fierce rivalry with the PSD, Liberal mayors would not campaign vigorously for Geoana. Nevertheless, all the signs were that the PNL possessed the key to victory. Antonescu had fought a vigorous campaign; and the pro-Liberal Johannis looked set to propel large numbers of younger voters into the PSD camp.

In the second round, far more of the spotlight was on Geoana, who did not bother to try and supplant the image that he had been brought up in one of the elite families of Bucharest to expect that one day there was a good chance that he would step into the job of President of Romania. But he proved to be a wooden and aloof figure, unable to combine his professional strengths with a wide popular appeal. He was open about his role as the candidate of the interlocking political and economic interests groups that were disputing power with Bănescu. He declared that: „I don't think I should conceal the fact that I have known Patriciu for around thirty years.”³ Such candour indicates that links between a PNL shorn of ideological Liberals during the premiership of Calin Popescu-Tariceanu and the PSD extended back to tight circles that were in existence before 1989 and took advantage of the free climate afterwards to establish a powerful hold on business and politics.

According to the polling institute of the Cluj-based politologist Vasile Dancu, Geoana led Bănescu by a clear 7% on 26 November. But by 4 December, they were exactly level.⁴ Three disastrous mis-steps had occurred during the last ten days of the campaign. A 19 second video-clip allegedly showing Bănescu hitting a child while campaigning in 2004 was released by Dinu Patriciu's media group. This was done in the middle of the second round campaign. The authenticity of the image was widely questioned not just by the President's team. Bănescu later admitted that if only his adversaries had waited and released the image in the final days of the campaign, it could have proven fatal for him as there would simply have been no time to muster proof against the allegations. Dincu's company carried out a poll in which 40% of respondents declared that the images were false, while 32%

1 Dragos-Paul Aligicica, „Campania Geoană: Culisele Internaționale,” *Hotnews* (9 December 2009).

2 Aligicica, „Campania Geoană.”

3 „Interviu cu Geoană: Nu cred că trebuie să mă ascund că îl cunosc pe Patriciu de peste 30 de ani,” *Romania liberă* (24 December 2009).

4 *Gândul* (12 December 2009).

believed them to be true.¹ One effect was to close the ranks of the PD-L electorate behind Băsescu's candidacy.

The second miscalculation was the visit of Geoana, Antonescu and Johannis to Timisoara on 1 December, disguising an electoral appearance as a gesture of national reconciliation. They wanted to exploit the symbolic value of Timisoara in order to convey the idea of a great national anti-Băsescu concord.² But, if they hoped to turn the stunt into a mini-version of the Alba Iulia unification event held in 1918 also on 1 December, events did not go according to plan. They were booed by a large crowd who were later emulated by protesters in Bucharest, Brasov, Timisoara and Cluj in solidarity rallies of varying sizes. The Alianta Anti claimed that the manifestations had been organized by the PD-L, as did much of the media. Doina Cornea, the former communist-era dissident, even claimed that the public rallies reminded her of the mineriade of the early 1990s.³ But this was an isolated view and the unsubtle attempt to make capital out of the 1989-90 Timisoara events only succeeded in mobilising hard-core anti-communists who until then had been numb to Băsescu's message.

Perhaps most damaging was Geoana's midnight visit to the home of Vintu, on the eve of his electoral confrontation with Băsescu on 3 December. Earlier in the day, he had described Vintu as 'malefic' despite the key role his media trust was playing to ensure Băsescu's defeat.⁴ If he had wished, by this remark, to display his independence from oligarchic forces, the gesture backfired. During the television debate in front of millions of viewers, Băsescu asked him if he had visited the controversial businessman whom he had earlier criticised for his unethical stance. Geoana had no alternative but to concede that he had. The damage was compounded since on 3 December the arrest of Nicolae Popa, formerly a key business aide of Vintu, had been announced. He had been a fugitive from the law since 2004 when he had fled to Indonesia. Investigations into Popa's role into the collapse of the National Investment Fund (Fondul National de Investitii, FNI), which catapulted Vintu to fame in the late 1990s, resulted in a 15-year prison sentence.⁵ Tens of thousands of citizens had suffered heavy financial losses and the collapse played a major role in enabling the PSD to sweep back to victory in the 2000 elections. But in 2009 it looked as if the revival of the FNI controversy would produce a different set of casualties. Geoana admitted, soon after the deciding run-off, that his visit to Vintu had been a mistake.⁶ It certainly made it easier for Băsescu to depict himself as the champion of the little man prepared to defy privileged forces who might conspire in private to override the decision of millions of voters.

Concerning the 'Vizita de „relaxare” acasa la Sorin Ovidiu Vintu' on the night of 2 December, 46% of voters surveyed claimed that they have a bad impression of the visit.⁷ To capitalise on these breakthroughs, Băsescu's campaign team made good

1 Vasile Dâncu and Friends, „Ardeleneste,” <http://vasiledancu.blogspot.com>, accessed on 13 January 2010.

2 Călin Hera, „Cu lămâie la vot!,” *Evenimentul Zilei* (5 December 2009).

3 Doina Cornea, „Despre manifestații: îmi amintesc de mineriade, e un gest disperat al presedintelui,” *Mediafax* (1 December 2009).

4 *Gândul* (3 December 2009).

5 Silvana Pătrășcanu, „Locotenentul lui Vintu va fi extrădat în România,” *Evenimentul Zilei* (28 December 2009).

6 C. B., „Mircea Geoană apologized for visiting businessman Sorin Ovidiu Vintu,” *Hotnews* (14 December 2009).

7 Vasile Dâncu and Friends, *Ardeleneste*,” <http://vasiledancu.blogspot.com>.

use of Internet, SMS-uri, Twitter and Facebook. Without these media tools, it would probably have been impossible to counter-attack even when good opportunities were presented.¹ His opponents were probably premature in using their key weapon, the image of Băsescu supposedly hitting a child. Dincu argued that the Geoana camp forgot an elementary rule set out by Sun Tzu over 2,000 years ago: „Show yourselves powerful when you are weak and weak when you are powerful.”²

In a long drawn-out election night, victory was declared by the ‘Alianta Anti’ with Geoana acknowledging the salutes of his supporters as the new president. But in its calculations, the PSD had discounted the votes of the diaspora. Only around 15,000 of the estimated 3 million Romanians living abroad had voted in the 2009 European elections. But nearly ten times that number voted on 6 December, the equivalent of a medium-sized judet.³

Băsescu’s opponents had overlooked the diaspora vote and had concentrated instead on courting elite voices abroad. They compounded their error by complaining that votes from the diaspora „should not have the same weight” as the votes from Romania because Romanians abroad had lost touch with local realities (a comment made by Adrian Năstase that he later withdrew).⁴ It perhaps strengthened the view of some within the PNL and PSD that Iliescu’s decision to make the Presidency a popularly elected position had been one of the rare mistakes committed by the chief strategist of the post-1989 political system.

During the night of 6-7 December, PD-L leader Adrian Videanu stepped out hourly to announce to waiting journalists that results from the parallel count made by the PD-L indicated a slender but firm lead for Băsescu. The credibility of this claim obtained a boost when Realitatea reporter Corinna Dragotescu, who had leftist sympathies, visited the PD-L headquarters and declared on air her satisfaction with the veracity of these findings. Băsescu declared himself the winner on 7 December. But the PSD reacted to its tantalisingly narrow defeat by claiming there had been electoral fraud. With the full consent of the PNL, the PSD asked the Constitutional Court to invalidate the election. Doubts were cast over the 130,000 blank votes, but when they were counted Băsescu’s narrow lead widened.

Fraud was likely to have occurred on both sides. Mircea Marin of *Evenimentul Zilei* suspected that the PD-L’s desire to appoint general secretaries in the ministries, prefects and sub-prefects after the collapse of the coalition with the PSD, sprang from the desire to manage the electoral process to their own advantage.⁵ Rumours of heads of student residencies being given inducements to bring students to vote were particularly rife. Johannis quickly retreated to Sibiu, declaring that Băsescu had indeed won. But nearly two weeks after the deciding round Ludovic Orban was publicly insisting that Băsescu had been chosen through fraud.⁶

1 Alexandru Lăzescu, „Traian Băsescu și modelul ‘open source’,” *Revista 22* (8 December 2009).

2 Vasile Dâncu and Friends, „Ardelenește,” <http://vasiledancu.blogspot.com>.

3 „Traian Băsescu va fi validat în funcția de președinte al României,” *România liberă* (16 December 2009).

4 „Năstase: Votul diasporei ar trebui să aibă o greutate mai mică,” *Evenimentul Zilei* (8 December 2009).

5 *Evenimentul Zilei*, 27 November 2009.

6 Dana Florin, „New Boc cabinet easily wins Parliament’s confidence vote,” *Nine O’Clock* (28 December 2009).

Conclusion

Perhaps the desire to inflict punishment on a particular candidate was a primary motivation for millions of voters. Bănescu was the chief victim of this vengeful mood until the final days of the campaign, when the outlook of a small but pivotal group of voters changed. The 'Alianta Anti' was well-named. It had no original program for government and it is debatable how long it could have been united around a Johannis premiership. But it was able to capitalise on the negative image Bănescu had acquired through the lack of accomplishments of his time in office and, more especially, the hostility of media channels watched by millions stretching back several years. But in the end the biters became the bitten. Sliding towards a seemingly inexorable defeat, Bănescu was able to mount a series of surprise attacks on Geoana, who lacked the skills to repulse them. The post-communists of the PSD had cleverly mimicked many aspects of the democratic process, but their chief standard-bearer in 2009 was unable to simulate electoral passion or conviction. His campaign had been lulled into a sense of false complacency, Geoana made a series of elementary errors in the last week of the campaign which cost him dear. He had assumed that his support was more solid than it proved to be in reality. He was thrown onto the defensive by an insensitive attempt to exploit the Timisoara image, by appearing to dance the tune of a media mogul whom he had denounced only hours before, and by an inept performance in the television duel with Bănescu. In the end, Geoana's negatives proved larger than Bănescu's and that proved crucial.

Bănescu had attracted allies who were essentially no different in their standards than some of his most outspoken adversaries. But he revived the image of the outsider which had been so advantageous for him in 2004 and it made all the difference between victory and defeat. It proved appealing to voters who were alienated from the entire political class into which Bănescu had been placed after 2004 by disillusioned supporters. He has stated that his objective continues to be that of making a chronically-under-performing state work more effectively and not just in the interests of the privileged few. But it remains to be seen if, like Mao Tse-tung, he is using the language of the forum to disguise the politics of the palace.

Certainly this was the impression given when news broke of the composition of the post-electoral government on 22 December 2009. Dan Tapalaga, a tenacious opponent of oligarchic politics feared that „Emil Boc has sacrificed all expectations of reform, cynically rewarding instead a political clientele.”¹

Time will show whether the bruising and often dramatic electoral contest of 2009 had merely been a political struggle between organized factions whose vision of how to conduct politics in Romania do not fundamentally differ. One thing is already clear. It had been an example of asymmetrical warfare transposed to the political arena. The weaker side prevailed, albeit narrowly, through a highly professional use of electoral weaponry. Romania has parties whose electoral skills are as good as those to be found in much more mature democracies. It remains to be seen if, in what remains of the Bănescu era, such capabilities will be displayed in the area of governance.

¹ Dan Tapalagă, „Înapoi la nomenclatură,” *Hotnews* (20 December 2009).

Experiența românească a alegerii președintelui republicii

■ ALEXANDRU RADU

Abstract

This post-communist Romanian experience after two decades and six editions of presidential elections, through a majoritarian voting system, is the result of following characteristics: popular participation decreasing and winning the election with a plurality of votes; multiple candidates, both partisan and independent, with their specific weight distribution as the dominant party multipartism rules; the continuing influence of presidential elections over political system; elections in two rounds (with the exception of 1990), the first simultaneously with the parliamentary electoral competition (to 2004 inclusive); the exceptional stability of the presidential mandate, but, also, the improvisation in terms of legal regulation of presidential elections, in conflict with the role of president in the Romanian political system.

Keywords

presidential elections; pluralitarian voting systems; influence of parliamentary elections on the presidential election; lead party dominance in presidential elections

Alegerile desfășurate pe 22 noiembrie (turul întâi) și 6 decembrie 2009 (turul al doilea) au reprezentat cea de-a șase ediție a scrutinului prezidențial din România postcomunistă și, totodată, cea de-a cincea de la adoptarea Constituției, respectiv a doua după revizuirea constituțională care a mărit mandatul președintelui de la 4 la 5 ani. Cele două decenii scurse de la primul exercițiu electoral de acest fel ne permit să vorbim despre o experiență românească în domeniu, ale cărei principale caracteristici ne propunem a le evidenția mai jos.

Întâi de toate, să precizăm că, din punct de vedere istoric, instituția președintelui republicii nu este o marcă înregistrată a postcomunismului. În fapt, a fost înființată cu 16 ani înainte de prăbușirea regimului comunist, prin transformarea funcției de președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România în cea de Președinte al Republicii Socialiste România¹. Primul preșe-

1 Cf. Constituției României din 1965, Consiliul de Stat al RSR era „organ suprem al puterii de stat cu activitate permanentă subordonat Marii Adunări Naționale”, care, „în relațiile internaționale (...), prin președintele său, reprezintă Republica Socialistă România”. Având în componență un președinte, trei vicepreședinți și 15 membri, Consiliul de Stat era ales de MAN, din membrii acesteia, pe durata legislaturii respective. Prin modificarea constituțională din 1974, reprezentantul puterii de stat în relațiile interne și internaționale ale țării a devenit

dinte al țării a fost Nicolae Ceaușescu, ales de parlament (Marea Adunare Națională) pe 28 martie 1974, și reales succesiv începând cu 1975. Dincolo de caracterul formal al procesului electoral comunist, caracteristica sa principală o reprezenta alegerea indirectă a președintelui, astfel că, dintr-o perspectivă strict tehnică, regimul constituțional putea fi încadrat în categoria celor de tip parlamentar.

Dar chiar dacă nu o inventează, postcomunismul reformează instituția prezidențială, astfel că șeful statului român este ales în mod direct și popular, în cadrul unui scrutin liber și pluripartidist, asemenea, de exemplu, președintelui Franței din cea de a cincea republică, începând cu 1962. Spre deosebire însă de Franța, trecerea la alegerea directă a șefului statului nu este expresia unei consultări populare, referendumare, ci o consecință a revoluției mediată de un pseudo-parlament, codificată juridic printr-un decret-lege. Abia la sfârșitul anului 1991, modalitatea de desemnare a președintelui este supusă deciziei populare, dar nu în sine, ci în cadrul referendumului de aprobare a noii constituții. Tot așa, prelungirea mandatului prezidențial cu un an este efectul unei decizii indistincte, parte a celui de al doilea referendum constituțional, din 2003. Așadar, fără a fi confirmată popular ca atare, dar niciodată contestată sau măcar pusă în discuție, alegerea directă a șefului statului a devenit un pilon al regimului politic postcomunist.

Alegerea directă și populară a președintelui se realizează în cadrul unui scrutin de tip majoritar, formulă electorală cu aplicabilitate generală în republicile prezidențiale și semiprezidențiale. Tot așa, alegerea majoritară a președintelui este stipulată în Constituție și reglementată detaliat de o lege electorală, lege de tip organic. Inițial, a fost reglementată de Decretul-lege nr. 92 din 14 martie, act juridic cu caracter cvasi-constituțional, care stabilea și modalitatea de desfășurare a alegerilor parlamentare. După adoptarea Constituției, alegerile prezidențiale și parlamentare au primit codificări juridice distincte. În cazul nostru, acestea sunt: Legea nr. 69 din 1992, respectiv Legea nr. 370 din 2004, valabilă în prezent (cu modificări consistente). Totuși, legiuitorul român a menținut conexarea juridică a celor două procese electorale distincte, deși nu în formula unei legi comune, chiar și după revizuirea constituțională din 2003. Astfel, legea privind alegerea președintelui adoptată în 2004 a continuat să fie, sub aspect tehnic, o extensie specifică a celei privind alegerile parlamentare elaborată în același an, ca și în cazul precedentelor două acte normative¹. Pe de altă parte, stabilitatea juridică a alegerilor prezidențiale (ca și a celor parlamentare) a fost una aparentă, din moment ce fiecare din cele două legi electorale amintite au suferit numeroase și importante modificări în timp. În plus, modalitatea tehnică preferată de modificare a legislației electorale a fost cea a ordonanțelor guvernamentale de urgență. Bunăoară, la nici o săptămână de la intrarea ei în vigoare, Legea nr. 370/2004 a fost modificată prin intermediul OUG nr. 77/7 octombrie 2004, aceasta intervenind în materia stabilirii rezultatelor alegerilor (capitolul III al legii), dar și în ceea ce privește introducerea unui nou actor electoral – alianțele electorale. Dar cazul extrem îl reprezintă modificarea masivă a aceleiași legi, tot prin mecanismul ordonanțelor guvernamentale de urgență, pentru desfășurarea alegerilor prezidențiale din 2009, ajungându-se practic la o nouă reelementare juridică în domeniu. În fine, aici aflăm una din explicațiile pertinente pentru precaritatea standardelor în ceea ce privește organizarea și desfășurarea procesului electoral din România, dar, pe de altă parte, și un argument puternic în favoarea celor care susțin nevoia unificării legislației din domeniu sub forma unui cod electoral.

Președintele RSR, șef al statului, care cumula și funcția de președinte al Consiliului de Stat, ales de MAN pe durata unei sesiuni parlamentare.

¹ Se remarcă aici paradoxul numerotării acestor legi: dacă în 1992, în mod firesc, legea privind alegerea parlamentarilor a primit numărul 68, iar cea a alegerii președintelui, numărul 69, în 2004, lucrurile au stat diferit, prima având numărul 373, iar cea de a doua, numărul 370.

Revenind la modul de scrutin prezidențial, să reamintim prevederile constituționale în acest sens:

- (1) Președintele României este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.
- (2) Este declarat ales candidatul care a întrunit, în primul tur de scrutin, majoritatea de voturi a alegătorilor înscrși în listele electorale.
- (3) În cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează un al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturilor obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi.
- (4) Nici o persoană nu poate îndeplini funcția de Președinte al României decât pentru cel mult două mandate. Acestea pot fi și succesive.¹

Modul de scrutin astfel descris, detaliat sub aspectele lui tehnice prin prevederile legii electorale amintite, aparține subcategoriei majoritariste (sau, într-o altă formulare, mai populară, cu două tururi), cu specificul accesului în turul secund restrâns la primii doi competitori (balotaj). În plus, fiind vorba despre o funcție monocratică, alegerea se desfășoară într-o singură circumscripție electorală, care este teritoriul național, prin procedura votului uninominal. Așadar, condiția majorității absolute, turul doi închis și votul uninominal sunt regulile sistemice ale modalității de alegere a președintelui României. Adăugăm și faptul legislația nu impune nici o restricție formală în ceea ce privește înscrierea în competiție, fiind admise atât candidaturi partizane, cât și independente; totodată, se remarcă și prevederea, de origine nord-americană, a limitării numărului de mandate deținute de o persoană.

Impunerea acestor reguli tuturor celor șase ediții ale scrutinului prezidențial a generat o anume uniformitate a practicii electorale, dar aplicarea lor în contexte politice diferite a făcut ca fiecare scrutin să aibă caracteristici particulare. O scurtă incursiune în istoria alegerii președintelui României postcomuniste le va evidenția.

Primele alegeri prezidențiale postcomuniste s-au desfășurat pe 20 mai 1990, în paralel cu cele parlamentare, înainte de adoptarea noii legi fundamentale. Pe de altă parte, scrutinul din 20 mai a fost și singurul organizat în condițiile derulării unor manifestații de stradă – fenomenul Piața Universității din București –, cu aspectul unei acțiuni de nesupunere civică. Totuși, participarea la alegeri a fost excepțională. Din cei 17.200.722 de cetățeni înscrși în listele electorale 14.826.616 (adică 86,19%) s-au prezentat la vot. Ei au avut de ales între numai trei candidaturi, toate partizane: Ion Iliescu – FSN, Radu Câmpeanu – PNL și Ion Rațiu – PNȚCD. Într-o proporție record, de circa 85%, alegerile au fost câștigate de candidatul FSN, fiind singurele în care cerința majorității a fost satisfăcută din primul tur de scrutin. Ion Iliescu și-a început mandatul pe 20 iunie 1990, în aceleași condiții ale derulării manifestațiilor din Piața Universității.

Noi alegeri pentru funcția de președinte, din toamna anului 1992, au fost primele în ordine constituțională și, totodată, cele care au inaugurat desfășurarea scrutinului în două tururi. Primul tur al competiției prezidențiale din 1992 (27 septembrie) s-a derulat cu participare a șase candidați: Ion Iliescu – din partea FDSN, dar susținut și de alte două partide minore; Emil Constantinescu – CDR; Gheorghe Funar – PUNR; Caius Traian Dragomir – FSN(PD); Ioan Mânzatu – P. Republican; Mircea Druc – independent susținut de MER. Primii doi s-au calificat în turul secund (11 octombrie), victoria revenind lui Ion Iliescu, cu 61,43% din voturi, al cărui mandat prezidențial a început oficial pe 30 octombrie. La vot au fost prezenți 12.496.430 cetățeni (76,28%) în primul tur, respectiv 12.153.810 cetățeni (73,22%) în turul secund din

¹ Art. 81, „Constituția României 2003”, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 767 (31 octombrie 2003).

cei peste 16 milioane înscriși în listele electorale, mai puțini cu circa 1 milion decât în urmă cu doi ani.

În general, alegerile prezidențiale din 1996, alături de cele parlamentare, sunt apreciate întâi de toate pentru că au produs prima răsturnare politică din România postcomunistă. Reținând această premieră politică, căreia i se datorează și consacrarea regimului politic românesc ca unul democratic, vom adăuga alte câteva elemente specifice. Astfel, pentru primul tur al alegerilor și-au depus candidatura nu mai puțin de 16 politicieni, număr care reprezintă recordul absolut în materie. Totodată, pentru prima oară, toate partidele parlamentare, inclusiv UDMR, au avut reprezentanți în competiția electorală. Apoi, rezultatele turului întâi au consemnat un echilibru relativ între primii doi competitori: Ion Iliescu – PDSR (32,25%), Emil Constantinescu – CDR (28,51%), urmați de un al treilea candidat important – Petre Roman (PD) cu 20,54% –, ceilalți 13 competitori împărțind restul de aproape 20 de procente. În baza acestei distribuții, dar și a victoriei parlamentare a CDR, materializarea alianței dintre CDR și PD, cu aportul UDMR, a condus la victoria lui Emil Constantinescu (54,41%) în fața lui Ion Iliescu (45,59%) în turul secund al prezidențialelor (17 noiembrie). În fapt, privind lucrurile din perspectiva rezultatului final, alegerile prezidențiale au verificat avantajul strategic al scrutinului majoritarist față de cel pluritarist, „care ține de posibilitatea de a realiza alianțe între cele două tururi”¹, posibilitate valorificată de CDR în condițiile politice specifice din 1996. Mai adăugăm că participarea la vot a cetățenilor s-a menținut la un nivel ridicat, de peste 75%, respectiv peste 13 milioane de votanți pentru fiecare din cele două tururi, în condițiile în care numărul cetățenilor cu drept de vot a revenit la peste 17 milioane.

Patru ani mai târziu, în turul întâi (26 noiembrie 2000) al competiției prezidențiale s-au înregistrat 12 candidaturi, din care 7 reprezentând partidele parlamentare. Problematică a fost înscrierea lui Ion Iliescu pentru un nou mandat, al treilea în ordine istorică, dar al doilea în ordine constituțională, cum a apreciat Curtea Constituțională prin decizia de validare a candidaturii reprezentantului PDSR. Pentru turul al doilea s-au calificat Ion Iliescu, cu 36,35% din voturi, și Corneliu Vadim Tudor (PRM), al cărui suport electoral a crescut puternic, de la 4,72% în 1996 la 28,34% în 2000. Ascensiunea acestuia a avut însă efectul unui bumerang, determinând replierea masivă a voturilor în turul secund în favoarea lui Ion Iliescu (66,82%), ceea ce reprezintă a doua performanță electorală a liderului PDSR. Totuși, prezența la vot a fost mai scăzută cu circa 1,4 milioane de cetățeni comparativ cu turul întâi.

Cea de a cincea ediția a scrutinului prezidențial, dar prima pentru un mandat de 5 ani, s-a desfășurat pe 28 noiembrie și 12 decembrie 2004 într-un context politic specific, caracterizat în principal prin apariția alianței dintre PNL și PD (AD.A.), ce ocupa locul liber lăsat de fosta CDR. Alături de reprezentantul noii alianțe, liderul PD Traian Băsescu (care l-a înlocuit pe președintele PNL Theodor Stolojan, retras, temporar, din politică), și de cel al PSD, premierul Adrian Năstase, în competiție s-au înscris alți 10 candidați, atât din partea partidelor politice parlamentare și neparlamentare, cât și independenți. Rezultatele primului tur au consemnat avansul de 7 procente al candidatului PSD în fața celui al AD.A., pe poziția a treia situându-se C. V. Tudor, dar la mai bine de jumătate din performanța sa electorală din urmă cu patru ani. Totuși, pentru prima dată în mod oficial, alegerile (atât prezidențiale, cât și parlamentare) au fost contestate, reprezentanții AD.A. invocând fraudă electorală și cerând reluarea procesului electoral². Deși contestația AD.A. a fost respinsă, există temeuri pentru a vorbi despre un efect electoral al acesteia, care a contribuit,

1 Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, (București: Ed. M.O., 1999), 50.

2 Totodată, a fost depusă o plângere penală împotriva membrilor BEC privind încălcarea legislației electorale. Plângerea avea să se soluționeze cu verdictul NUP (neînceperea urmării penale) după patru luni de la consumarea alegerilor, într-o discreție totală. În acest sens, Al Radu, Cum am fraudat alegerile...

alături de strategia de alianțe a AD.A., la răsturnarea ierarhiei din primul tur. Astfel, Traian Băsescu a câștigat alegerile cu 51,22% din voturi, în timp ce Adrian Năstase a obținut 48,77%. Participarea la vot s-a situat la peste 55% din cetățenii cu drept de vot, neexistând diferențe semnificative între cele două tururi de scrutin.

În fine, alegerile prezidențiale din 2009 s-au individualizat prin trei elemente distinctive, marcând tot atâtea premiere în domeniu: primele separate de cele parlamentare; cele mai echilibrate alegeri din România; primele în ordine constituțională care nu consemnează o răsturnare politică. Pe de altă parte, alegerile au continuat să se desfășoare în două tururi de scrutin, cu o participare importantă, atât din partea competitorilor politici, cât și din partea cetățenilor. În competiție s-au înscris în mod oficial 12 candidați, ordinea pe buletinele de vot a celor susținuți de partidele parlamentare fiind: Crin Antonescu (PNL), Mircea Geoană (PSD), Kelemen Hunor (UDMR), Traian Băsescu (PD-L). Turul întâi s-a soldat cu o distribuție a voturilor similară cu cea din 1996 – T. Băsescu-32,45%, M. Geoană-31,15%, C. Antonescu-20,02% – dar rezultatele turul al doilea, la care au participat mai mulți votanți comparativ cu primul tur, nu au confirmat viabilitatea alianței strategice dintre ultimii doi. Astfel, președintele în funcțiune a câștigat un nou mandat de cinci ani, la o diferență de numai 70.048 voturi, respectiv 0,67%, față de Mircea Geoană, contestată la Curtea Constituțională de PSD, însă fără câștig de cauză. Victoria lui Traian Băsescu a condus la reinstalarea liderului formal al PD-L Emil Boc în fruntea noului guvern.

Privind acum ansamblul procesului electoral prezidențial, să vedem care au fost elementele comune ale celor șase scrutine prezidențiale, astfel încât să putem identifica o formulă a practicii românești din domeniu.

Începem cu participarea la alegeri. În sinteză, dinamica prezenței la vot este redată în tabelul de mai jos.

	Participarea populară			
	Turul I Nr. abs.	Turul I %	Turul II Nr. abs	Turul II %
1990	14.826.616	86,19	-	-
1992	12.496.430	76,28	12.153.810	73,22
1996	13.088.388	76,01	13.078.883	75,90
2000	11.559.458	65,30	10.184.715	57,50
2004	10.794.653	58,50	10.112.262	55,20
2009	9.946.748	54,37	10.620.116	58,02
Media	-	69,44	-	63,97

Remarcăm, mai întâi, tendința generală de scădere a prezenței la vot, de la uriașul procent de 86,19% din 1990 la cel moderat, dar totuși majoritar, de 54,37% din 2009. Se impune însă precizarea că această tendință nu este și riguros constantă dacă avem în vedere cifrele absolute ale prezenței la vot, în 1996 înregistrându-se circa 600 de mii de votanți în plus față de 1992¹. Apoi, tendința de creștere a absenteismului este valabilă și pentru turul al doilea al alegerilor, cu excepția celui din

¹ În context, să notăm și faptul că, după o reducere de circa 1 milion în 1992 față de 1990, numărul cetățenilor cu drept de vot a crescut constant, în ciuda reducerii democratice din România. Explicația pentru această situație, aparent paradoxală, trebuie căutată, probabil, în îmbunătățirea sistemului de înregistrare a cetățenilor.

2009, care a consemnat cea de-a doua victorie a lui Traian Băsescu, dar la o diferență minimală, de sub 1%, în fața contracandidatului său. În fine, exceptând același scrutin prezidențial din 2009, prezența în turul secund a fost mai mică decât în turul întâi, diferența maximă, de circa 8%, înregistrându-se în anul 2000, când competiția finală s-a purtat între Ion Iliescu și Corneliu Vadim Turdor. Una peste alta, interesul popular pentru alegerea președintelui s-a diminuat în timp, o dinamică congruentă tendinței generale de creștere a absenteismului în cele două decenii postcomuniste.

Este însă interesant de notat că, până în 2004, adică atâta vreme cât cele două procese electorale au fost simultane, curba descendentă a participării prezidențiale s-a suprapus peste aceea a participării parlamentare, ulterior scăderea fiind mai accentuată în cazul alegerilor parlamentare (39,20% în 2008), astfel că separarea de facto a celor două procese electorale a scos la lumină greutatea specifică a fiecăruia, dar asupra acestui aspect vom reveni.

Scăderea participării populare la alegerile prezidențiale este responsabilă, deși nu ca sursă unică, de alegerea paradoxală a președintelui României printr-o majoritate tot mai minoritară, adică printr-o pluralitate, aceasta în ciuda obiectivului intrinsec al alegerilor de tip majoritarist. Să reamintim cum au evoluat cifrele care consemnează victoria la fiecare scrutin:

	Majoritatea câștigătoare				
	1. Total alegători -nr.abs.	2. Voturi valabil exprimate -nr.abs.-	3. Majoritatea câștigătoare -nr. abs.-	4. Majoritatea câștigătoare % din 1.	5. Majoritatea câștigătoare % din 2.
1990	17.200.722	14.378.693	12.232.498	71,12	85,07
1992	16.393.429	12.034.636	7.393.429	45,10	61,43
1996	17.230.654	12.972.485	7.057.906	40,96	54,41
2000	17.711.757	10.020.870	6.696.623	37,81	66,82
2004	18.316.104	10.008.314	5.126.794	27,99	51,22
2009	18.303.224	10.481.568	5.275.808	28,82	50,33

În corelație cu reducerea numărului de voturi valabil exprimate, coloanele a treia și a patra, ca și cea de-a cincea, pun în evidență, atât în cifre absolute cât și procentual, scăderea majorității prezidențiale câștigătoare, ajungându-se ca la ultimul scrutin să fie de aproape 2,5 ori mai mică decât în 1990 (coloanele 3 și 4), respectiv de circa 1,7 ori (coloana 5). Mai mult, așa cum o arată dinamica majorității câștigătoare raportată la numărul alegătorilor înscrși în listele electorale, alegerea președintelui s-a făcut cu o majoritate absolută numai în 1990; în rest, de fiecare dată președintele a fost ales cu o pluralitate a voturilor. Desigur, această realitate nu este imputabilă tipului de sistem electoral utilizat și nici măcar calității democrației din România. În fapt, ea este specifică modului contemporan de funcționare a democrației reprezentative, a cărei principală preocupare o reprezintă asigurarea a condițiilor prin care guvernarea se înfăptuiește de majoritatea poporului. Mai riguros spus, este o provocare a modelului majoritarist al democrației. O soluție în acest sens ar reprezenta-o transformarea dreptului la vot în obligație, dar și aceasta ridică o serie de probleme.

Pe de altă parte, privind participarea la alegerile prezidențiale din perspectiva actorilor politici, remarcăm o tendință diferită de cea a participării populare, deși nu opusă acesteia, materializată atât de dinamica numărului total al candidaturilor

pentru fiecare scrutin prezidențial (3 candidaturi în 1992, 6 în 1992, 16 în 1996, câte 12 în 2000, 2004 și 2009), cât și de evoluția numărului formațiunilor politice care au depus candidaturi (3 formațiuni în 1990, 5 în 1992, 13 în 1996, 9 în 2000, 11 în 2004, 12 în 2009). Totuși, ceea ce am putea numi liberalizarea participării politice trebuie corelată cu specificul și evoluția sistemului politic, a celui partidist în mod deosebit. Astfel, constatăm o dominantă partizană a competiției prezidențiale și, în interiorul acesteia, o dominată a principalilor actori politici ai sistemului. Concret, nici o alegere prezidențială nu a fost câștigată de un independent politic (fără susținerea unui partid sau alianțe de partide), dar de fiecare dată victoria a revenit reprezentantului partidului (alianței) politice aflat(ă) în vârful ierarhiei politice. Statistic, lucrurile stau în felul următor:

- PSD, în diferitele lui formule, a participat cu candidat propriu la toate cele șase ediții ale scrutinului prezidențial, câștigându-le pe cele din 1990, 1992 și 2000;
- PD-L/PD a participat tot la atâtea (inclusiv cele din 1990, când nu era separat de actualul PSD, și 2009, când, formal, a susținut un candidat independent) și a câștigat de două ori: în 2004 și 2009; în rest, candidatul PD nu s-a calificat în turul secund;
- PNL a participat cu candidat propriu la cinci ediții (1990, 1992, 2000, 2009), dar nu a câștigat nici una; totuși, a făcut parte din coalițiile prezidențiale câștigătoare în 1996 și 2004;
- UDMR a participat la toate alegerile prezidențiale începând cu 1996, dar forța lui electorală, limitată etnic, nu-i permite să câștige independent o astfel de competiție;
- PNȚCD/CDR s-a prezentat la patru scrutine prezidențiale – 1990, 1992, 1996 și 2000 (când a susținut un independent) – și l-a câștigat pe cel din 1996;
- PRM a participat la prezidențiale din 1996, întotdeauna cu liderul său; C.V. Tudor nu a câștigat însă niciodată, dar s-a calificat pentru turul secund în 2000;
- Celelalte partide au participat la cel mult două ediții ale alegerilor prezidențiale, fără a înregistra vreo victorie sau, cel puțin, calificarea în cel de al doilea tur al scrutinului; totuși, PC(PUR) a participat la trei coaliții prezidențiale, din care una câștigătoare (în 2000), iar PSDR la cele din 1992, 1996, 2000, ultimele două câștigătoare;
- Diferiți candidați independenți au participat la alegeri începând cu 1996, fără însă a produce performanțe electorale deosebite.

Dominația formațiunilor politice în procesul de alegere a președintelui trebuie privită însă ca o regulă comună sistemelor politice de tip (semi)prezidențial. „Pentru că președinția este cel mai mare premiu politic care poate fi câștigat și pentru că numai partidele mari au șansa de a-l câștiga acestea au un avantaj considerabil față de partidele mai mici – și, adăugăm noi, față de candidații independenți nesuținuți partizan –, care tinde să se extindă și asupra alegerilor legislative.”² În practica politică, regula amintită se traduce prin tendința de reducere a multipartidismului. „Această tendință – adaugă Lijphart – este deosebit de puternică când alegerile prezidențiale sunt decise printr-o pluralitate, și nu printr-un al doilea tur decisiv (când partidele mici pot să-și încerce norocul în primul tur) și când alegerile legislative se țin în același timp sau puțin după alegerile prezidențiale”.³ Având în vedere dinamica numărului efectiv de partide, în scădere constantă din 1992 până în 2004⁴,

1 Cele două partide minore nu au participat independent nici la competiția parlamentară (cu excepția din 1990 a PSDR, când însă a obținut 0,5% din voturi și doi deputați). PC a fost întotdeauna aliat cu PSD, iar PSDR s-a aliat cu PNȚCD (în cadrul CDR) în 1992, cu PD (în cadrul USD) în 1996 și cu PDSR în 2000. Cariera politică a PSDR a încetat în 2001, în urma fuziunii cu PDSR, rezultând actualul PSD.

2 Arend Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de funcționare și guvernare în treizeci și șase de țări*, traducere de Cătălin Constantinescu, prefață de Lucian Dîrdală (Iași: Polirom, 2000), 151.

3 Lijphart, *Modele*, 151-152.

4 Vezi în acest sens, Alexandru Radu, „Ce fel de sistem partidist?”, *Sfera Politicii*, nr. 116-117 (2005): p. 4-7.

vom fi de acord că România reprezintă unul din cazurile care verifică teza de mai sus, chiar dacă nu îndeplinește decât jumătate din condiția amintită. Totuși, în 2003, diriguitorii politicii românești au decis, iar poporul a aprobat, prelungirea mandatului prezidențial cu un an, modificare constituțională echivalentă cu separarea alegerilor legislative de cele prezidențiale începând cu 2008¹. Știm, din dezbatările publice ale momentului, că rațiunea decidenților nu a fost cea a sporirii multipartidismului, ci limitarea prezidențialismului prin scoaterea alegerilor parlamentare, respectiv, a rezultatului lor guvernamental, de sub influența alegerilor prezidențiale. În aceeași direcție a limitării prezidențialismului a acționat și o altă măsură decisă atunci, anume interdicția expresă ca președintele să revoce premierul. Probabil că modul în care s-a constituit majoritatea guvernamentală în urma alegerilor parlamentare și prezidențiale din 2004, sub presiunea exercitată direct de președintele nou ales, a întărit convingerea, deopotrivă a politicienilor și votanților, că separarea celor două procese legislative va avea efectul scontat. Numai că alegerile prezidențiale din 2009, desfășurate, deci, la un an după cele parlamentare, au avut un impact încă și mai mare asupra formulei guvernamentale decât orice alt scrutin prezidențial suprapus peste cel legislativ. În fapt, procesul de alegere a președintelui a fost sursa atât a crizei guvernamentale, cât și a soluției pentru depășirea ei, făcând din România un caz paradoxal excepțional. Rămâne totuși de văzut dacă rațiunea românească a separării procesului electoral parlamentar de cel prezidențial va fi validată de proxima alegere a președintelui.

Așadar, sintetizând cele spuse până acum, experiența românească privind alegerea președintelui republicii, aparținând scrutinului de tip majoritar, este rezultanta următoarelor caracteristici: participare populară descrescătoare și câștigarea alegerilor cu o pluralitate a voturilor; candidaturi numeroase, atât partizane cât și independente, cu distribuția greutății lor specifice după regulile multipartidismului cu partid dominant; menținerea influenței decisive a alegerilor prezidențiale asupra alegerilor parlamentare (respectiv, majorității guvernamentale), în ciuda separării celor două procese electorale; scrutin în două tururi (cu excepția anului 1990), primul simultan cu competiția electorală pentru parlament (până în 2004 inclusiv). La acestea trebuie să adăugăm excepționala stabilitate a mandatului prezidențial, toate alegerile desfășurându-se la termenul stabilit, dar și improvizatia în ceea ce privește reglementarea juridică a prezidențialelor, în dezacord cu rolul jucat de președinte în sistemul politic românesc, susținut și de tabuul alegerii sale directe și populare.

¹ Teoretic, alegerile legislative și prezidențiale se vor suprapune din nou în 2024, adică după 16 ani și alte 4 mandate parlamentare și 3 prezidențiale întregi. Prognoza este mai mult decât probabilă având în vedere regularitatea de până acum a scrutinului prezidențial.

Președintele României: instituția cheie a sistemului constituțional românesc

■ BOGDAN DIMA

Abstract

In this article we shall discuss the role of the President in the Romanian Government in forming and modifying parliamentary majorities, as well the importance of presidential elections comparatively with parliamentary elections. In Romania's post-communist electoral history, presidential elections have always been the main attraction point for all major political parties and their most prominent leaders. The article also aims to present the electoral, political and institutional effects brought by the change in the presidential office term from four to five years, while the office term for the Romanian MPs remained constant (four years).

Keywords

presidential elections, parliamentary elections, Government formation, Constitution, presidential powers

• Șase runde de alegeri parlamentare și prezidențiale în România postcomunistă

• În România au avut loc șase runde de alegeri prezidențiale și parlamentare începând cu 1990 până în prezent. Alegerile parlamentare s-au desfășurat întotdeauna într-un singur tur, indiferent de sistemul de vot utilizat (proporțional pe listă – până în 2008 – sau uninominal mixt – începând cu alegerile parlamentare din 2008). În ceea ce privește alegerile prezidențiale, acestea s-au desfășurat în două tururi de scrutin, cu excepția celor din mai 1990, când Ion Iliescu, candidatul FSN a câștigat din primul tur cu 85,07% din numărul de voturi valabil exprimate¹.

• Cu excepția ultimelor alegeri generale, care s-au desfășurat separat (parlamentarele în noiembrie 2008 și prezidențialele în noiembrie – decembrie 2009), toate celelalte cinci runde de alegeri generale au fost organizate concomitent, astfel încât primul tur al alegerilor prezidențiale se desfășura în aceeași zi cu alegerile parlamentare.

1 Decretul-lege nr. 92 din 14/03/1990 (M. Of. nr. 35 din 18/03/1990) a stabilit pentru prima dată regula aplicabilă pentru toate alegerile prezidențiale ulterioare: „Este declarat Președintele României candidatul care a întrunit votul a cel puțin jumătate plus unu din numărul alegătorilor înscrși în listele electorale.” (art. 73, alin. 2).

Până în turul II al alegerilor prezidențiale din 2004, câștigătorul alegerilor prezidențiale era candidatul a cărui formațiune politică câștiga și alegerile parlamentare (vezi Tabelul 1 și 2).

În 1990, Ion Iliescu a obținut 12.232.498 voturi (85,07%), în timp ce FSN a obținut 9.089.659¹ voturi (66,31%). Rezultatul obținut de Ion Iliescu și FSN a fost singular în istoria alegerilor prezidențiale și parlamentare. Un element crucial a fost decizia CFSN de a participa la alegeri, ceea ce a condus la radicalizarea raporturilor dintre FSN, ulterior FDSN, PDSR și PSD (considerat a fi urmașul partidului comunist) și celelalte partide de opoziție (care se defineau prin lupta anticomunistă). Faptul că FSN (FDSN, PDSR, PSD) și Ion Iliescu au dominat alegerile parlamentare și prezidențiale în primii ani de la Revoluție a generat și necesitatea constituirii unei coaliții care să reunească toate partidele de opoziție, dar și alte entități de factură civică, pentru a se opune cu succes partidului hegemon.

CDR și, mai târziu, Alianța D.A. PNL-PD sunt alianțe politice și electorale care s-au format pentru a lupta împotriva celui mai mare partid care a dominat singur scena politică românească până la alegerile din 2004, alegeri care au marcat începutul unor procese complexe de modificare a sistemului de partide².

Perioada 1992 – 2004

În anul 1992, Ion Iliescu a obținut în primul tur 5.633.456 voturi (47,34%), în timp ce FDSN a obținut 3.015.708 voturi (27,71%).

În 1996, în primul tur al alegerilor prezidențiale, Ion Iliescu a obținut mai multe voturi decât contracandidatul său, Emil Constantinescu, pentru ca în turul II să piardă în fața candidatului CDR. În schimb, CDR a obținut mai multe voturi la alegerile parlamentare decât PDSR, partidul lui Ion Iliescu (Vezi Tabelul 2).

În 2000, Ion Iliescu a câștigat alegerile atât în primul tur (4.076.273 voturi – 36,35%), cât și în turul II, iar PDSR s-a situat pe primul loc la alegerile parlamentare (3.968.464 voturi – 36,61%).

Cu excepția alegerilor din 1990, nici o formațiune politică nu a reușit să obțină majoritatea absolută a mandatelor în Parlamentul României. Din acest motiv, coalițiile legislative și executive au reprezentat regula de funcționare a democrației românești.

România a avut până în acest moment nouă prim-miniștri cărora Parlamentul le-a acordat votul de încredere (unora de mai multe ori, în urma unor restructurări sau remanieri guvernamentale, precum și în urma unor investiții succesive)³, trei prim-miniștri interimari⁴ și un prim-ministru demis⁵. Aceștia au condus mai multe guverne, întrucât au existat numeroase restructurări și schimbări ale compoziției politice de-a lungul timpului.

Astfel, prim-miniștrii postcomuniști care au primit votul de investitură în Parlamentul României au condus guverne care s-au bazat pe coaliții executive sau/și coaliții legislative.

1 Am prezentat doar voturile obținute de formațiunile politice la alegerile parlamentare pentru Adunarea Deputaților, ulterior Camera Deputaților. De altfel, rezultatele pentru Senat nu diferă semnificativ față de cele pentru Camera Deputaților (vezi tabelele anexate la acest articol).

2 Vezi Dan Pavel, „Noul Sistem. Cercetare asupra noilor tendințe din sistemul de partide și sistemul politic din România postcomunistă”, *Sfera Politicii* 131 – 132 (2009), 22 – 29.

3 Petre Roman (26.12.1989-26.09.1991), Theodor Stolojan (01.10.1991-19.11.1992), Nicolae Văcăroiu (19.11.1992-11.12.1996), Victor Ciorbea (11.12.1996-30.03.1998), Radu Vasile (15.04.1998-13.12.1999), Mugur Isărescu (22.12.1999-12.12.2000), Adrian Năstase (13.12.2000-21.12.2004), Călin Popescu Tăriceanu (22.12.2004-21.12.2008), Emil Boc I (22.12.2008-13.10.2009), Emil Boc II (23.12.2009 – prezent).

4 Gavril Dejeu (30.03.1998 – 15.04.1998), Alexandru Athanasiu (13.12.1999- 22.12.1999), Eugen Bejinariu (21.12.2004-28.12.2004).

5 Emil Boc (13.10.2009 – 23.12.2009).

După primele alegeri din 1990, din Guvernul condus de Petre Roman au făcut parte o serie de politicieni liberali tineri din PNL-AT (Radu Boroianu, Viorel Cataramă). Politicieni liberali au făcut parte și din Guvernul Stolojan, fiind vorba de o coaliție executivă (participarea partidelor în formarea guvernului și împărțirea posturilor în guvern), nu și una legislativă (sprijinirea în parlament a guvernului, fie majoritar, fie minoritar, de către o coaliție mai largă decât cea care a format guvernul)¹.

În urma alegerilor parlamentare din 1992, FSN nu a mai obținut suficiente voturi și mandate pentru a domina Parlamentul, așa cum a făcut-o în perioada 1990 – 1992. În căutarea unor formule guvernamentale, Președintele nou ales nu a reușit să formeze o largă majoritate și a recurs la soluția unui guvern minoritar condus de un independent apropiat al Președintelui și al formațiunii sale (Nicolae Văcăroiu), guvern care a fost sprijinit în Parlament de o coaliție legislativă denumită „patrulaterul roșu” (FDSN, ulterior PDSR + PRM + PUNR + PSM).

În 1996 are loc prima alternanță la putere după 1990, CDR fiind formațiunea care a obținut cele mai multe voturi la alegerile parlamentare (3.692.321 voturi, 30,17% pentru Camera Deputaților și 3.772.084 voturi, 30,70% pentru Senat). Emil Constantinescu, candidatul la Președinția României și liderul CDR, a câștigat turul II al alegerilor în fața lui Ion Iliescu.

Guvernele care au urmat au fost guverne de coaliție, dar crizele politice majore (ex.: ieșirea PD de la guvernare și demisia premierului Victor Ciorbea, revocarea neconstituțională prin decret prezidențial a premierului Radu Vasile, cea de-a șasea mineriadă din 1999), dublate de o serie de alți factori complecși (crize economice, sociale, chiar incompetența unor lideri, lipsa de comunicare dintre Președintele Emil Constantinescu și CDR) au determinat destrămarea CDR înainte de alegerile generale din 2000 și pierderea alegerilor de către formațiunea succesoare, CDR 2000.

În 2000, candidatul PDSR, Ion Iliescu a câștigat alegerile prezidențiale, învingându-l în turul II pe Vadim Tudor, iar PDSR a câștigat alegerile parlamentare (3.968.464 voturi – 36,91% pentru Camera Deputaților și 4.040.212 voturi – 37,09% pentru Senat). În decembrie 2000, PDSR a semnat protocoale politice cu două forțe politice fondatoare ale fostei CDR, PNL și UDMR. Președintele PNL, Valeriu Stoica, a rupt în mai 2001, în fața Delegației Reprezentanților Naționali ai liberalilor, protocolul semnat cu PDSR și a atacat coaliția dintre PDSR și UDMR, care a funcționat până în noiembrie 2004.

Perioada 2004 – 2009

Anul electoral 2004 a marcat începutul unor modificări cruciale pentru sistemul politic, electoral și constituțional din România. O serie de crize politice și constituționale dure², dublate de o serie de modificări legislative cu privire la sistemul de vot³, precum și o serie de propuneri de modificare a sistemului de

1 Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem reuși decât împreună”. O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989 – 2000 (Iași: Polirom, 2003), 65 – 66, 148, 154 – 156.

2 Suspendarea Președintelui Băsescu, organizarea referendumului pentru demiterea Președintelui, reconfirmarea în funcție a Președintelui suspendat, ieșirea de la guvernare a PD-L și constituirea unui guvern minoritar condus de Călin Popescu Tăriceanu, conflictul deschis și total dintre Președinte și prim-ministrul Tăriceanu, demisia în bloc a miniștrilor PSD din Guvernul format în urma alegerilor parlamentare din noiembrie 2008, demiterea prin moțiuni de cenzură a Guvernului Boc în octombrie 2009.

3 Adoptarea sistemului de vot uninominal mixt (cu puternice trăsături ale unui sistem proporțional) prin intrarea în vigoare a Legii nr. 35/2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali (M. Of. nr. 196 din 13.03.2008).

guvernare și a structurii Parlamentului¹ au generat un nou sistem de partide, precum și modificări instituționale puternice în raporturile dintre puterile statului.

În urma alegerilor generale din 2004, Președintele ales (Traian Băsescu din partea Alianței D.A. – PNL – PD) nu reprezenta și formațiunea (partid sau alianță politică/electorală) care a câștigat alegerile parlamentare (U.N. PSD+PUR). Acest lucru nu se mai întâmplase până atunci la nici o rundă de alegeri generale.

După turul II al alegerilor prezidențiale, majoritatea politică din Parlamentul României s-a format în funcție de rezultatul alegerilor prezidențiale. Parlamentarii PC (19 deputați și 10 senatori), care au intrat în Parlament pe listele comune ale Uniunii Naționale PSD+PUR au trecut de partea Alianței D.A. PNL – PD și au format, alături de UDMR și minoritățile naționale, un guvern de coaliție condus de Călin Popescu Tăriceanu, președinte interimar al PNL, în urma retragerii lui Theodor Stolojan din cursa prezidențială și din funcția de președinte al PNL la 2 octombrie 2004.

Perioada 2005 – 2008 s-a caracterizat prin conflicte instituționale puternice, atât în interiorul executivului (Președinte versus prim-ministru), cât și între formațiunile politice parlamentare. Practic, în urma neînțelegerilor dintre Președinte și prim-ministru, Alianța D.A. – PNL – PD a fost ruptă, PD a ieșit de la guvernare, iar PNL, împreună cu UDMR au condus un guvern interimar, sprijinit în Parlament de către PSD.

În 2007, Președintele României a fost suspendat de Parlament și s-a organizat referendum pentru demiterea Președintelui. Momentul referendumului din 19 mai 2007 pentru demiterea lui Traian Băsescu din funcția de Președinte al României este momentul crucial care a marcat atât radicalizarea luptei dintre Traian Băsescu, sprijinit de PD-L, și prim-ministrul Tăriceanu, sprijinit de PNL, UDMR și PSD, cât și modificarea opțiunilor electorale ale cetățenilor și, ulterior, modificarea sistemului de partide din România.

Rezultatele referendumului pentru demiterea Președintelui au indicat un suport masiv al populației pentru Traian Băsescu, suport pe care, ulterior, l-a transferat PD(-L) – ului la alegerile europene din noiembrie 2007 și în alegerile locale și parlamentare din 2008.

Conflictul inițial intraexecutiv dintre Președintele în funcție și prim-ministrul Popescu Tăriceanu s-a generalizat și a devenit un conflict între instituții, atingând punctul maxim în 2009, când Parlamentul a adoptat moțiunea de cenzură împotriva Guvernului condus de Emil Boc, președintele PD-L și apropiat al lui Traian Băsescu.

În noiembrie 2008, s-au desfășurat primele alegeri parlamentare decalate de alegerile prezidențiale și primele alegeri parlamentare în conformitate cu noul sistem de vot, uninominal mixt, în baza căruia candidații partidelor sau candidați independenți candidau în colegii uninominale.

Cele mai multe voturi au fost obținute de candidații Alianței PSD + PC (2.279.449 voturi – 33,09% la Camera Deputaților și 2.352.968 voturi – 34,16% la Senat), la foarte mică distanță de rezultatul obținut de candidații PD-L (2.228.860 voturi – 32,36% la Camera Deputaților și 2.312.358 voturi – 33,57% la Senat). PNL s-a situat pe locul III cu 1.279.063 voturi – 18,54% la Camera Deputaților și 1.291.029 voturi – 18,74% la Senat).

În urma alegerilor parlamentare, PSD a încheiat „Parteneriatul pentru Ro-

¹ Inițierea de către Președintele României a două referendumuri consultative (unul în 2007 cu privire la introducerea votului uninominal și al doilea în 2009 cu privire la trecerea de la un Parlament bicameral la un Parlament unicameral și reducerea numărului de parlamentari la maximum 300); înființarea Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România.

mânia” cu PD-L. Cele două partide au forma o coaliție executivă și legislativă unică în istoria postdecembristă a României, întrucât, împreună, PSD și PD-L, controlau două treimi din Parlament (72,46% din Camera Deputaților – 229 deputați - și 72,98% din Senat – 100 senatori)¹.

În urma unor puternice neînțelegeri între PSD și PD-L, miniștrii social-democrați au demisionat în bloc la data de 1.10.2009, iar partidul a trecut în opoziție. Pe 13.10.2009, Parlamentul României a adoptat prima moțiune de cenzură din perioada postcomunistă, ceea ce a condus la demiterea Guvernului Boc.

Criza politică și constituțională a continuat prin refuzul Președintelui de a numi în funcția de prim-ministru pe Klaus Johannis, primarul Sibiului, care a fost propus de majoritatea formată în Parlament din PSD – PNL și UDMR.

În urma acestui blocaj instituțional, alegerile prezidențiale care s-au desfășurat în noiembrie – decembrie 2009 au tranșat problema formării noului Guvern. Practic, câștigătorul alegerilor prezidențiale determina și formarea guvernului, pentru a se pune capăt stării de incertitudine și crizei continue din politica românească.

Alegerile prezidențiale din 2009 s-au desfășurat în două tururi de scrutin și au generat cel mai strâns rezultat dintre toate cele șase runde de alegeri prezidențiale care s-au desfășurat până în acest moment în România.

În turul I al alegerilor, Traian Băsescu a obținut 3.153.640 voturi – 32,44% spre deosebire de Mircea Geoană care a obținut 3.027.838 voturi, 31,15% (locul II). Crin Antonescu a obținut 1.945.831 voturi - 20,02%.

În turul II al alegerilor, Mircea Geoană a obținut cu 14.738 voturi mai mult ca Traian Băsescu în circumscriptiile electorale din țară, dar voturile din diaspora ale candidatului PD-L au răsturnat rezultatul final al alegerilor².

După ce Traian Băsescu a câștigat al doilea mandat de Președinte, PD-L a finalizat o coaliție de guvernare și legislativă cu UDMR, grupul independenților din Parlament³ și grupul minorităților naționale. Președintele l-a numit candidat la funcția de prim-ministru pe fostul premier demis prin moțiune de cenzură, Emil Boc. Lista de miniștri și programul de guvernare propus de acesta au fost votate de plenul Parlamentului la 23 decembrie 2009 cu 276 de voturi „pentru” și 135 de voturi „împotriva”.

Formarea guvernului în sistemul constituțional românesc

Cu excepția dispozițiilor Decretului-lege nr. 2 din 27 decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea CFSN și consiliile teritoriale ale FSN⁴, regulile care stau la baza formării guvernelor postdecembriste au fost aproape identice.

În ceea ce privește raportul dintre Președinte și prim-ministru, până la adoptarea Constituției din 8 decembrie 1991, acesta s-a caracterizat prin faptul

¹ Mai mult decât FSN în mai 1990.

² În circumscriptiile din străinătate, Traian Băsescu a obținut 115.831 voturi – 78,86%, în timp ce Mircea Geoană a obținut doar 31.045 – 21,13%.

³ Acest grup a fost constituit în jurul fostului lider PSD Ilfov, Gabriel Oprea, care l-a susținut în campanie și după campanie pe Traian Băsescu. Grupul independenților reprezintă o mișcare tactică și politică care a contribuit la atragerea unor membri ai PNL și PD-L pentru a asigura posibilitatea ca PD-L să formeze o majoritate în Parlament.

⁴ Publicat în M. Of. nr. 4 din 27 decembrie 1989. Art. 2, alin. (1), lit. b din Decretul-lege nr. 2/1989 statua că CFSN „numește și revocă pe primul-ministru și aprobă competența guvernului, la propunerea primului-ministru”. De asemenea, Președintele CFSN era ales de către membrii CFSN și îndeplinea o serie de atribuții foarte limitate, asemănătoare șefului de stat dintr-un sistem de guvernare parlamentar.

că Președintele **desemna** prim-ministrul (vezi art. 82, alin. (1), lit. a Decretul-lege nr. 92/1990¹) și nu **propunea** candidatul la funcția de prim-ministru (vezi art. 102 Constituția din 1991 și art. 103 Constituția republicată).

În schimb, prim-ministrul desemnat conform Decretului-lege nr. 92/1991 sau candidatul la funcția de prim-ministru desemnat de Președinte conform Constituției din 1991 și Constituției republicate din 2003 trebuia să supună spre aprobare Parlamentului structura Guvernului (art. 82, alin. (1), teza a II-a Decretul-lege nr. 92/1990), respectiv **atât structura, cât și programul de guvernare** conform Constituției din 1991 (art.102, alin. 2) și Constituției republicate (art. 103, alin. 2) .

Practic, procedura formării unui nou Guvern începe cu Președintele (numirea candidatului la funcția de prim-ministru) și se încheie în fața acestuia (depunerea jurământului de către miniștrii care au primit votul de investitură în Parlament). Parlamentul audiază în comisiile de specialitate viitorii miniștri și acordă votul de încredere întregului Guvern în plen. Esențială în această etapă este existența unei majorități parlamentare.

Sistemul constituțional de formare a Guvernului este unul specific republicilor semiprezidențiale. Președintele, alături de Parlament sunt instituțiile reprezentative ale poporului suveran și, în această calitate, au atribuții de numire și investire a Guvernului.

Articolul 110, alin. (1) din Constituția revizuită („Guvernul își exercită mandatul până la data alegerilor parlamentare generale”), coroborat cu art. 61. alin. 1 („Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării.”), indică voința legiuitorului constituant de a stabili un rol predominant al Parlamentului în sistemul instituțional românesc, inclusiv cu privire la formarea Guvernului. Or, alegerile prezidențiale ante2004, dar mai ales alegerile parlamentare din 2008 și cele prezidențiale din 2009 au fixat un rol predominant pentru Președintele României în numirea Guvernului și în constituirea unor majorități parlamentare de sprijin.

Pe de altă parte, următoarele alegeri parlamentare se vor desfășura în 2012. Conform art. 100, alin. (1) din Constituția republicată, după alegeri trebuie format un nou Guvern. Dar Președintele în funcție la acea dată va putea influența puternic numirea unui candidat la funcția de prim-ministru, atât timp cât următoarele alegeri prezidențiale se vor desfășura în 2013. Practic, anul care desparte alegerile parlamentare de cele prezidențiale este un an electoral care poate provoca dezechilibre în raporturile de putere dintre executiv și legislativ, așa cum s-a întâmplat și în anul politic 2009.

În România, practica electorală, alături de dispozițiile constituționale cu privire la numirea unui candidat la funcția de prim-ministru, a determinat ca rolul Președinților să fie deosebit de important în formarea Guvernului, iar acest rol a crescut și mai mult după alegerile generale din 2004.

Practic, toți Președinții postcomuniști au avut un cuvânt decisiv în numirea prim-miniștrilor postdecomuniști.

Conflictele puternice intraexecutive dintre Președinte și prim-ministru care au caracterizat o bună parte din viața politică postdecembristă (Ion Iliescu *versus* Petre Roman, Emil Constantinescu *versus* Radu Vasile, Traian Băsescu *versus* Popescu Tăriceanu) au apărut ca urmare a unor evenimente ulterioare numirii în funcție a premierilor. Raporturile de susținere, încredere, chiar de prietenie dintre persoanele care dețineau la un moment dat funcția de premier și pe cea de Președinte s-au deteriorat în urma unor interese politice diferite, care au determinat conflicte politice puternice (vezi demisia lui Petre Roman ca urmare a celei de-a patra mineriade - septembrie 1991).

¹ Publicat în M.Of. nr. 35 din 18 martie 1990.

Însă, oricât de mare ar fi fost influența Președintelui în numirea prim-ministrului și în formarea Guvernului, partidele politice parlamentare au păstrat întotdeauna un control asupra Guvernului. Au existat situații în care Președinții aleși, pentru a liniști partidele politice și pentru a gestiona situațiile de criză politică acută au acceptat prim-miniștri independenți (Stolojan în 1991, Văcăroiu în 1992, Isărescu în 1999).

În plus, în octombrie 2009 a trecut prima moțiune de cenzură împotriva unui Guvern, cea mai dură formă de sancțiune politică pe care o poate aplica Parlamentul executivului. Propunerile ulterioare de candidați la funcția de prim-ministru făcute de Președinte nu au fost acceptate de Parlament (Lucian Croitoru nu a primit votul de încredere din partea Parlamentului, iar Liviu Negoită și-a depus mandatul după alegerile prezidențiale pentru a fi înlocuit cu Emil Boc).

Lăsând la o parte aceste excepții, regula numirii unui prim – ministru a fost apartenența sa la partidul sau alianța care l-a sprijinit pe Președintele ales în campania pentru alegerile prezidențiale.

Astfel, Petre Roman, Victor Ciorbea, Radu Vasile, Adrian Năstase, Popescu Tăriceanu și Emil Boc făceau parte din partidul politic sau formațiunea politică (alianță electorală) care au sprijinit candidatura Președintelui ales de către cetățeni. Premierii au primit atât încrederea Președintelui ales prin numirea lor drept candidați la funcția de prim-ministru, cât și votul de încredere al majorității parlamentare formate în jurul formațiunilor politice din care făceau parte.

Alegerile prezidențiale - cele mai importante alegeri din România

Alegerile prezidențiale au fost și sunt cele mai importante alegeri din România întrucât rolul politic al Președintelui României este foarte mare, rezultat unui cumul de factori care s-au manifestat începând cu primele zile ale noului regim democratic românesc:

1. De la bun început (1990), liderul politic cel mai influent și cel mai vizibil a fost votat cu o majoritate covârșitoare în funcția de Președinte al României. Cu toate că prerogativele constituționale nu sunt foarte mari, legitimitatea populară și interesul cetățenilor pentru acest tip de alegeri a transformat alegerile prezidențiale în punctul terminus al conflictelor politice.
2. Ulterior, la funcția de Președinte au candidat liderii cei mai vizibili și cei mai puternici (politic) ai partidelor politice din România. Este o regulă nescrisă ca președinții partidelor politice să își asume lupta pentru Președinția României. Automat, aceste alegeri devin *the heat point* al conflictelor politice dintre formațiunile politice.
3. Resursele partidelor (financiare, umane, materiale) sunt utilizate la maximum.
4. Modificarea duratei mandatului Președintelui României de la patru la cinci ani a sporit importanța acestei funcții în formarea majorităților parlamentare și în alcătuirea Guvernului. Prerogativa constituțională pe care o are Președintele României de a numi candidatul la funcția de prim-ministru, dublată de existența unui sistem de partide cu trei partide mari, care acoperă aproximativ 90% din mandatele parlamentarilor, accentuează influența pe care Președintele o are în numirea Guvernului. Practic, Președintele poate să forțeze formarea coalițiilor și poate să le destrame. Rolul politic și influența pe scena politică a Președintelui este mult mai mare decât suma prerogativelor sale constituționale formale.
5. În perioada 2005 – 2009, Curtea Constituțională, judecând mai multe conflicte juridice de natură constituțională, precum și o serie de contestații cu privire la organizarea și desfășurarea referendumurilor consultative inițiate de Președin-

tele României a recunoscut Președintelui României o serie de prerogative care nu sunt expres prevăzute de Constituție:

a. Refuzul motivat, o singură dată, de a numi în funcție un ministru la propunerea prim-ministrului.

b. Posibilitatea de a iniția și organiza un referendum în aceeași zi cu alegerile (indiferent de natura lor) – vezi cazul 2007 (referendum pentru uninominal și alegeri pentru Parlamentul European) și 2009 (primul tur al alegerilor prezidențiale și referendum pentru un Parlament unicameral și reducerea numărului de parlamentari la maximum 300).

c. Posibilitatea ca unele hotărâri judecătorești definitive și irevocabile să nu fie opozabile Președintelui României și posibilitatea pentru Președintele României de a sesiza Curtea Constituțională cu conflicte juridice de natură constituțională (posibilitate pe care Președintele Băsescu a utilizat-o în raporturile cu puterea judecătorească).¹

6. Prin atribuțiile sale, Președintele are o poziție privilegiată putând lansa teme pe care ulterior să le controleze (de ex.: tema modificării Constituției, tema reformei statului, a Parlamentului unicameral, etc.)

Modificarea mandatului Președintelui României de la patru la cinci ani

În 2003, prin Legea de revizuire a Constituției², mandatul Președintelui României a fost modificat, de la patru la cinci ani, în timp ce mandatul parlamentarilor (senatori și deputați) a rămas nemodificat (patru ani).

În dezbaterile parlamentare cu privire la votarea legii de revizuire a Constituției, amendamentul la propunerea de modificare a mandatului Președintelui de la patru la cinci ani a fost respins la vot de către senatori.

Principalele argumente în favoarea unui mandat de cinci ani pentru Președintele României au vizat continuitatea vieții politice astfel încât, în momentele de campanie electorală, autoritățile publice să nu fie complet și total implicate în confruntarea politică, dar mai ales decalarea alegerilor prezidențiale de alegerile parlamentare în scopul de a pune în evidență ofertele și programele partidelor electorale prin separarea lor de candidaturile prezidențiale, care au transferat interesul de la partidele politice la imaginea candidaților prezidențiali și temele campaniei prezidențiale³.

Efectele acestei modificări au depășit cu mult intențiile inițiale ale celor care au propus-o. Începând cu alegerile prezidențiale din 2004, instituția Președinției a devenit din ce în ce mai puternică, iar alegerile prezidențiale au determinat într-o măsură mult mai evidentă atât formarea majorităților în Parlament, precum și constituirea guvernelor.

Controverse și probleme

Modificarea mandatului Președintelui **nu a condus la creșterea importanței alegerilor parlamentare**. Prezența la vot a scăzut constant începând cu prime-

1 Vezi Deciziile Curții Constituționale nr. 1.222/12.11.2009 (M. Of. nr. 864 din 22.12.2008) și DCC 838/27.05.2009 (M. Of. nr. nr.461 din 03.07.2009).

2 Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003 (M. Of. nr. 669 din 22/10/2003).

3 „Dezbateri parlamentare. Stenograma ședinței Senatului din 25 august 2003 (sesiune extraordinară)”, <http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=5524&idm=5>, accesat 10.01.2010.

le alegeri din mai 1990 cu privire la toate tipurile de alegeri. Totuși, la alegerile parlamentare din 2008 s-a înregistrat o prezență la vot mult mai mică decât la alegerile prezidențiale din 2009, ceea ce indică o mai mare atractivitate pentru alegerile prezidențiale. Or, cu cât prezența la vot este mai mare cu atât influența politică a celui ales este mai mare.

Prezența la vot la alegerile din noiembrie 2008 a fost de 39,20% (7.238.871 alegători s-au prezentat la urne din 18.464.274 înscriși pe listele electorale; 6.886.794 voturi valabil exprimate pentru Camera Deputaților), în timp ce prezența la vot la alegerile prezidențiale din 2009 a fost de 54,37% în primul tur (9.946.748 prezenți la urne din 18.293.277 alegători înscriși pe listele electorale; 9.718.840 voturi valabil exprimate) și 58,02% în turul II (10.620.116 prezenți la urne din 18.303.224 alegători înscriși pe liste; 10.481.568 voturi valabil exprimate).

Totuși, privind comparativ, prezența la vot pentru alegerile prezidențiale din 2009 a fost mai scăzută decât prezența la vot în alte runde de alegeri prezidențiale (vezi Tabelele 1 și 2).

De obicei, candidatul la alegerile prezidențiale a obținut mai mult decât formațiunea care l-a sprijinit și care a prezentat o listă de candidați proprii la alegerile parlamentare (Iliescu în 1990 față de FSN, Iliescu în 1992 față de FDSN, Iliescu în 1996 față de PDSR, Iliescu în 2000 față de PDSR, Adrian Năstase și Traian Băsescu în 2004 față de U.N. PSD+PUR și Alianța D.A. PNL – PD). Singura excepție a fost Emil Constantinescu în 1996, care, în turul I al alegerilor prezidențiale a obținut mai puține voturi decât CDR în alegerile parlamentare.

În ceea ce privește alegerile prezidențiale din 2009, din cauza unei prezențe la vot ridicate, Mircea Geoană și Traian Băsescu au obținut un număr absolut de voturi mai mare decât cel obținut de candidații PSD și PD-L la alegerile parlamentare din 2008. Din punct de vedere procentual, însă, Mircea Geoană a fost sub procentul obținut de PSD la alegerile parlamentare, iar Traian Băsescu a obținut aproximativ același procent ca și candidații PD-L la alegerile uninominale din 2008 (vezi Tabelele 1 și 2).

Trecerea de la sistemul de vot proporțional pe listă la sistemul uninominal mixt a scăzut importanța campaniei unitare la nivel național a partidelor politice, în timp ce programele și ofertele partidelor au fost adaptate la nivel local, în funcție de specificul fiecărui colegiu și de personalitatea fiecărui candidat. Practic, argumentul cu privire la necesitatea scoaterii alegerilor parlamentare de sub influența alegerilor prezidențiale, dublat de adoptarea sistemului de vot uninominal mixt, a avut ca efect scăderea mizei naționale a campaniei electorale a partidelor politice.

Președintele în funcție a putut să influențeze formarea coaliției PD-L – PSD și numirea în fruntea Guvernului a unui prim-ministru obedient. Ulterior, criza politică determinată de revocarea ministrului PSD Nica prin decret al Președintelui la propunerea prim-ministrului Emil Boc a dovedit că Președintele poate influența nu numai formarea majorităților și a coalițiilor executive și legislative, ci și ruperea acestora.

De altfel, acțiunile politice care s-au desfășurat după alegerile parlamentare din 2008 au fost subsumate logicii campaniei electorale pentru alegerea Președintelui, ceea ce a stimulat crizele politice și constituționale ale anului 2009.

Totți Președinții postcomuniști s-au implicat în jocurile politice ale partidelor parlamentare încercând să acumuleze cât mai multă putere, ceea ce a contribuit la creșterea constantă a importanței acestei instituții. Această influență sporită a Președintelui în viața politică nu are o acoperire în prerogativele formale oferite de Constituție, ceea ce a determinat apariția numeroaselor conflicte in-

traexecutive, dar și a conflictelor dintre puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească.

Practic, președinții postcomuniști au încercat să își maximizeze resursele de putere pe care le acorda Constituția, iar în această încercare au inventat subterfugii politice și constituționale care au condus la un dezechilibru al sistemului de *checks and balances*.

În ceea ce privește mandatul egal de patru ani pentru Președinte și parlamentari, acesta asigură o mai mare predictibilitate cu privire la acțiunile politice ale Președintelui și ale partidelor parlamentare, precum și o importanță politică și electorală mai mare pentru alegerile parlamentare în raport cu turul II al alegerilor prezidențiale. Chiar dacă unic în istoria alegerilor prezidențiale, putem lua ca exemplu turul II al alegerilor din 1996, când Emil Constantinescu, candidatul formațiunii care a obținut locul I în alegerile parlamentare (CDR în 1996), a câștigat alegerile în fața lui Ion Iliescu care obținuse cel mai mare număr de voturi în turul I al alegerilor prezidențiale.

Bineînțeles, nu vom face aici o analiză a contextului instituțional, politic, social, economic în care s-a produs prima alternanță la putere și nici a factorilor extrem de complecși care au generat ascensiunea și decăderea CDR¹. Facem doar o serie de constatări pe baza rezultatelor comparate dintre alegerile prezidențiale și parlamentare din România postcomunistă, coroborate cu dispozițiile constituționale care reglementează formarea Guvernului.

În plus, formațiunea care se afla la putere, precum și Președintele ales din partea formațiunii respective puteau fi ținuti responsabili împreună pentru modul în care au guvernat în mandatul lor. Acesta era unul dintre efectele mandatului de patru ani comun pentru Președinte și parlamentari, care a condus la cele trei mari alternanțe la putere din 1996, 2000 și 2004.

Nu în ultimul rând, există riscul coabitării (președintele reprezintă o anumită formațiune politică, iar prim-ministrul reprezintă o altă formațiune politică, situație care poate genera conflicte puternice de natură politică cu efecte asupra stabilității și eficienței guvernamentale).

Spre deosebire de alegerile parlamentare și prezidențiale care se desfășurau în același moment, alegerile prezidențiale decalate din noiembrie – decembrie 2009 marchează o nouă creștere a influenței Președintelui în formarea Guvernului și în determinarea unor noi majorități parlamentare, tendință care nu se încadrează în spiritul Constituției și care a accelerat ruperea echilibrului dintre cele trei puteri ale statului.

¹ Pentru cea mai complexă analiză a fenomenului CDR a se vedea Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem”.

Tabel 1 – Alegerile prezidențiale 1990 – 2009

An	Candidați	1990		1992		1996		2000		2004		2009	
Formațiuni politice		P	T ₁	P	T ₁	T ₂	P	T ₁	T ₂	P	T ₁	T ₂	P
FSN/FDSN/ PDSR	Ion Iliescu	12.232.498 85,07%	27.09.92 5.633.456 47,34%	11.10.92 7.393.429 61,43%	3.11.96 4.081.093 32,25%	17.11.96 5.914.579 45,59%	26.11.00 4.076.273 36,35%	10.12.00 6.696.623 66,83%	28.11.04 4.278.864 40,94%	12.12.04 4.881.520 48,77%	22.11.09	6.12.09	
	Adrian Năstase												
PSD+PUR													
Alianța PSD+PC	Mircea Geoană										3.027.838 31,15%	5.205.760 49,77%	
CDR	Emil Constantinescu		3.717.006 31,24%	4.641.207 38,57%	3.569.941 28,22%	7.057.906 54,41%							
PNL	Radu Câmpeanu	1.529.188 10,64%						1.321.420 11,78%					
	Th. Stolojan												
	Crin Antonescu										1.945.831 20,02%		
PNT – CD	Ion Rațiu	617.007 4,29%											
	Gh. Ciuhandu								198.394 1,90%				
USD - 1996 PD – 2000 APR - 2004	Petre Roman				2.598.545 20,54%		334.852 2,99%	140.702 1,35%					
D.A. - 2004 PD-L - 2009	Traian Băsescu								3.545.236 33,92%	5.126.794 51,23%	3.153.640 32,44%	5.275.808 50,33%	
PRM	Vadim Tudor				597.508 4,72%	3.324.247 33,17%	3.178.293 28,34%	1.313.714 12,57%			540.380 5,56%		
	Gyorgy Frunda				761.411 6,02%		696.989 6,22%						
UDMR	Marko Bela								533.446 5,10%				
	Kelemen Hunor										372.764 3,83%		
VVE		14.378.616	11.989.856	12.034.636	12.652.900	12.972.485	11.212.974	10.020.870	10.452.205	10.00.8314	9.718.840	10.481.568	
PV		86,19%	76,29%	73,23%	76,01%	75,90%	65,31%	57,50%	58,93%	55,2%	54,37%	58,02%	

Note:

Ion Iliescu a candidat din partea FSN în mai 1990, din partea FDSN în octombrie/noiembrie 1992 și din partea PDSR în noiembrie 1996 și noiembrie/decembrie 2000.

Traian Băsescu a candidat din partea Alianței D.A. PNL – PD la alegerile prezidențiale din 2004 și din partea PD-L la alegerile prezidențiale din 2009.

Petre Roman a candidat la alegerile prezidențiale din 1996 din partea USD, la alegerile prezidențiale din 2000 din partea PD și la alegerile prezidențiale din 2004 din partea APR.

La alegerile prezidențiale din 1992, Gheorghe Funar a candidat din partea P.U.N.R. și a obținut 1.294.388 voturi, 10,88%.

La alegerile prezidențiale din 2000, Mugur Isărescu a candidat independent și a obținut 1.069.463 voturi, 9,54%.

Tabel 2 – Alegeri parlamentare 1990 - 2008

An	1990 20.05.		1992 27.09.		1996 3.11.		2000 26.11.		2004 28.11.		2008 30.11.	
Alegeri	AD	S	CD	S	CD	S	CD	S	CD	S	CD	S
FSN	9.089.659 66,31%	9.353.006 67,02%										
FDSN			3.015.708 27,71%	3.102.201 28,29%								
PDSR					2.633.860 21,52%	2.836.011 23,08%	3.968.464 36,61%	4.040.212 37,09%				
U.N. PSD+PUR									3.730.352 36,61%	3.798.607 37,12%		
Alianta politică PSD+PC											2.279.449 33,09%	2.352.968 34,16%
PNTCD	351.357 2,56%	348.687 2,50%							188.268 1,84%	196.027 1,91%		
CDR			2.177.144 20,01%	2.210.722 20,16%	3.692.321 30,17%	3.772.084 30,70%						
CDR 2000							546.135 5,04%	575.706 5,59%				
D.A. PNL - PD									3.191.546 31,32%	3.250.663 31,77%		
FSN			1.108.500 10,18%	1.139.033 10,38%								
USD					1.582.231 12,93%	1.617.384 13,16%						
PD							762.365 7,03%	825.437 7,58%				
PD-L											2.228.860 32,36%	2.312.358 33,57%
PNL	879.290 6,41%	985.094 7,06%					747.263 6,89%	814.381 7,48%			1.279.063 18,54%	1.291.029 18,74%
PRM			424.061 3,89%	422.545 3,85%	546.430 4,46%	558.026 4,54%	2.112.027 19,48%	2.288.483 21,01%	1.316.751 12,92%	1.394.698 13,63%	217.595 3,15%	245.930 3,57%
UDMR	991.601 7,23%	1.004.353 7,20%	811.290 7,45%	831.469 7,58%	812.628 6,64%	837.760 6,82%	736.863 6,79%	751.310 6,89%	628.125 6,16%	637.109 6,22%	425.008 6,17%	440.449 6,39%
VVE	13.707.159 86,19%	13.956.180 86,19%	10.880.252 76,29%	10.964.818 76,29%	12.238.746 76,01%	12.287.671 76,01%	10.839.424 65,31%	10.891.910 65,31%	10.188.106 58,51%	10.231.476 58,51%	6.886.794 39,20%	6.888.055 39,20%
PV												

Surse:

Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem reuși decât împreună”. O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989 – 2000 (Iași: Polirom, 2003)

Stan Stoica, România după 1989. O istorie cronologică (București: Meronia, 2007)

www.becparlamentare2008.ro, www.bec2009p.ro

De ce a pierdut Crin Antonescu alegerile prezidențiale?

■ COSMIN DIMA

Abstract

Although PNL had a favourable political context for the presidential elections from 2009 (November 22), Crin Antonescu didn't succeed to enter the second ballot. This article seeks to explain the main factors which led to Crin Antonescu's and PNL's failure in presidential elections.

Keywords

presidential elections, PNL, Crin Antonescu, votes

Fiecare campanie prezidențială are specificul ei și este diferită față de precedentele. De la strategie, discursuri, mesaje și sloganuri, până la rezultatele obținute de competitorii inițiali și finaliști, toate acestea sunt specifice contextului electoral respectiv. Campania pe care PNL și Crin Antonescu au implementat-o a încercat să fie „altfel” prin mesaj și discurs. Alegerile prezidențiale nu reprezintă primul test pe care PNL îl dă și în care rezultatul este cu mult sub cel așteptat. Rezultatul alegerilor europarlamentare din iunie 2009 este, pentru PNL, modelul insuccesului electoral într-un context politic și electoral favorabil¹. De ce nu a reușit să se califice în turul al doilea în ciuda contextului politic favorabil? Aceasta este întrebarea la care voi încerca să răspund pe parcursul acestui articol.

Contextul politic din 2009

Scorul obținut de PNL la alegerile prezidențiale din noiembrie 2009 poate fi explicat ținând cont de analiza contextului politic, dar și prin descifrarea rezultatelor celorlalte teste electorale, respectiv, alegerile locale din 2008, alegerile parlamentare din 2008 și alegerile europarlamentare din iunie 2009.

¹ Vezi Cosmin Dima, „Cercetare asupra evoluției electorale a PNL în alegerile europarlamentare”, *Sfera politicii*, 136, (2009):32-37, 33-34.

Încă de la începutul lui 2009 relațiile din coaliția guvernamentală și parlamentară PSD-PD-L rezultată în urma negocierilor de după alegerile parlamentare din 2008 au deschis, pentru PNL, calea opoziției și au creat premisele unui context politic favorabil. Intrarea PD-L și PSD, două partide adversare din punct de vedere ideologic și politic, sub umbrela aceleași coaliții, în contextul crizei financiare și economice ar fi trebuit să reprezinte un avantaj pentru PNL în alegerile europarlamentare și, ulterior, în cele prezidențiale. Relația inițial tensionată dintre cele două partide a dus la crearea unui climat politic instabil și a unor conflicte ireconciliabile.

Principalele motive pentru care PD-L și PSD ar fi rupt „Pactul pentru România” mult mai repede decât s-a întâmplat sunt evidențiate în continuare: imixtiunea directă a președintelui Traian Băsescu în problemele Guvernului și fixarea agendei premierului Emil Boc în ceea ce privește principalele măsuri ale executivului au dus la crearea unei stări tensionate între cele două partide încă de la începutul relației lor politice; susținerea de către PSD, împreună cu PNL, a comisiei parlamentare pentru anchetarea ministrului Monica Ridzi; atacurile directe și indirecte ale PSD asupra poziției, atitudinii, anturajului (EBA, Traian Băsescu, PD-L) ministrului; ca replică, susținerea de către PD-L a comisiei parlamentare pentru anchetarea ministrului Nicolae Nemirschi; succesul PNL în cazul Ridzi a dus la propunerea înființării comisiei parlamentare Elena Udrea, cu sprijinul direct al PSD; inițiativa primului-ministru Emil Boc (PD-L) de asumare a răspunderii pe legile educației a dus la crearea unui val de proteste din partea PSD; introducerea impozitului forfetar de către ministrul Gheorghe Poega - o parte din liderii PSD au denunțat introducerea acestui tip de impozit; conflictul direct dintre Mircea Geoană și Traian Băsescu; criticile mai puțin voalate ale lui Mircea Geoană la adresa Guvernului pe diverse teme și probleme sensibile au dus la o poziție de dualitate în relația cu executivul în condițiile în care PSD era parte a acestuia;

Retragerea PSD de la guvernare (1 octombrie 2009) s-a datorat revocării din funcție a ministrului PSD, Dan Nica, pe 28 septembrie 2009, care declarase că deține informații conform cărora nu mai există niciun autocar liber de închiriat pentru 22 noiembrie și 6 decembrie, și a apreciat că „cineva” se gândește să organizeze operațiuni de turism electoral. Ulterior, Crin Antonescu și PNL, împreună cu UDMR și susținuți de PSD, au semnat și elaborat moțiunea de cenzură „11 pentru România”. Pe 13 octombrie 2009 Parlamentul a votat pentru adoptarea moțiunii de cenzură inițiată de PNL și UDMR, cu 254 de voturi pentru și 176 împotriva. Astfel, Guvernul condus de Emil Boc a devenit primul guvern care a căzut în urma unei moțiuni de cenzură după revoluția din decembrie 1989.

Toate aceste momente politice tensionate, conflictuale au fost, la început speculate timid din punct de vedere politic de către PNL, ulterior ele culminând cu o moțiune de cenzură.

Trecutul electoral recent (2008-2009)

Rezultatele obținute în cele trei runde de alegeri, exceptând alegerile europarlamentare 2009, arată că PNL și-a conservat, în principal, bazinul electoral obținut în alegerile locale din 2008. Diferențele în număr absolut de voturi dintre cele trei runde de alegeri nu este semnificativă, având în vedere că unde prezența la vot a fost mai mare și numărul de voturi a crescut. Mobilizarea de partid (activiști, primari, viceprimari, consilieri locali) a fost importantă și esențială în lupta electorală prezidențială, anulând speculațiile conform cărora în această campanie candidații vor conta mai mult decât partidul. Și înainte de alegerile parlamentare din 2008 s-a dezbătut că vor fi votați candidați nu partide. A fost o imensă eroare. În pragul ale-

gerilor, mai mult de 90%¹ dintre candidați nu erau cunoscuți, iar identificarea lor s-a făcut după însemnul electoral al partidului de proveniență și cu ajutorul structurii de partid. A fost votat într-o proporție covârșitoare partidul și nu candidatul.

Alegerile uninominale parlamentare din 2008 au constituit un experiment interesant în politica românească din care au avut de învățat, atât politicienii, cât și cei care au fost atât de vocali în privința introducerii votului uninominal. Argumentele de tipul: „se votează oameni, nu partide” – au ținut de domeniul mesajului, de tactica electorală și politică, de diminuarea votului politic.

În primul tur al alegerilor prezidențiale, Traian Băsescu a obținut 3.153.640 voturi, 32,44%, Mircea Geoană a obținut 3.027.838 voturi, 31,15%, iar Crin Antonescu a obținut 1.945.831 voturi, 20,02% ceea ce arată că, în principal, cei trei au obținut scorul partidelor, un scor foarte apropiat de scorul obținut de partidele lor în alegerile locale în care miza politică și mobilizarea activiștilor au fost maxime.

Influența politică a PNL și a partidelor din România, la nivel local, depinde de numărul mandatelor de consilieri, viceprimari și primari. La consiliile județene, dintr-un total de 1.393 de mandate, PNL a obținut 297, adică 21,3%. La consiliile locale, dintr-un total de 40.297 de mandate, PNL a obținut 8.529, adică 21,14%. La primării, dintr-un total de 3.183 de mandate, PNL a obținut 706, adică 20,09%².

În patru dintre județe, PNL deține atât președinția Consiliului Județean, cât și primăria municipiului reședință de județ: Giurgiu, Călărași, Bihor, Hunedoara. În alte 4 județe, PNL deține fie președinția Consiliului Județean, fie primăria principalului oraș, reședință de județ: Brașov (Consiliul Județean), Sălaj (primăria Zalău), Maramureș (primăria Baia Mare), Bacău (primăria Bacău).

Rezultatele obținute în alegerile locale, în aceste zone, au influențat rezultatele obținute în alegerile prezidențiale. Astfel în Brașov (75.686), candidatul PNL a obținut cel mai mare număr de voturi din Transilvania, urmat de Cluj (63.341), Bihor (59.897), Hunedoara (53.664) și Maramureș (44.106). Cu excepția județului Cluj (unde a pierdut consiliul județean și primăria), restul sunt județe în care PNL a obținut în alegerile locale rezultate bune și foarte bune.

Ceea ce duce la ipoteza că în această confruntare electorală prezidențială structura de partid, rezultatele obținute în alegerile locale și parlamentare, măsurate în mandate de consilieri și viceprimari și primari, senatori și deputați, cu alte cuvinte influența electorală de la nivel local, este determinantă în lupta electorală pentru funcția supremă în stat.

Tabelul nr.1 Rezultatele obținute de PNL la alegerile locale din 2008, alegerile parlamentare din 2008, alegerile europarlamentare din 2009 și alegerile prezidențiale din 2009³⁴⁵

Regiunea	Alegerile locale 2008	Alegerile parlamentare 2008		Alegerile europarlamentare 2009	Alegerile prezidențiale 2009
Muntenia	399.289	334.227 ³	336.824 ⁴	181.589	400.255
Transilvania ⁵	472.082	344.068	345.259	183.599	526.658
Moldova	340.616	279.293	282.789	150.967	375.489

1 Barometrul Politic Național, BCS, 1-11 octombrie 2008.

2 Nu am luat în considerare ulterioarele modificări survenite la nivel local, în orașe și comune în ceea ce privește migrația aleșilor locali spre „independența” politică.

3 Rezultatele sunt pentru Camera Deputaților

4 Rezultatele sunt pentru Senat

5 În regiunea Transilvania nu au fost luate în considerare voturile obținute de Alianța pentru România din Covasna la alegerile locale unde a obținut 11.111 voturi.

Oltenia	139.693	134.831	133.750	81.619	195.061
Dobrogea	66.846	49.066	50.032	24.818	78.564
Banat	71.963	49.428	55.444	30.745	98.863
București	62.701	83.151	81.413	47478	254.492
Total	1.553.190	1.274.064	1.285.511	700.815	1.929.382

Sursa: www.beclocale2008.ro, www.becparlamentare2008.ro, www.bec2009pe.ro și www.bec2009p.ro. Nu au fost luate în considerare voturile obținute de PNL în străinătate.

Tabelul nr. 2 Voturile înregistrate de Crin Antonescu, candidatul PNL la alegerile prezidențiale, în regiuni și județe. Dimensiunea rural-urban

Județul	Crin Antonescu		Total județ
	Urban	Rural	
Alba	23.718	14.092	37.810
Arad	20.622	14.745	35.367
Bihor	31.008	28.889	59.897
Bistrița-Năsăud	10.905	10.960	21.865
Brașov	56.996	18.690	75.686
Cluj	48.353	14.988	63.341
Covasna	5.215	2.358	7.573
Harghita	4.492	1.864	6.356
Hunedoara	38.824	14.840	53.664
Maramureș	27.444	16.662	44.106
Mureș	23.940	13.927	37.867
Satu-Mare	12.850	8.047	20.897
Sălaj	10.112	8.135	18.247
Sibiu	36.579	7.403	43.982
Transilvania	351.058	175.600	526.658
Caraș-Severin	16.588	14.575	31.163
Timiș	50.145	17.555	67.700
Banat	66.733	32.130	98.863
Dolj	36.239	18.521	54.760
Gorj	16.808	15.219	32.027
Mehedinți	12.757	12.963	25.720
Olt	18.790	20.427	39.217
Vâlcea	21.064	22.273	43.337
Oltenia	105.658	89.403	195.061
Argeș	32.312	19.533	51.845
Brăila	19.564	9.779	29.343
București	254.492		
Buzău	21.421	22.797	44.218
Călărași	11.272	21.912	33.184
Dâmbovița	13.223	19.798	33.021
Giurgiu	8830	19.904	28.734
Ialomița	10.612	8.611	19.223
Ilfov	15.743	27.807	43.550

Prahova	45.347	33.101	78.448
Teleorman	10.966	27.723	38.689
Muntenia	443.782	210.965	655.190
Constanța	43.622	12.065	55.687
Tulcea	13.441	9.466	22.877
Dobrogea	57.033	21.531	78.564
Bacău	36.490	30.012	66.502
Botoșani	18.619	20.819	39.438
Galați	34.538	18.269	52.807
Iași	44.499	29.626	74.125
Neamț	20.699	18.356	39.055
Suceava	28.836	19.524	48.360
Vaslui	15.322	11.655	26.977
Vrancea	11.531	16.694	28.225
Moldova	210.534	164.955	375.489
Total Voturi	1.234.798	694.584	1.945.831

Sursa: www.bec2009p.ro

În alegerile prezidențiale din 2009 Crin Antonescu a obținut cel mai bun scor, atât în număr absolut de voturi (1.945.831voturi), cât și ca procentaj (20,02%), al unui candidat liberal la funcția supremă în stat. În comparație cu predecesorii acestuia: Radu Câmpeanu în alegerile din 20 mai 1990 care lua 1.529.188 de voturi și un procentaj de 10,64% și Theodor Stolojan în alegerile din 26 noiembrie 2000 când obținea 1.321.420 de voturi și 11,78%, Crin Antonescu a reușit să stabilească o premieră liberală electorală.

În regiunea Transilvania, Crin Antonescu a primit cel mai mare număr de voturi în urban, aproximativ dublul voturilor obținute în rural. În comparație cu celelalte regiuni, în Transilvania numărul de voturi a fost mai mare, cu excepția regiunii Muntenia dacă se includ și voturile obținute în București. Cu toate că prezența la vot de la alegerile prezidențiale din 2009 a fost mai mare decât la celelalte alegeri (alegerile locale din 2008 și alegerile parlamentare din 2008), Crin Antonescu a reușit să obțină un scor mai bun față de acestea.

În aproximativ toate regiunile, cu excepția Olteniei - fieful PSD -, candidatul liberal a obținut un număr dublu de voturi în urban față de rural.

Cele mai bune rezultate ale lui Crin Antonescu au fost înregistrate în mediul urban, în special în București (254.492, 28,49%) și în Banat (98.863, 22,27%).

Posibile cauze ale eșecului

Preluarea funcției de președinte al PNL, prin schimbarea lui Călin Popescu-Tăriceanu, la Congresul din martie 2009, a fost văzută de către opinia publică ca o resursă politică pozitivă pentru partid. În cea mai mare parte, atitudinea mass-media, a comentatorilor publici și a analiștilor politici a fost de deschidere față de un candidat al PNL. Pentru prima dată după 1989, Crin Antonescu, ca și candidat liberal, a fost văzut ca adversar serios și potențial câștigător al alegerilor prezidențiale. A fost singurul dintre candidați care nu a fost implicat în scandaluri mediatice de proporții și dezvăluiri de presă spectaculoase. A început să-și construiască imaginea publică de prezidențiabil pe o linie a schimbării. S-a poziționat ca fiind elementul schimbării în România, a unui nou comportament prezidențial în România – de la

„președintele jucător la președintele tuturor”. Lansarea unui program propriu¹ a reprezentat un avantaj tactic și de imagine, chiar dacă el a fost folosit mai mult de ochii presei și al comentatorilor și nu pentru promovarea unor idei noi și a unor proiecte în campania electorală (aceiași lucru se poate afirma și despre ceilalți principali contracandidați). Cu toate acestea, Crin Antonescu nu a reușit să intre în turul al doilea și să-l devanseze pe Mircea Geoană.

Eșecul în alegerile europarlamentare din iunie 2009. Scorul modest obținut de PNL în alegerile europarlamentare au influențat ascensiunea lui Crin Antonescu. Aflat în prim-planul campaniei electorale ca și garant al celor care urmau să plece la Bruxelles, Crin Antonescu a fost vulnerabilizat mediatic și și-a început președinția PNL cu un eșec electoral.

Este adevărat că alegerile prezidențiale funcționează după o logică diferită, însă rezultatele PNL de la alegerile europarlamentare din iunie 2009 au scos, încă odată în evidență, că nu e suficient să fii un bun orator, să fii acceptat de mass-media și formatorii de opinie, ci mai este nevoie și de o structură de partid puternică.

Polarizarea anti-Băsescu - pro-Băsescu la nivelul activiștilor de partid și a elitei politice, a unei părți importante a elitei culturale, a comentatorilor a generat efecte neașteptate. Alfred Bulai arată că în spațiul electoral, polarizarea înseamnă în primul rând simplificarea realității sociale, adică de a reduce realitatea la două dimensiuni valorice opuse. Ea tinde să fie privită în doi termeni, de regulă opuși sau doar complementari. Partidul x și toate celelalte partide, sau doar partidul y, ceilalți în această situație nemaicontând².

Miza electorală a fost amplificată la nivel mediatic de posturile de televiziune cu interese divergente. În locul dezbaterilor dintre principalii candidați la președinție, electoratul a avut parte de spectacol politic și mai puțin de idei politice necesare pentru dezvoltarea și consolidarea democrației românești. Discursul public și discursul electoral s-a învățat în jurul ideii: cât de bun sau cât de rău este Traian Băsescu, de ce trebuie votat sau de ce nu trebuie votat.

Formarea coaliției PSD, PNL (inițiator) și UDMR în jurul candidaturii lui Klaus Iohannis, urmată de refuzul lui Traian Băsescu de a ține cont de existența noii majorități parlamentare și de nominalizarea tehnocratului Lucian Croitoru pentru a forma guvernul (proponere respinsă de Parlament), au adâncit polarizarea scenei politice.

Partizanatul media în campania electorală nu a făcut altceva decât să accentueze polarizarea luptei pro-Băsescu – anti-Băsescu și să favorizeze candidatul, Traian Băsescu, subiect al dezbaterilor publice.

Cu toate că a avut câteva inițiative bune (Klaus Iohannis, moțiunea de cenzură din 13 octombrie 2009), Crin Antonescu nu a reușit să fie exponentul principal al polarizării. Electoratul anti-Băsescu s-a împărțit între Crin Antonescu, Mircea Geoană, Corneliu Vadim Tudor și restul candidaților mai puțin importanți.

Nu în ultimul rând, **structura de partid** a PNL nu a reprezentat un avantaj electoral pentru Crin Antonescu. În contextul crizei și al unui deficit al fondurilor bugetare, logica funcționării politicii la nivel local, racolarea și șantajul financiar al primarilor au reprezentat dezavantaje în funcționarea partidului.

¹ „Este în puterea noastră să schimbăm puterea lor”, platforma program a candidatului liberal Crin Antonescu.

² Alfred Bulai, *Mecanismele electorale ale societății românești*, (București, Paideea, 1999), 36.

Turul 2 al alegerilor prezidențiale din 2009: fraudare sau consecvență în opțiuni?

■ CLAUDIU HERTELIU, ALEXANDRU ISAIC-MANIU,
DANIEL ȚRAIAN PELE și TUDOREL ANDREI

Abstract

This article intends to present a quantitative analysis of the second round of the presidential elections in 2009. Besides the statistical information provided by BEC for the second round, we also took into account information related to the results of local elections in 2008. The main objective is to identify, through statistic methods, a possible correlation between the prevalent votes flow for a given candidate, as well as variables such as: the political affiliation of the local mayor, the special sections votes, canceled votes, the residence environment, the size of the locality etc.

Keywords

Traian Băsescu, Mircea Geoană
Presidential elections in 2008,
quantitative approach, mathematical
model, locality

1. Contextul general

Pe 6 decembrie s-a desfășurat turul doi al alegerilor prezidențiale ca (pen)ultim act dint-un an electoral deosebit de bogat.

Tabloul (de-acum cunoscut al alegerilor) s-a repetat și în 2009, în mare parte cu aceiași actori-partide și politicieni, dar cu tușe mult îngroșate: o campanie virulentă marcată de o luptă verbal agresivă între participanții la dezbateri, absența în dezbateri a temelor europene importante, acuze de corupție între partide, fonduri uriașe (ne) declarate a fi utilizate în campaniile de promovare, poziții tot mai vizibil partizane ale unor posturi de televiziune, sondaje de opinie ce se contrazic – funcție de firma organizatoare și de partidele aflate, într-un fel sau altul, alături, sau în spatele acestora, exit-poll-uri tendențioase în speranța momirii/descurajării electoratului, părăsiri de tabere, reorientări ale unora dintre candidații eliminați în primul tur și deveniți brusc din adversari de neîmpăcat în aliați de nădejde.

La tot acest film – aflat parcă „în reluare”, apar, alături de elementele cunoscute, precum acuze de vot pe liste speciale, turismul electoral cu autobuze și microbuze etc. și elemente inedite cum ar fi votul concentrat către un candidat în mici localități, rurale îndeosebi, în care parte din populație lucrează în străinătate și au venit acasa de sărbători

sau din cauza crizei din țările în care lucrează temporar, sau proporția ridicată a voturilor anulate¹ și nu în ultimul rând rezultatul voturilor din străinătate.

În premieră, partidul (PSD²) și candidatul perdant contestă, pe motiv de fraudă („frauda infernală”, „camioane de probe”), rezultatul alegerilor la Curtea Constituțională (CC). Curtea Constituțională respinge cererea PSD de anulare a alegerilor, iar în urma analizării documentației depuse în sprijinul contestației, CC solicită, iar Biroul Electoral Central (BEC) procedează la renumărarea voturilor anulate. Din cele 138.476 voturi declarate nule, 2137 sunt declarate valide (1,54% din voturile nule), din acestea 1169 (55,0% din voturile declarate valide) fiind în favoarea candidatului Traian Băsescu (TB), iar 968 (45,0%) în favoarea lui Mircea Geoană (MG). După validarea alegerilor de către CC acuzele nu s-au încheiat, social-democrații emițând alte solicitări cum ar fi: expertizarea grafologică a declarațiilor pe propria răspundere a votanților din secțiile speciale și compararea CNP-urilor din secțiile de vot obișnuite cu cele din secțiile speciale și alte cereri practic imposibil aplicat. Au fost aduse și acuze hilare precum: „la PD-L sistemul de fraudare a funcționat mai bine” – V. Ponta.

Ultima acuză, asupra căreia vrem să stăruim în continuare, prin interpretarea statistică a rezultatelor alegerilor, o reprezintă suspectarea rezultatul votului în favoarea unuia dintre candidați legat de culoarea politică a primarului respectivei localități.

2. Metodologie și surse de date

Informația statistică analizată a fost constituită pe baza rezultatelor din turul 2³ (6 Decembrie 2009) al alegerilor prezidențiale din 2009. Informația a fost furnizată de către BEC⁴. Nivelul de detaliere utilizat a fost localitatea (municipiu, sector, oraș, comuna, străinătate⁵). De asemenea au fost colectate și informații relativ la rezultatele alegerilor locale⁶ din 2008 organizate pentru funcția de primar⁷ (ne-a interesat culoarea politică a câștigătorului⁸). Evident că variabila legată de culoarea politică a primarului nu are sens pentru voturile din străinătate. A existat și o comună⁹ din județul Timiș înființată după alegerile locale din 2008 și pentru care au fost organizate alegeri locale ulterior. S-a luat în considerare în acel caz culoarea politică a primarului de la acele alegeri (UDMR). A rezultat astfel o bază de date având 3186 de cazuri cu câteva zeci de variabile¹⁰ primare inițiale. Ulterior pentru analiza datelor

1 Evident acest argument este valabil doar declarativ pentru că s-a constatat că la aceste alegeri a fost înregistrat unul dintre cele mai mici procente de voturi anulate.

2 În alianță cu PC

3 Pentru turul 2 informația analizată a fost cea anterioară renumărării voturilor anulate. Dat fiind faptul că raportat la numărul total de voturi valabil exprimate, numărul de voturi revalidate de către BEC este infim considerăm că validitatea concluziilor analizei bazate pe datele inițiale nu are de suferit.

4 (2009) <http://www.bec2009p.ro/>, accesat cu multiple ocazii în decembrie 2009

5 Deși voturile din străinătate constituie un caz special și la alegeri volumul total al votanților din diaspora era relativ redus, în 2009 prezența la vot a atins un maxim istoric situându-se la un nivel de aproape 148 mii de persoane prezente la urne.

6 (2009) <http://www.beclocalezoo8.ro/>, accesat cu multiple ocazii în decembrie 2009.

7 S-au luat în calcul rezultatele finale (de cele mai multe ori după două tururi dar au existat cazuri și cu trei tururi).

8 Nu am făcut cercetări suplimentare pentru a vedea dacă nu cumva au existat cazuri de migrație postelectorală. Există însă prevederi legale care prevăd pierderea mandatului în cazul în care un astfel de eveniment s-ar produce.

9 Este vorba de comuna Oțelec.

10 Listavariabilelor primare inițiale conține variabile precum: județ, tip localitate, nume localitate,

aceste variabile primare au fost transformate în variabile derivate fie prin calcularea unor procentaje (a voturilor obținute de un candidat, a voturilor exprimate în secțiile speciale, a voturilor anulate etc.) fie prin recodificări și transformarea unor variabile polihotomice în unele binare (apartenența unui primar¹ fie la PSD+PC fie la PD-L fie la PNL fie la UDMR+FCM² etc).

Acest volum destul de mare de date disponibile a fost apoi analizat mai puțin prin metode descriptive (pentru că volumul articolelor – mai ales de presă – sau a analizelor vehiculate după anunțarea rezultatelor este unul destul de ridicat) și mai mult prin utilizarea metodelor analitice (de ex.: regresie și corelație/ asociere).

Analiza a fost efectuată utilizând diverse produse software de specialitate (SPSS, E-views și SAS³).

3. Analiza datelor

Una dintre ipotezele pe care am dorit să le testăm prin interpretarea informației statistice disponibile o reprezintă identificarea unei asocieri sau corelații semnificative între apartenența politică a primarilor localităților și apetența voturilor din secțiile de votare speciale sau opțiunea exprimată prin vot de către electoratul localității în turul doi al alegerilor prezidențiale din 6 decembrie 2009 către unul din cei doi candidați.

O posibilă dimensiune negativă a posibilității de vot în secțiile speciale⁴ a fost analizată de către noi prin introducerea, ca variabilă explicativă în modelele de regresie construite, a ponderii pe care Traian Băsescu a obținut-o în secțiile de votare speciale.

Prin modelele dezvoltate în cadrul acestui articol încercăm în egală măsură să formulăm răspunsuri la o serie de întrebări, precum:

- Cine a fost avantajat de nivelul prezenței la vot, în general și de nivelul mai ridicat din turul al doilea, în special?
- Electoratul câștigătorului a fost unul preponderent urban⁵?
- Există un model comportamental al electorilor în funcție de mărimea localității?
- Au influențat într-o măsură semnificativă voturile anulate rezultatele alegerilor de la nivelul fiecărei localități?

apartenența politică a primarului, număr alegători pe listele electorale, număr alegători prezenți la vot, număr de alegători pe listele electorale permanente, număr alegători pe listele speciale sau care au beneficiat de urna specială, voturi valabil exprimate, voturi anulate, buletine de vot primite, buletine de vot utilizate, buletine de vot anulate, voturi obținute de candidați etc.

1 În ceea ce privește primarii (cu o anumită notorietate) care au o anumită culoare politică dar, și-au declarat sprijinul pentru unul dintre candidați altul decât cel sprijinit de către propriul partid s-a optat pentru opțiunea curentă. Ne referim aici la primarul PSD, Neculai Onțanu, al Sectorului 2 care a fost înregistrat în baza noastră de date ca fiind afiliat PD-L. De asemenea în cazul primarului municipiului Timișoara, Gheorghe Ciuhandu, care e afiliat PNȚCD, a candidat în 2008 într-o alianță cu PNL și FDMGR și și-a manifestat înainte de turul 2 sprijinul politic pentru candidatul PSD. Ținând cont că la acel eveniment politic anterior turului 2 a participat și Crin Antonescu, candidatul PNL ieșit din cursă după turul 1 am înregistrat în baza de date afilierea lui Gheorghe Ciuhandu la PNL pentru această analiză.

2 În această analiză UDMR și FCM au fost tratate omogen fără să se facă distincția relativ la faptul că există două grupări maghiare.

3 Folosirea tehnologiei SAS nu ar fi fost posibilă fără accesul la recent înființatul Centru de Excelență SAS al Academiei de Studii Economice din București.

4 Ne referim aici la acțiunea „turism electoral” ca posibilă metodă de fraudare.

5 Ne amintim încă declarația perdantului turului 2 al alegerilor prezidențiale din 2004 – Adrian Năstase – care a declarat că sunt „două Români” și că cea urbană a înclinat balanța în favoarea lui Traian Băsescu.

Secțiile de votare speciale

Într-o primă etapă au fost rulate câteva proceduri pentru a analiza informațiile legate de voturile din secțiile speciale în turul al doilea. Pentru aceasta au fost utilizate următoarele variabile derivate: procentajele obținute de cei doi candidați; ponderea voturilor din secțiile speciale în totalul voturilor exprimate în localitatea¹ respectivă precum și patru variabile dihotomice relativ la afilierea politică a primarului respectivei localități (PD-L, PNL, PSD+PC sau UDMR+FCM²). Pe baza acestor variabile s-au calculat coeficienții de asociere ce sunt prezentați în tabelul 1.

Tabel 1. Coeficienți de asociere Kendall³

	Procentaj obținut de TB în secțiile speciale	Ponderea voturilor din secțiile speciale în totalul voturilor exprimate	Procentaj obținut de MG în secțiile speciale	Localitatea are primar PD-L?	Localitatea are primar PNL?	Localitatea are primar PSD+PC?	Localitatea are primar UDMR sau FCM?
Procentaj obținut de TB în secțiile speciale	1	-,039(**)	-,1000(**)	,330(**)	-,095(**)	-,259(**)	0,027
Ponderea voturilor din secțiile speciale în totalul voturilor exprimate	-,039(**)	1	,039(**)	,036(*)	0,026	,031(*)	-,170(**)
Procentaj obținut de MG în secțiile speciale	-,1000(**)	,039(**)	1	-,330(**)	,095(**)	,259(**)	-0,027
Localitatea are primar PD-L?	,330(**)	,036(*)	-,330(**)	1	-,337(**)	-,487(**)	-,162(**)
Localitatea are primar PNL?	-,095(**)	0,026	,095(**)	-,337(**)	1	-,410(**)	-,137(**)
Localitatea are primar PSD+PC?	-,259(**)	,031(*)	,259(**)	-,487(**)	-,410(**)	1	-,198(**)
Localitatea are primar UDMR sau FCM?	0,027	-,170(**)	-0,027	-,162(**)	-,137(**)	-,198(**)	1

Note: (**) asociere semnificativă din punct de vedere statistic cu un prag de semnificație de 0,01
(*) asociere semnificativă din punct de vedere statistic cu un prag de semnificație de 0,05

1 Vom utiliza în continuare termenul de localitate chiar dacă pentru mediul rural informația este agregată la nivel de comună.

2 Aceste afilieri au fost evidențiate apelându-se la variabile de tip dihotomic.

3 Urmare a faptului că variabilele ce evidențiază apartenența politică a primarilor la partidele menționate sunt dihotomice s-a preferat acest coeficient de corelație în detrimentul clasicului coeficient al lui Pearson. Detalii relativ la modul de construcție și de interpretare a acestor coeficienți se pot afla de ex. din lucrarea: Alexandru Isaic-Maniu, (coord.), Eugen Pecican, Daniela Ștefănescu, Viore Gh. Vodă. și Pavel Wagner *Dicționar de Statistică Generală* (București: Editura Economică, 2003).

Având în vedere faptul că procentajul de voturi ale unui candidat se poate scrie ca o combinație liniară a procentajului obținut de contracandidat și de aceea coeficientul Kendall măsoară o asocieră liniară, nivelul coeficienților obținuți pentru procentajele celor doi candidați în relație cu celelalte variabile incluse în analiză sunt practic în oglindă¹. Constatăm că procentajul obținut de către Băsescu înregistrează corelații semnificative din punct de vedere statistic (la un prag fixat la 0,01) cu toate variabilele incluse în demers cu excepția variabilei care arată dacă localitatea are primar UDMR+FCM². După cum era de așteptat legătura este direct proporțională cu variabila care semnalează un primar de coloratura PD-L (+0,33) și invers proporțională cu variabilele ce indică primari PNL (-0,10) sau PSD+PC (-0,26). De remarcat faptul că nivelul în valoare absolută pentru primarii PNL este mai mic fapt care semnează o implicare la cote ceva mai reduse a respectivilor primari pentru candidatul din alianță.

Demn de luat în considerare este coeficientul de asocieră între ponderea voturilor din secțiile speciale și ponderea voturilor obținute de TB în secțiile speciale. Valoarea obținută este de -0,04. Deși este foarte mică totuși este semnificativă din punct de vedere statistic cu o probabilitate mai mare de 99%. Aceasta înseamnă că totuși pe măsură ce voturile din secțiile speciale au avut o pondere mai mare în totalul voturilor exprimate în localitatea respectivă, voturile obținute de către TB tind să scadă³.

Pentru cititorii interesați, în Anexa 1 este prezentată lista celor 23 de localități/ zone unde ponderea voturilor de pe listele speciale a depășit 30%. Dacă în ceea ce privește voturile din străinătate e natural ca procentul să fie 100% sau în ceea ce privește prezența pe listă a unor stațiuni turistice (Predeal sau Băile Tușnad) situația este explicabilă, puțin mai stranie este prezența a 7 localități din județul Mehedinți și a 5 localități din județul Olt (niciuna dintre ele cu rezonanță turistică). Interesant este că nu în toate cazurile aceste „aglomerări” de la secțiile speciale duc la rezultate concordante cu coloratura politică a primarului din respectiva localitate; însă discordanțele dacă apar la aceste 23 de localități, de fiecare dată îi sunt favorabile lui TB⁴.

În figura 1. este prezentată distribuția localităților pe grupe după ponderile voturilor din secțiile de votare speciale și în funcție de coloratura politică a primarului localității. Informația statistică detaliată pe baza căreia s-a construit acest grafic este disponibilă în Anexa 2.

Remarcăm faptul că o notă discordantă față de modul general de manifestare este vizibilă în rândul localităților cu primari UDMR sau FCM. În două treimi din aceste localități ponderea voturilor din secțiile speciale nu a depășit 5% din voturile total exprimate, iar în 95% dintre localități nu s-a depășit bariera de 10%.

1 Diferă doar semnul, valoarea absolută rămânând aceeași.

2 De semnalat faptul că deși nesemnificativ din punct de vedere statistic semnul coeficientului este unul pozitiv. Acest fapt este unul interesant dacă ținem cont că electoratul maghiar care s-a dovedit de-a lungul timpului ca fiind cel mai disciplinat, de data aceasta nu a mai ascultat sfaturile de la „centru” (probabil și opinia contrară centrului exprimată de către László Tókes a avut un rol) și a votat indecis.

3 Evident o valoare individuală care încalcă această „regulă” este cea care descrie situația de la secțiile speciale din străinătate unde procentul de voturi exprimat pe listele speciale este evident de 100% și unde TB a obținut 78,86%.

4 De exemplu localitățile Colonești și Topana din județul Olt unde primarii aparțin PSD+PC dar TB a obținut două treimi din voturile valabil exprimate.

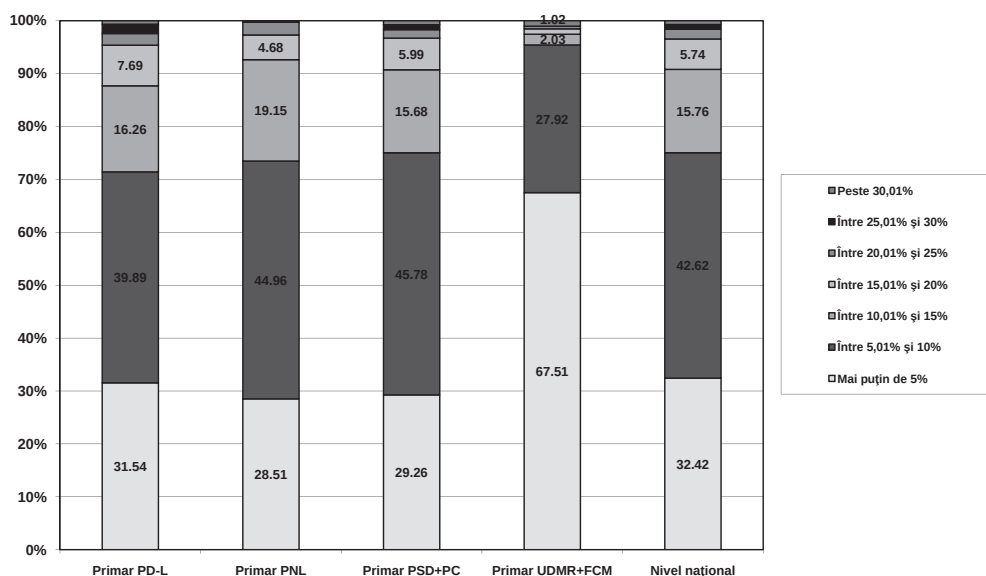

Figura 1. Distribuția localităților pe grupe după ponderea voturilor din secțiile speciale și culoarea politică a primarului respectivei localități

Relativ la localitățile cu primari PD-L iese în evidență faptul că 7,69% dintre acestea au avut ponderi ale voturilor exprimate în secțiile speciale la un nivel situat între 15,01 și 20% iar în 1,76% dintre localități s-au înregistrat chiar niveluri între 25,01 și 30%. Localitățile cu primari PNL în proporție de aproape 45% au înregistrat ponderi ale votanților în secțiile speciale între 5,01 și 10% și ceva mai puțin de o cincime dintre localități au avut un nivel cuprins între 10,01 și 15% de voturi în secțiile speciale. În cazul localităților cu primari PSD+PC remarcăm asemănarea cea mai mare cu nivelul național¹ două treimi dintre acestea având ponderi ale voturilor exprimate în secțiile speciale de până la 10%.

Descrierea rezultatelor cu ajutorul unui model matematic

În continuarea analizei am utilizat analiza de regresie pentru a identifica posibila legătură între o serie de variabile independente și variabila rezultativă – procentul obținut de Traian Basescu² în respectiva localitate.

Modelul de regresie folosit este următorul:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 + \beta_1 X_{1i} + \beta_2 X_{2i} + \beta_3 X_{3i} + \beta_4 X_{4i} + \beta_5 X_{5i} + \beta_6 X_{6i} + \beta_7 X_{7i} + \beta_8 X_{8i} + \beta_8 X_{8i} + \beta_9 X_{9i} + \beta_{10} X_{10i} + \beta_{11} X_{11i} + \varepsilon_i$$

Unde:

Y_i – procentul voturilor obținute de către Traian Bănescu în localitatea i

1 Acest fapt poate fi justificat și de faptul că PSD+PC deține supremația în ceea ce privește numărul de primării câștigate la alegerile locale din 2008 și, pe cale de consecință, este firesc ca nivelul național să fie influențat în primul rând de această situație. De asemenea testul Hi pătrat a arătat că localitățile având primar PSD+PC diferă cel mai puțin din punct de vedere al modului de distribuție pe grupe după ponderile voturilor exprimate în secțiile de votare speciale. Diferența a fost semnificativă statistic în cazul PSD+PC cu o probabilitate de 92% în timp ce în cazul celorlalte partide analizate (PD-L, PNL, UDMR sau FCM) nivelul probabilistic a depășit 99%.

2 Urmare a relației liniare care există între procentajul obținut de Traian Bănescu și Mircea Geoană, realizarea unui model similar de regresie pentru al doilea candidat din competiție ar conduce la rezultate în oglindă.

- X_{1i} – procentul de prezență la vot pentru electorii din localitatea i
 X_{2i} – procentul voturilor obținute de către candidatul Traian Băsescu în secțiile speciale din localitatea i
 X_{3i} – procentul voturilor anulate în localitatea i
 X_{4i} – ponderea voturilor din secțiile speciale în totalul voturilor valabil exprimate din localitatea i
 X_{5i} – ponderea voturilor din urnele speciale în totalul voturilor valabil exprimate din localitatea i
 X_{6i} – o variabilă binară ce descrie apartenența primarului localității i la PDL
 X_{7i} – o variabilă binară ce descrie apartenența primarului localității i la PNL
 X_{8i} – o variabilă binară ce descrie apartenența primarului localității i la PSD+PC
 X_{9i} – o variabilă binară ce descrie apartenența primarului localității i la UDMR sau FCM
 X_{10i} – o variabilă binară ce descrie mediul de rezidență pentru localitatea i (0-rural, 1-urban)
 X_{11i} – mărimea localității, descrisă printr-o variabilă nenumerică măsurată pe scală ordinală, cu următoarele atribute:
1 - mai puțin de 1000 electori	5 - între 10000 și 30000 electori
2 - între 1000 și 3000 electori	6 - între 30000 și 100000 electori
3 - între 3000 și 6000 electori	7 - între 100000 și 200000 electori
4 - între 6000 și 10000 electori	8 - peste 200000 electori

Rezultatele estimării modelului sunt prezentate în tabelul de mai jos (menționăm că rezultatele în detaliu – inclusiv modul de distribuție a rezidurilor și a probabilităților cumulate ale acestora – sunt disponibile în Anexa 3.).

Tabel 2. Sumarul rezultatelor estimării modelului de regresie

Coefficients(a)						
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
Model		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	25,399	1,436		17,688	0,000
	Prezenta la vot	-0,627	0,017	-0,063	-3,592	0,000
	Procentaj obtinut de TB in sectiile speciale	0,627	0,013	0,609	49,484	0,000
	Procentaj voturi anulate	-2,025	0,220	-0,109	-9,197	0,000
	Ponderea voturilor din sectiile speciale in totalul voturilor exprimate	0,126	0,036	0,054	3,531	0,000
	Ponderea voturilor din urnele speciale in totalul voturilor exprimate	-0,282	0,088	-0,038	-3,199	0,001
	Localitatea are primar PD-L?	1,880	0,624	0,069	3,014	0,003
	Localitatea are primar PNL?	-4,409	0,631	-0,148	-6,986	0,000
	Localitatea are primar PSD+PC?	-5,863	0,612	-0,229	-9,586	0,000
	Localitatea are primar UDMR sau FCM?	-1,000	0,822	-0,019	-1,217	0,224
	Mediu de rezidenta	-1,169	0,620	-0,029	-1,887	0,059
	Marime localitate	0,093	0,198	0,008	0,468	0,640

a Dependent Variable: Procentaj obtinut de TB

Din analiza rezultatelor estimării se pot distinge următoarele concluzii:

- Modelul explică în proporție de 62% variația procentajului obținut de către candidatul Traian Băsescu.
- Modelul estimat se dovedește a fi valid cu probabilitate de cel puțin 99%.
- Se pot distinge trei factori care nu influențează semnificativ procentul obținut de către Băsescu: mărirea localității, faptul că localitatea are primar UDMR sau FCM¹ și mediul de rezidență².
- Există trei factori semnificativi ce influențează în sens direct proporțional procentul obținut de către Traian Băsescu: faptul că primarul localității respective are orientare politică PDL, ponderea voturilor din secțiile speciale în totalul voturilor exprimate în acea localitate și procentul obținut de către TB în secțiile speciale. Astfel, în localitățile în care primarul este afiliat PDL, procentul pentru Traian Băsescu a fost mai mare, în medie, cu 1,88% decât în celelalte localități. De asemenea, un procent în plus obținut în secțiile speciale a contribuit la creșterea procentului final pentru TB cu 0,6% și un procent în plus din punct de vedere al ponderii voturilor exprimate în secțiile speciale față de numărul total de voturi exprimate în localitatea respectivă conduce la o creștere a procentului final pentru TB cu 0,13%.
- Facem mențiunea că în baza de date voturile din secțiile din străinătate au fost înregistrate, însă nu incluse la analiza pe baza regresiei urmărirea absenței de valori la unele variabile precum: culoarea politică a primarului, procentul de prezență la vot, mărirea localității etc.
- Toți ceilalți factori semnificativi din model au avut un impact negativ asupra procentului obținut de către TB.
- Astfel, în localitățile unde primarul este de culoare politică PSD+PC, procentul obținut de către TB a fost, mai mic, în medie cu 5,86% față de celelalte localități.
- Aceeași concluzie este valabilă și pentru localitățile unde primarul este afiliat PNL (un decalaj de 4,4%). Valoarea inferioară pentru localitățile cu primari PNL s-ar putea explica și prin faptul că totuși finalistul sprijinit ad hoc de PNL nu era Crin Antonescu (CA), probabil valorile coeficientului s-ar fi inversat dacă în turul 2 ar fi fost prezent CA.
- De asemenea, ponderea voturilor exprimate cu ajutorul urnei speciale în totalul voturilor din respectiva localitate afectează negativ rezultatul final al lui TB. O creștere cu un procent a acestei ponderi conduce la scăderea rezultatului final al lui TB cu 0,28%.
- Prezența la vot nu a fost un factor care să fi afectat în mod direct proporțional procentul obținut de către TB. Dimpotrivă, la o creștere cu un procent, în medie, a prezenței la vot, procentul pentru TB a scăzut cu 0,06%.
- Mai mult, ponderea voturilor anulate se dovedește a fi un alt factor cu influență negativă asupra rezultatului obținut de către TB. Astfel, la o creștere medie cu 1% a voturilor anulate, rezultatul final se micșorează cu ceva mai mult de 2%. Această aserțiune este sprijinită și de rezultatele renumărării voturilor anulate inițial de către BEC. În urma acestei operațiuni TB și-a mai mărit avansul cu câteva voturi.³
- O concluzie interesantă din punctul de vedere al ierarhizării factorilor din model în funcție de gradul de impact asupra procentajului obținut de către TB este emana-

1 Sesizăm totuși valoarea negativă a coeficientului dar ținând seama de nivelul redus al probabilității de acceptare putem concluziona că cetățenii din localitățile cu primari UDMR sau FCM nu s-au mobilizat (ne referim la prezența la vot) într-o măsură suficient de ridicată pentru un anumit candidat.

2 Variabila mediu de rezidență este semnificativă statistic doar la probabilitatea de 94,1% (foarte aproape de limita acceptată uzual).

3 Faptul că la renumărare o parte de voturi au devenit valide se explică prin utilizarea unei metodologii unitare de către comisie, lucru imposibil în cele peste 20 de mii de secții de votare inițiale.

tă din analiza coeficienților de regresie standardizați. Practic, acești coeficienți sunt obținuți estimând modelul folosind variabilele standardizate (transformate astfel încât să aibă media 0 și varianța 1), iar comparația între valorile acestora devine astfel posibilă.

- Se poate observa că factorul cu cel mai mare impact negativ asupra procentului obținut de către TB este faptul că primarul localității are afiliere PSD+PC (coeficientul este -0.237), iar factorul cu cel mai mare impact pozitiv este procentul obținut în secțiile speciale (coeficientul este 0.609).
- Din punct de vedere econometric, modelul trece testele specifice¹. Astfel, se pot respinge ipotezele de multicolaritate și heteroscedasticitate, iar ipoteza de distribuție normală a reziduurilor se verifică.

4. Concluzii

Obiectivul prezentului material a fost verificarea semnificației statistice și interpretarea rezultatelor testelor și procedurilor statistice referitoare la rezultatele finale obținute după numărarea voturilor la alegerile prezidențiale, turul al II-lea, 6 decembrie 2009. O analiză a profilului și comportamentului electorilor diverse particularități (gen, vârstă, educație, ocupație, etnie, religie, mediu rezidențial etc.) poate fi efectuată numai în baza unei anchete focalizate pe acest subiect sau pe baza rezultatelor de la exit-poll-urilor (care de data aceasta au oferit rezultate apropiate de eroarea maxim admisibilă autodeclarată).

Sumarizând, se pot face următoarele aprecieri finale:

- Culoarea politică a primarului a avut o influență semnificativă asupra voturilor obținute, fapt ce poate fi interpretat și ca o consecvență în opțiunile electoratului manifestate în mod repetat;
- Secțiile speciale au avut o influență semnificativă în stabilirea rezultatului final;
- Prezența la vot a avantajat pe candidatul MG care a avut în sprijinul său o largă coaliție (PSD+ PC, plus o cotă din electoratul PNL și a altor partide);
- Deși amploarea utilizării urnelor speciale a fost redusă, rezultatele indică faptul că această procedură de vot l-a avantajat pe MG;
- Mărirea localității nu a influențat semnificativ opțiunea electorală pentru un candidat sau altul;
- Spre deosebire de alegerile prezidențiale precedente, unde analizele ulterioare au dovedit că TB și-a câștigat mandatul în principal cu ajutorul electoratului urban, la aceste alegeri am asistat la o tendință de deplasare a opțiunilor.

O încercare de răspuns la interogația din titlu este greu de formulat. Ar putea fi aduse argumente și de o parte și de alta. Culoarea politică a primarului poate explica și o mobilizare suplimentară a electorilor dar și o consecvență în opțiuni din partea acestora. Volumul voturilor exprimate în secțiile speciale poate fi explicat prin preponderența acestor secții în mari centre universitare sau economice, unde prevalența persoanelor cu situația locativă clarificată la organele abilitate este la un nivel redus. Deși (după cum este vizibil în Anexa 1) uneori ponderea voturilor din secțiile speciale poate părea spectaculoasă, volumul absolut al acestor voturi² nu este de natură a schimba semnificativ rezultatele finale. Analiza poate fi aprofundată doar prin interpretarea rezultatelor unor anchete sociologice suplimentare.

¹ Pentru detalii în legătură cu studiul autocorelației erorilor se poate consulta de ex.: Tudorel Andrei și Regis Bourbonnais, *Econometrie* (București: Ed. Economică, 2008).

² De altfel, numărul voturilor din cele 22 de localități, "frunzașe" la acest capitol, din țară (vezi Anexa 1) din secțiile speciale a fost de 8300 mult mai mic decât diferența de voturi dintre cei doi candidați.

Anexa 1

Localități/ zone unde ponderea voturilor în secțiile speciale a depășit 30%

Localitate	Județ	Afiliere politică a primarului	Voturi valabil exprimate în localitate	Pondere voturi în secții speciale	Procent voturi valabil exprimate pentru TB	
					în localitate	în secțiile speciale
ORAS PREDEAL	Brasov	PD-L	4110	30,86	58,25	59,94
BREBU NOU	Caraș Severin	UDMR+FCM	133	55,56	48,12	53,33
VALIUG	Caraș Severin	Alt partid	589	32,37	51,1	33,16
ZORLENTU MARE	Caraș Severin	PD-L	660	32,24	75,3	69,3
RADOVAN	Dolj	PNL	966	32,83	41,1	37,69
LELESTI	Gorj	PSD+PC	1676	32,56	30,37	30,29
ORAS BAILE TUSNAD	Harghita	UDMR+FCM	841	32,47	69,08	58,46
BALVANESTI	Mehedinți	PD-L	803	31,04	64,88	55,2
DUBOVA	Mehedinți	PNL	721	30,04	45,49	37,04
GODEANU	Mehedinți	PD-L	643	49,54	76,83	84,47
IZVORU BARZII	Mehedinți	PD-L	2057	30,92	61,21	66,88
PRUNISOR	Mehedinți	PSD+PC	1614	31,24	36,56	49,7
ROGOVA	Mehedinți	PNG	1247	33,78	58,86	57,82
VRATA	Mehedinți	PD-L	1247	31,66	55,09	54,85
BARASTI	Olt	PSD+PC	1539	31,29	40,16	42,36
COLONESTI	Olt	PSD+PC	1688	31,55	64,69	66,6
FAGETELU	Olt	PSD+PC	808	35,36	38,74	44,1
TATULESTI	Olt	PSD+PC	985	36,1	36,85	44,1
TOPANA	Olt	PSD+PC	786	32,63	66,41	61,6
BUJORENI	Teleorman	PSD+PC	948	35,35	45,68	59,4
BOGDA	Timiș	PSD+PC	363	33,33	41,32	43,8
SMARDAN	Tulcea	PNG	816	38,18	56,86	39,03
Străinătate			146876	100	78,86	78,86

Sursa de date: BEC (2008 și 2009) cu prelucrări suplimentare ale autorilor

Anexa 2

Distribuția localităților pe grupe după ponderea voturilor din secțiile speciale și culoarea politică a primarului respectivei localități

Grupe după ponderea voturilor din secțiile speciale	Primar PD-L	Primar PNL	Primar PSD+PC	Primar UDMR+FCM	Nivel național
Mai puțin de 5%	31,54	28,51	29,26	67,51	32,42
Între 5,01% și 10%	39,89	44,96	45,78	27,92	42,62
Între 10,01% și 15%	16,26	19,15	15,68	2,03	15,76
Între 15,01% și 20%	7,69	4,68	5,99	1,02	5,74
Între 20,01% și 25%	2,20	2,41	1,60	0,51	1,85
Între 25,01% și 30%	1,76	0,00	0,93	0,00	0,88
Peste 30,01%	0,66	0,28	0,76	1,02	0,72
Total	100	100	100	100	100

Sursa de date: BEC (2008 și 2009) cu prelucrări suplimentare ale autorilor

Anexa 3

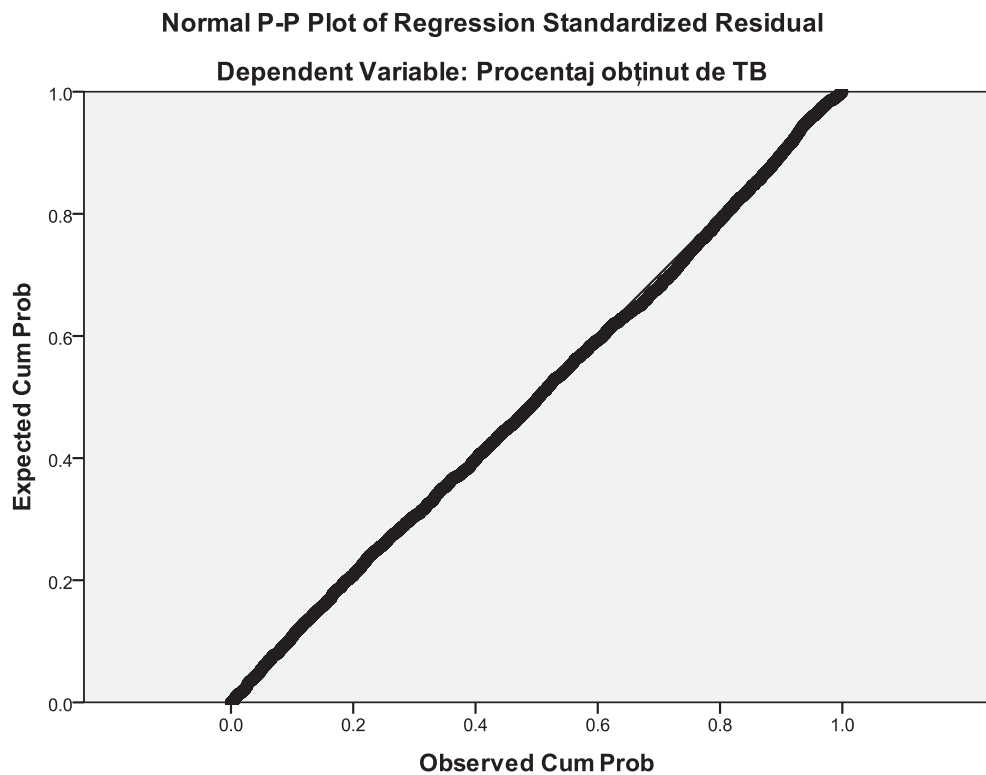
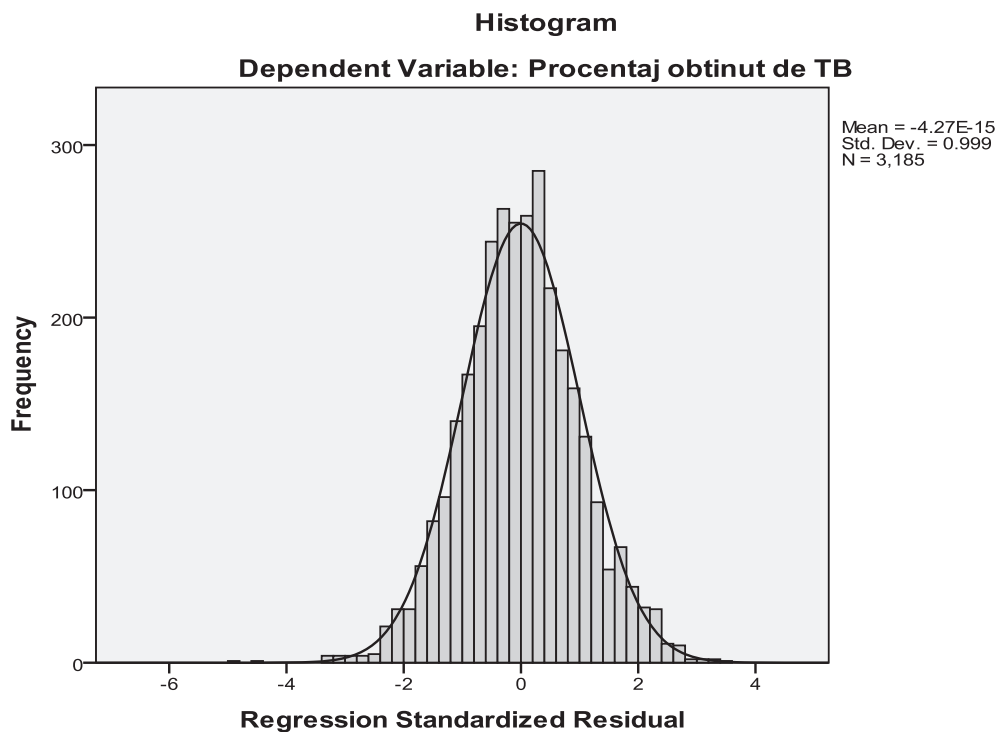
Rezultatele estimării modelului de regresie

Model Summary^b

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
0.789	0.622	0.621	7.62312	1.634

ANOVA						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	303791.648	9	33754.628	580.856	0.000
	Residual	184505.289	3175	58.112		
	Total	488296.937	3184			

Coefficients(a)						
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
Model		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	25,399	1,436		17,688	0,000
	Prezența la vot	-0,06,27	0,017	-0,063	-3,592	0,000
	Procentaj obținut de TB în secțiile speciale	0,627	0,013	0,609	49,484	0,000
	Procentaj voturi anulate	-2,025	0,220	-0,109	-9,197	0,000
	Ponderele voturilor din secțiile speciale în totalul voturilor exprimate	0,126	0,036	0,054	3,531	0,000
	Ponderele voturilor din urnele speciale în totalul voturilor exprimate	-0,282	0,088	-0,038	-3,199	0,001
	Localitatea are primar PD-L?	1,880	0,624	0,069	3,014	0,003
	Localitatea are primar PNL?	-4,409	0,631	-0,148	-6,986	0,000
	Localitatea are primar PSD+PC?	-5,863	0,612	-0,229	-9,586	0,000
	Localitatea are primar UDMR sau FCM?	-1,000	0,822	-0,019	-1,217	0,224
	Mediu de rezidență	-1,169	0,620	-0,029	-1,887	0,059
	Mărime localitate	0,093	0,198	0,008	0,468	0,640
a Dependent Variable: Procentaj obținut de TB						

Analiză comparativă a rezultatelor turului doi de scrutin al alegerilor prezidențiale din 2004 și 2009

■ BARBU MATEESCU

Abstract

The second round of the 2009 presidential elections showcased a minor shift in regional political allegiance from their 2004 counterpart. Traian Băsescu managed to offset the popularity erosion brought on by his five-year mandate by obtaining superior results in certain specific geographic areas and in the counties where he had performed badly in 2004. The support he received from the Hungarian minority in the Covasna and Harghita counties represented a major and significant success for the incumbent candidate. However, his failure to capture the majority of votes in Bucharest, Romania's capital, is a sociological phenomenon of major significance and also an electoral metamorphosis which almost led to Traian Băsescu's defeat.

Keywords

counties, 2009 presidential election, 2004 vs. 2009, Traian Băsescu, Băsescu vs. Geoană, erosion, local results

1. Introducere

Acest articol studiază modificările în intenția de vot între turul 2 al alegerilor prezidențiale din anul 2004 și respectiv anul 2009. Setul de circumstanțe prezintă atât similitudini (Traian Băsescu înfruntând un candidat susținut de către Partidul Social Democrat) cât și diferențe majore (având în vedere că în anul 2009 președintele își încheia primul mandat, aceste alegeri au reprezentat totodată și un referendum asupra capacității sale politice; Partidul Național Liberal a jucat roluri diametral opuse în cele două scrutinuri, susținându-l pe Traian Băsescu în 2004 și fiind alături de oponentul său cinci ani mai târziu). O analiză statistică detaliată poate revela astfel atât ariile geografice în care Traian Băsescu – în calitate sa de președinte – a convins cât și cele în care a dezamăgit. Într-o măsură mai mică, acest studiu poate reprezenta punctul de pornire pentru o comparație între Adrian Năstase și Mircea Geoană ca lideri cu capacitate de mobilizare, precum și o bază pentru determinarea impactului P.N.L. asupra performanței electorale a lui Mircea Geoană.

2. Limitări impuse și autoimpuse

Pentru a evita observațiile generale și de utilitate redusă, acest studiu se va concentra asupra județelor țării și

municipiului București și nu asupra regiunilor istorice. Pentru a simplifica procesul de receptare a informației, rezultatele din cele șase sectoare ale capitalei au fost unite sub categoria „București”. Nu în ultimul rând, datorită faptului că rezultatele turului 2 de scrutin al alegerilor prezidențiale din anul 2004 înregistrate în circumscriptiile electorale din străinătate nu au fost făcute disponibile de către Biroul Electoral Central, aceste circumscriptii au fost excluse din aria cercetării.

3. Unelte statistice folosite

Acest demers este fundamentat pe utilizarea a doi indicatori de natură statistică: *coeficientul Pearson* (care indică gradul de corelare între două variabile) și *deviația standard* (care indică marja între care ne putem aștepta să găsim majoritatea valorilor unei serii de indicatori). O scurtă explicație a celor doi termeni urmează în următoarele paragrafe; cititorii familiari cu aceste noțiuni sunt rugați să le eludeze și să avanseze direct la punctul 4 al acestui articol.

Coeficientul Pearson poate avea valori între +1.00 și -1.00, cea dintâi indicând faptul că cele două variabile studiate sunt direct corelate (când una crește în valoare, crește și cealaltă), iar valoarea extremă inversă indicând opusul¹. Cel mai potrivit mod de a explica modul de funcționare al coeficientului Pearson este printr-un exemplu. Să presupunem că într-un oraș se află 20 de cetățeni de confesiune catolică. Dacă toți votează pentru candidatul Aristide Dandanache, iar acesta nu primește nici un vot de la alți locuitori ai orașului, corelația între variabilele „catolici” și „vot pentru Aristide Dandanache” este maximă, iar coeficientul Pearson ia valoarea 1.00. Dacă, pe de altă parte, Aristide Dandanache primește votul a doar 10 din cei 20 de catolici precum și votul a 10 persoane care aparțin altor culte religioase, coeficientul Pearson ia valoarea 0.00 (nu există nici o corelație între cele două variabile menționate mai sus).

Deviația standard (*d*) este utilă în studiul unei set de valori a cărui medie aritmetică (*m*) o cunoaștem. Ea se determină în felul următor: 66% din valorile date se vor regăsi în intervalul $[m - d] \rightarrow [m + d]$; 98% din valori se vor regăsi în intervalul $[m - 2d] \rightarrow [m + 2d]$; iar 99.7% din valori în intervalul $[m - 3d] \rightarrow [m + 3d]$ ². Următorul exemplu arată relevanța deviației standard: dacă candidatul ipotetic Nae Cațavencu ar obține exact 16% din voturi în fiecare din circumscriptiile electorale studiate, deviația standard a rezultatului său ar fi 0. Dacă însă domnul Cațavencu ar primi 30% din voturi în jumătate dintre circumscriptii și 2% în cealaltă jumătate, deviația standard a rezultatelor sale ar fi 14% (adică distanța de la medie – 16% – până la vasta majoritate a rezultatelor sale). După cum se poate remarca, deviația standard nu dă informații privind performanța absolută a unui candidat, ci indică gradul de (ne) uniformitate al rezultatelor sale.

4. Observații principale

Studierea rezultatelor obținute de Traian Băsescu în turul 2 al alegerilor prezidențiale din 2004³ și respectiv 2009⁴ la nivel județean arată o corelare vizibilă (coeficient Pearson 0.580 cu o certitudine de 99,99%): votanții care au fost în majorita-

1 Earl Babbie, *The Practice of Social Research* (Belmont, California: Wadsworth/Thomson Learning, 2004), 447.

2 Babbie, *The Practice*, 405-406.

3 http://www.bec2004.ro/documente/P2_judete.pdf.

4 http://www.bec2009p.ro/Documente%20PDF/Rezultate/Rezultate%20finale%20turul%20II/tur2_judete.txt.

te de partea lui Traian Băsescu în 2004 și-au menținut opțiunea în mare parte și în 2009. De altfel, 30 din cele 42 de județe au dat același câștigător ca în 2004 (13 pentru Traian Băsescu, 17 pentru P.S.D.).

La alegerile din 2009, Traian Băsescu a obținut majoritatea voturilor în 20 de județe, prin comparație cu 16 cu cinci ani în urmă. Cele trei județe care au trecut de partea candidatului PSD în 2009 prin comparație cu 2004 sunt Argeș, Gorj și municipiul București. Pe de altă parte, șapte județe au făcut „drumul invers”, votând în majoritate pentru Traian Băsescu în 2009, deși nu o făcuseră în 2004: nordul Transilvaniei (Satu Mare și Maramureș), centrul Munteniei (Dâmbovița și Ilfov) precum și județele cu populație maghiară majoritară sau importantă (Mureș, Covasna și Harghita). Aceste modificări pot reprezenta efectul unei activități sporite a organizațiilor politice PDL la nivel local sau consecința unor politici, mesaje ori discursuri cu impact regional. A doua ipoteză are un grad mai ridicat de valabilitate, având în vedere faptul că cele șapte județe formează trei zone geografice continue.

5. Metamorfoze majore

Unul dintre elementele cele mai spectaculoase și de asemenea revelatoare în cazul celui de-al doilea scrutin al alegerilor prezidențiale din 2009 îl reprezintă județele care și-au schimbat în mod marcat gradul de susținere pentru Traian Băsescu față de anul 2004. Aceste transformări delimitează modificări de statut socio-economic, campanii locale de succes sau prost puse la punct ori schimbări în raportul de forțe al organizațiilor politice locale. Diferența semnificativă a fost definită în funcție de deviația standard, care în cazul alegerilor din 2009 a fost de 6.97%. Astfel, o creștere sau scădere de minim 7% între al doilea scrutin din 2004 și cel din 2009 se pot observa în următoarele cazuri:

Tabel 1. Diferențe majore în intenția de vot pentru Traian Băsescu – turul 2: 2004 și 2009¹

Județ	2004 (%)	2009 (%)	Diferență (%)
Harghita*	23.4	56.4	+33.0
Satu Mare*	38.8	51.9	+13.1
Covasna*	49.0	59.7	+10.7
Giurgiu	35.9	45.0	+9.1
Maramureș*	48.0	56.3	+8.3
Constanța	60.9	53.6	-7.3
Gorj**	53.1	45.4	-7.7
Argeș**	50.6	41.2	-9.4
Hunedoara	49.6	40.1	-9.5
Brașov	65.9	55.1	-10.8
București**	63.4	49.0	-14.4

* = județe în care Traian Băsescu a pierdut în 2004, dar a câștigat în 2009.

** = județe în care Traian Băsescu a câștigat în 2004, dar a pierdut în 2009.

Studierea acestui tabel obligă la efectuarea câtorva observații:

– Numărul de elemente poate părea la prima vedere impresionant – 11 din cele 42 de circumscripții electorale analizate și-au schimbat preferința într-o măsură mai mare decât deviația standard. Totuși acest fapt este de fapt sub nivelul așteptat de la o distribuție normală (26,19% față de 32%²). Astfel, votanții lui Traian Băsescu

1 http://www.bec2004.ro/documente/P2_judete.pdf și http://www.bec2009.ro/Documente%20PDF/Rezultate%20finale%20turul%20II/tur2_judete.txt.

2 Babbie, *The Practice*, 197: „Central Tendency Theorem,” (cunoscută de asemenea sub numele

în 2009 sunt dispuși în mod relativ asemănător cu cei din 2004, lucru confirmat de valoarea coeficientului Pearson la nivelul întregii țări și care a fost enunțat la punctul 4 al acestui articol;

– un fenomen sociologic ieșit din comun este creșterea susținerii pentru Traian Băsescu în județul Harghita (+33.0%, mai mult de patru deviații întregi de la standard). Coroborat cu o creștere de ordin mai mic în județul Covasna, acest fapt denotă creșterea popularității lui Traian Băsescu în zona Ținutul Secuiesc probabil datorită unor mesaje și politici care au avut un impact clar asupra populației din acea zonă. Un fenomen similar, dar la scală mai mică, poate fi observat și în zona Maramureșului (creștere de 13% în județul Satu Mare și de 8% în județul Maramureș). Rezultatele foarte bune ale lui Traian Băsescu în regiunile locuite preponderent de maghiari, chiar și în condițiile unei prezențe scăzute la vot (36% în Harghita și 37% în Covasna) sunt demne de luat în seamă. În aceeași notă, incapacitatea echipei de campanie a lui Mircea Geoană sau a U.D.M.R. de a mobiliza electoratul maghiar a fost o miopie cu efecte grave. Dacă un sfert din locuitorii Ținutului Secuiesc care nu au votat în turul 2 s-ar fi prezentat la vot și l-ar fi susținut pe Mircea Geoană, aceasta din urmă ar fi fost acum președintele României¹.

– Însușind creșterile și respectiv scăderile peste standard, rezultă o sumă de 12.1%. Cu alte cuvinte, dacă luăm în calcul rezultatul final al alegerilor de pe teritoriul țării – o egalitate aproape perfectă² – Traian Băsescu a pierdut 12% în celelalte 31 de circumscripții, o erodare relativ scăzută cu o valoare medie de 0.39% per județ. Circumscripțiile unde însă el a reușit o îmbunătățire a situației sale din 2004 (Ținutul Secuiesc și zona Maramureșului) au echivalat și combătut acest efect.

– Bucureștiul, cea mai mare circumscripție electorală și în plus depozitarul unui capital electoral simbolic, este zona unde Traian Băsescu a suferit cea mai mare pierdere de susținere. Acest lucru poate fi ușor explicat prin influența lui Crin Antonescu, câștigătorul Bucureștiului în turul 1 al alegerilor din 2009, și unul dintre susținătorii candidatului PSD la președinție. Chiar și în aceste condiții, fieful tradițional al dreptei românești a dat un vot de blam președintelui, un fenomen cu impact profund, care depășește nivelul statistic – având în vedere că Bucureștiul este centrul economic, cultural, universitar și administrativ al națiunii, opțiunile și deciziile grupurilor sociale din capitală au un impact supradimensionat asupra viitorului țării.

6. Puncte geografice tari, puncte geografice slabe

În cele șapte județe în care Traian Băsescu a obținut cele mai bune scoruri în 2004 el a pierdut în medie 6.38% cinci ani mai târziu, ceea ce demonstrează că locuitorii acestor județe nu îl susțineau în mod necondiționat (județele „forte„ pentru Traian Băsescu în 2004 au fost Arad, Alba, Brașov, Constanța, Sibiu, Timiș și municipiul București³). Totuși, numai într-unul din ele – și anume în capitală – Traian Băsescu a pierdut lupta directă cu contracandidatul său în 2009.

Pe de altă parte, Traian Băsescu a înregistrat în 2004 scoruri sub 41% în jude-

de 65-98-99.7).

¹ Nr. total de cetățeni înscrși pe listele de vot din cele două județe fiind de 457 850, iar numărul de voturi valabil exprimate 164 633, rezultă că 293 217 locuitori ai Ținutului Secuiesc nu s-au prezentat la vot. Pentru a câștiga alegerile prezidențiale, Mircea Geoană ar fi avut nevoie de încă 70 049 de voturi (vezi nota următoare), adică 23,8% din numărul de locuitori ai Ținutului Secuiesc care nu s-au prezentat la vot.

² 70 048 de voturi a fost diferența dintre cei doi candidați în favoarea lui Traian Băsescu, cf. http://www.bec2009p.ro/Documente%20PDF/Rezultate/Rezultate%20finale%20turul%20II/tur2_judete.txt, accesat 24.12.2009

³ http://www.bec2004.ro/documente/P2_judete.pdf.

țele Botoșani, Giurgiu, Harghita, Satu Mare, Sălaj, Teleorman și Vaslui¹. Creșterea procentului de voturi obținute în 2009 în aceste județe este în medie de 9.88%, ceea ce probabil indică o grijă sporită a echipei de campanie pentru a maximiza performanța în aceste zone vulnerabile. O tactică validă ar fi reprezentat abandonarea acestor zone ca nerentabile din punct de vedere al muncii de campanie; calculul staff-ului electoral al lui Traian Băsescu în adoptarea punctului de vedere opus trebuie să se fi bazat pe două elemente: capacitatea președintelui în funcție de a transmite mesaje puternice la nivelul întregii țării și lipsa unei opoziții reale și de termen lung la nivelul acestor județe. Acest pariu s-a dovedit unul câștigător.

7. România – o țară previzibilă?

Pe baza rezultatelor celor două scrutine se poate afla și gradul de uniformizare al intenției de vot pe teritoriul României. Pentru aceasta se folosește de obicei o unealtă statistică specifică, și anume „deviația standard,” – prezentată la punctul 3 al acestui articol.

Pentru a limita încărcarea cu date statistice a prezentării, tabelul următor prezintă într-o formă sintetică și odihnitoare pentru ochi atât informația brută cât și înțelesul său sociologic.

Tabel 2. Deviații standard în intenția de vot - turul 2 al alegerilor prezidențiale din 2009

Fapt statistic	Semnificație
La nivelul întregii țări, deviația standard între intențiile de vot a scăzut de la 9.44% (în 2004) la 6.97% (în 2009)	În 2009, ambii candidați au fost capabili să reducă din avantajul oponentului în zonele în care acesta avusese în 2004 un avantaj (fie direct în cazul lui Traian Băsescu, fie mediat prin forța P.S.D. în cazul lui Mircea Geoană). Județ cu județ, rezultatele din 2009 sunt mai strânse decât în urmă cu 5 ani.
Deviația standard a rezultatelor lui Geoană în județele în care acesta a câștigat este cu 28% mai mică decât deviația standard a rezultatelor lui Băsescu în județele în care acesta a câștigat (2.97% respectiv 4.10%)	Rezultatele lui Băsescu sunt într-o măsură mai mare sincopate – există județe unde el a câștigat categoric și altele în care victoria sa a fost la limită. Prin comparație, Geoană a obținut rezultate relativ uniforme în județele câștigate de el.

8. Vot și prosperitate

Un fenomen statistic interesant este reprezentat de corelarea evidentă între intenția de vot pentru Traian Băsescu în 2004² și venitul salarial net din octombrie 2009³ (coeficient Pearson 0.514, cu o certitudine de 99,99%). Relația dintre cele două variabile poate fi exprimată fără intermediul cifrelor în modul următor: cu cât locuitorii unui județ au votat într-un mai mare procent pentru Traian Băsescu în turul 2 al alegerilor prezidențiale din 2004, cu atât mai mare este salariul mediu net la nivelul aceluia județ cinci ani mai târziu. Acest lucru poate fi interpretat în trei moduri: – resursele țării au fost mobilizate pentru a susține zonele unde Băsescu a fost susținut

1 http://www.bec2004.ro/documente/P2_judete.pdf.

2 http://www.bec2004.ro/documente/P2_judete.pdf.

3 <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/buletinStatJud.ro.do>

- un răspuns improbabil, având în vedere impactul redus pe care președintele ar fi putut să-l aibă asupra mediului privat, un furnizor major de venituri salariale;
- zonele care l-au susținut pe Băsescu în 2004 aveau un nivel de trai superior restului țării, avantaj care s-a menținut până la data alegerilor din 2009; datorită faptului că arhiva buletinelor județene lunare a INS nu conține decât date din ianuarie 2007 până în prezent, această ipoteză nu poate fi verificată;
- într-o notă mai lejeră, această corelație poate fi citită și ca o „self-fulfilling prophecy”¹: cei care au votat în 2004 pentru a trăi bine au trăit și trăiesc în 2009 mai bine decât restul țării.

9. Concluzii

Băsescu a contrabalansat erodarea naturală unui președinte în funcție prin eforturi susținute în câteva regiuni delimitate geografic: zona Maramureșului, județele secuimii și centrul Munteniei. De asemenea, este vizibil modul în care echipa sa de campanie a dat o atenție sporită județelor în care candidatul Băsescu obținuse rezultate modeste în 2004. Bineînțeles, efortul uman, material și financiar degajat de o campanie electorală se supune unor legi simple ale economiei: concentrarea asupra unor zone anume reduce resursele disponibile care pot fi alocate în alte arii geografice. Astfel, deplasarea acestei energii *dinspre* județele în care acesta avusese succes cu cinci ani în urmă a avut efecte negative asupra votului în aceste circumscriptii electorale, mai cu seamă în București. Dacă votul cetățenilor români aflați în străinătate nu ar fi fost luat în considerare slăbirea intenției de vot pentru Băsescu în capitală – survenită probabil pe fondul unei autosuficiențe a staff-ului de campanie – ar fi dus la pierderea alegerilor.

Importanța județelor Harghita și Covasna trebuie remarcată datorită gradului înalt de susținere pe care acestea l-au oferit lui Băsescu – atât implicit prin votul celor care au participat la al doilea tur de scrutin, cât și explicit prin refuzul majorității locuitorilor de a susține proiectul U.D.M.R. și de a vota pentru Geoană. Acest factor a avut rolul de a contrabalansa înfrângerea lui Băsescu în București, precum și de a limita erodarea inerentă care a urmat celor cinci ani de mandat și care și-a făcut simțită prezența la nivelul majorității județelor României.

Competiția electorală din 2009 a fost purtată mai strâns decât în urmă cu cinci ani, lucru relevant nu numai de rezultatul absolut măsurat în voturi, ci și de reducerea semnificativă a fief-urilor și a județelor cu rezultate categorice. Din punct de vedere geografic, numărul „zonelor sigure”, pentru cele două forțe implicate în conflict s-a redus: județe care în urmă cu patru ani aveau opțiuni clar definite au devenit receptive la mesajele forței politice pe care o dezavantajaseră în urmă cu cinci ani.

În ciuda acestui lucru, 30 din cele 42 de județe au dat același câștigător ca în 2004 (13 pentru Traian Băsescu, 17 pentru P.S.D.). Evenimentele politice din ultimii cinci ani, precum și campania electorală în sine au deplasat contingente relativ minore de votanți de la o parte la alta a spectrului politic; este foarte posibil ca mesajele și acțiunile politice dintre cele două alegeri prezidențiale să fi fost interpretate de către votanții din 2004 în cheia opțiunii politice exprimate cu acea ocazie. Această relativă imobilitate justifică continuarea analizei asupra alegerilor din 2009 dintr-o perspectivă regională.

¹ „Profetie care se împlinește singură,” (eng.): mecanism psihologic prin care o previziune devine adevărată datorită influenței conștientului sau subconștientului unui individ asupra comportamentului său (Richard R. Gelles, Ann Levine – *Sociology: An Introduction* (Boston, Massachusetts: McGraw-Hill College, 6th ed.,), 156.

Campania electorală în era Internetului

■ MIHNEA DUMITRU

Abstract

Old media is slowly making space for the internet in Romania. Politicians are riding the wave of the internet, creating blogs and taking part in online discussion. However, there is still ample space to grow in the new digital domain, for both the press and for politicians.

Keywords

politics, internet, new media, blogs, legislation

Introducere

Evoluția politicii pe internetul românesc are o istorie scurtă, din punctul de vedere al modului în care aleșii au îmbrățișat un mediu necunoscut, deschis și fără limitări exacte. Comunicarea acestora a evoluat în linie cu campaniile electorale ale ultimilor ani, copiind multe dintre aspectele prezente în alte state democratice. Elementele care au stat la baza acestei evoluții, începând cu prezența politicianilor pe internet, prin bloguri și site-uri de profil și terminând cu campaniile concentrate pe online, dovedesc atât utilitatea mediului internet în transmiterea de mesaje în piață politică, dar și capacitatea acestuia de a completa comunicarea politicianilor în paralel cu scăderea consumului de presă scrisă din mass-media tradițională.

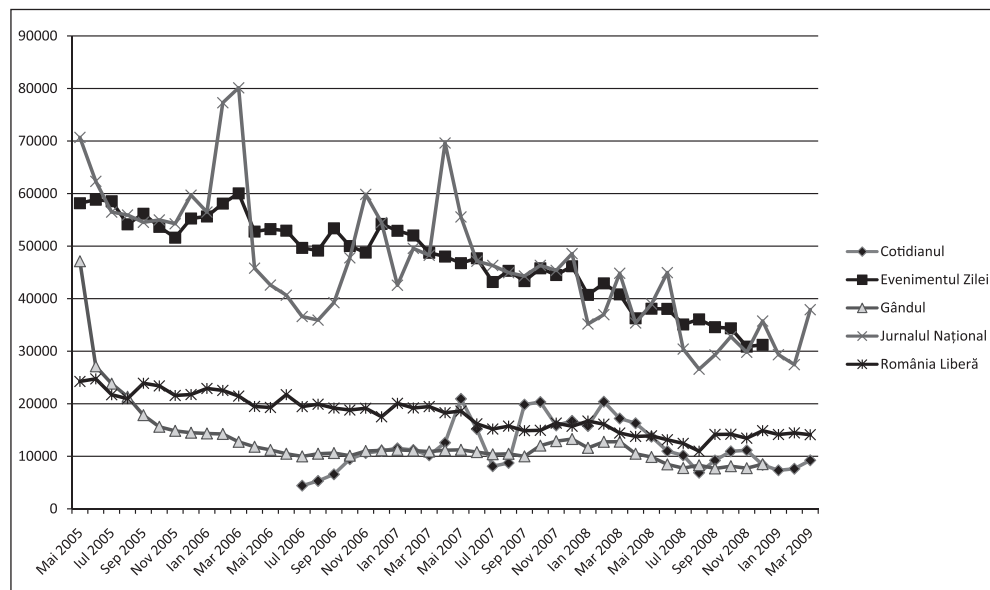
Definiții

Un blog este o înșiruire regulată de conținut, introdus într-o formă prestabilită, pe baza unor șabloane grafice. Blog-ul reprezintă o evoluție a paginilor de internet și reprezintă o formă de exprimare, fără ca utilizatorul să dispună de cunoștințe tehnice dezvoltate asupra modului de publicare a informațiilor. Deși de multe ori se folosește termenul de blog în sensul unui jurnal personal (termenul blog provine de la web log), în mod exact blog-ul poate fi definit că

absolut orice formă de exprimare online (text, imagini, audio sau video) regulată, individuală sau colaborativă. Suma tuturor blogurilor, cu conexiunile dintre ele, formează blogosfera, un alt termen tehnic aferent acestei lucrări. Blogul reprezintă doar unul dintre elementele care definesc conceptul de Web 2.0. Dacă acceptăm ideea că termenul blog reprezintă doar un sinonim al unei pagini de internet, atunci tehnologiile care fac legătura între vizitatorii acelei pagini (i.e. comentarii în cadrul site-ului, cabine de votare virtuale, facilități de interactivitate în funcție de informațiile personale oferite de utilizatori, etc) completează definiția conceptului de Web 2.0.

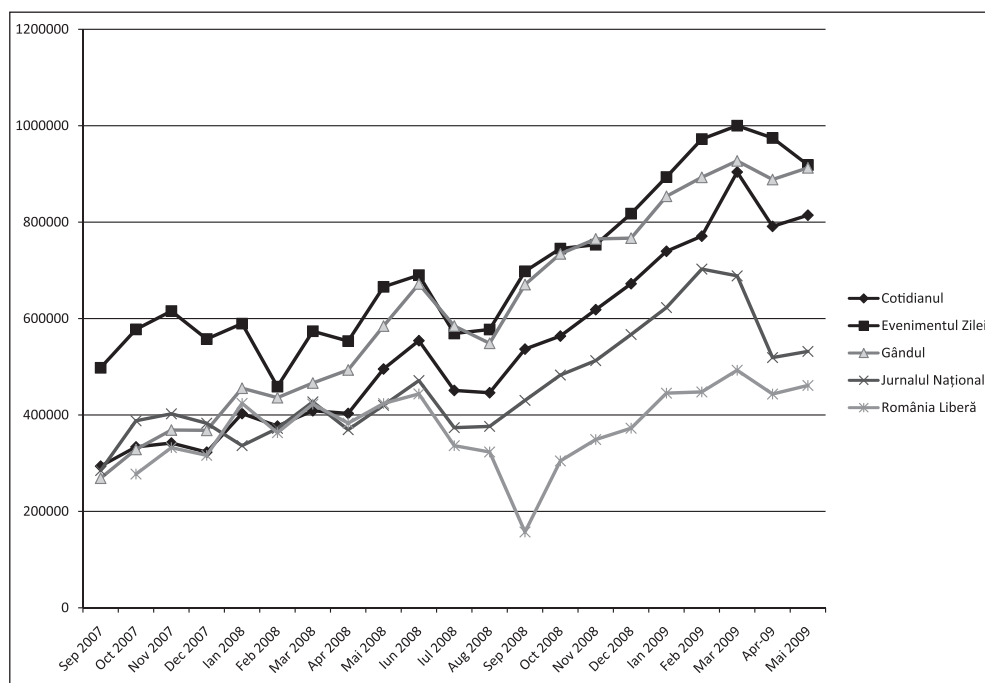
Evoluția presei scrise spre internet

Conceptul principal în analiza tranziției de la mediile de informare scrisă la cele digitale îl reprezintă tocmai dezcentralizarea informației și transformarea acesteia într-un bun cu valoare subiectivă. Aici intervin blogurile, al căror conținut a fost, de cele mai multe ori, definit drept subiectiv și tabloid. În măsură în care consumatorii de informații își aleg sursele de informare, apare automat și depărtarea de sursele tradiționale de mass-media și auto-direcționarea acestora înspre forme cât mai personalizate. Informația se atomizează în jurul individului, acesta nemaifiind obligat să facă o investiție pentru informarea sa sau să cumpere un ziar din care citește doar un număr limitat de informații. În plus, capacitatea internetului de a transmite nu numai mesaje text, dar și informații audio-vizuale permite cititorului sau consumatorului de informații o mult mai largă plajă de opțiuni. În acest sens, blogurile și tehnologia din spatele lor reprezintă mediul ideal de comunicare specializată pe interesele consumatorului de informații. Un rezultat al pătrunderii internetului în România a reprezentat-o începutul unei perioade de hiperinformare, în situația în care majoritatea formelor tradiționale de mass-media au ales să facă pasul în mediul online. Transpunerea ziarelor, a canalelor de televiziune și a radiourilor, în orice sens, a elementelor ce compun formele tradiționale de mass-media pe internet, într-un mediu fără restricții și în situația unei competiții acerbe între ele a însemnat și mișcarea acestora înspre spațiul tabloid.

Cotidiane: Vânzări cu amănuntul, medie lunară | Sursa: BRAT.ro

Graficul de mai sus indică o descreștere în numărul vânzărilor efective ale cotidienele „quality” din România, conform datelor Biroului Român de Audit al Tirajelor. S-au ales 5 astfel de ziare, mai exact Cotidianul, Evenimentul Zilei, Gândul, Jurnalul Național și România Liberă. În esență, consumul de informație tipărită scade, conform datelor publicate pe site-ul BRAT, în perioadă Mai 2005 - Martie 2009. Este important de menționat faptul că, pentru simplificarea analizei și din considerente de spațiu, graficul prezintă media vânzărilor și nu totalul acestora, deși tendința ar fi una similară în ceea ce privește segmentul presă scrisă.

Cotidiane: Unici lunari | Sursa: SATI.ro

Comparativ pentru cele cinci cotidiene, se observă o creștere semnificativă a numărului de vizitatori într-o perioadă similară cu cea a vânzărilor de ziare, cu o tendință ascendentă din partea tuturor site-urilor reprezentate mai sus. Ursell sugerează faptul că, în societățile vestice și democratice, standardele jurnalistice s-au deteriorat într-un mod „semnificativ” și că, de-a lungul ultimelor decade, atât dezvoltarea surselor de informare de nișă, cât și atracția pe care o oferă costurile scăzute ale mediului internaut, comparată cu costurile fixe ale unor organizații ce funcționează în lumea reală, au dus la erodarea credibilității vechilor forme de media. În esență, competiția acerbă, 24 de ore din 24, pentru canalele de știri, nevoia de specialiști în cât mai multe forme de diseminare a informației (inclusiv pe internet) și goana după senzațional au tăiat din timpul pe care un jurnalist l-ar fi petrecut, în mod normal, în dezvoltarea unei știri.¹ Douglas Ahlers scrie, în articolul său intitulat Consumul de știri și noile medii electronice, despre faptul că există, în Statele Unite, o anumită mișcare spre consumul de știri de pe internet:

„Some migration from offline to online news consumption has occurred, but this number (12 percent direct substitution) is less than many believe. Another 22

¹ Gillian Ursell, „Dumbing down or shaping up? New technologies, new media, new journalism”, *Journalism*, 2 (2001):175.

percent of U.S. adults have substituted some online news for offline news, but for a substantial portion of this group, the online news media acts as a complement rather than as a substitute. Most significant is the fact that two-thirds of the U.S. adult population have not shifted to online news consumption and appear unlikely to do so.”¹

Williams și Caprini folosesc exemplul scandalului de la Casa Albă legat de Monica Lewinski pentru a evidenția faptul că, oferind „resurse infinite de informație politică, mediul internaut atacă ideea ‘porților’ prin care trece informația politică: dacă nu există porți, nu pot exista nici paznici ai informației.” Și articolul continuă: The difficulty of elites (political and media both) and academics in understanding the Lewinsky scandal stems from their failure to recognize the increasingly limited ability of journalists to act as gatekeepers. The disjuncture between elite attempts to both control and understand the scandal on one hand and the conclusions the public drew about this political spectacle on other hand speaks to some fundamental changes that have occurred in the role of the press in American society in the late 20th century.²

Influența noilor forme de media, a comunicării bazate pe internet în politica românească, pornește de la principiul că informația comunicată prin formele tradiționale de mass-media (definite că fiind presă scrisă, televiziunea și radioul) încep să conțină elemente complementare în mediul online. Mai exact, datorită accesului în creștere la acest mediu și a ușurinței cu care orice om poate accesa informații prin intermediul său, internetul este preferat ca sursă de informare într-un grad din ce în ce mai mare. Sursele de informare tradiționale au fost obligate, de-a lungul anilor, să creeze copii virtuale și, de cele mai multe ori, gratuite la conținutul pe care îl ofereau în realitate consumatorilor de informații. Deloc contraintuitiv, acest model a fost adoptat în toată lumea în speranța dezvoltării unor piețe noi de publicitate și profit. Ce este important de menționat, cel puțin în ceea ce privește dezvoltarea acestui model în România ultimilor ani, este faptul că aceste surse de informare nu numai că au copiat în întregime conținutul publicat, dar au intrat într-o cursă de atragere a noi consumatori prin informații dedicate în totalitate mediului online. Putem discuta despre o creștere a internetului în România, în măsura în care mediul a permis afișarea și exprimarea în orice formă a comunicării dintre oameni, până la extreme. Sintagma de mediu democratic are, din punctul de vedere al unei lipse totale de control din partea vreunei entități a statului, valoare în această analiză. Williams și Caprini exemplifică, poate, cel mai bine ideea de pierdere a „paznicilor” în transmiterea informației, a jurnaliștilor care, în trecut, ar fi selectat informațiile care urmau să fie publicate. Cu evoluția blogurilor și ubicuitatea informației de orice factură, calitatea de jurnalist s-a erodat. Un exemplu în acest sens îl reprezintă activitatea unui număr de ziariști romani care au publicat pe blogurile „personale”, rezultatele exitpoll-urilor din ziua votului pentru alegerile prezidențiale, în ciuda faptului că legea (370/2004 actualizată) nu permite așa ceva: „în ziua votării este interzisă prezentarea sondajelor realizate la ieșirea de la urne, înainte de încheierea votării...”. În turul întâi, ambele trusturi de presă care dețin televiziuni de știri au primit amenzi de la Consiliul Național al Audiovizualului pentru trimiterea telespectatorilor pe site-urile proprii, unde existau rezultatele exit poll-urilor. Mai mult, legea acordă puteri sporite Birourilor Electorale Permanente în amendarea cu pînă la 10.000 de lei a persoanelor care publică rezultatele exitpoll-urilor în afara audiovizualului.

1 Douglas Ahers, „News Consumption and the New Electronic Media”, *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 11 (2006): 29.

2 Bruce A. Williams and Michael X. Delli Carpini, „The Collapse of Gatekeeping and Agenda Setting in the New Media Environment”, *American Behavioral Scientist*, 47 (2004): 1208.

Politicul urmează informația

În Statele Unite, unde pătrunderea internetului în 2005 era de 66%¹, Daniel Lipinski și Gregory Neddenriep analizează o schimbare radicală în felul în care politicienii americani utilizează fenomenul de „new media”, folosindu-și site-urile și blogurile pentru a lansa idei către publicul larg. Mai exact, trei sferturi dintre aleșii Congresului american folosesc prezențele online pentru a atrage jurnaliști și ceea ce autorii numesc „reportaje tradiționale”, referindu-se la articole apărute în ziare, reviste și reportaje la televizor: „Members [of Congress] are using the Internet to enhance the old ways that they sought media attention, just as they are using it to enhance the old methods of direct communication to constituents. In addition, we found wide variance across sites in the content of the online newsrooms designed for journalists, just as others have found wide variance in the content of Web sites intended for constituents. We expect that as this use of the Internet develops, there will be more standardization in the newsrooms and greater use of new technological innovations.”²

În România, 31% din populație are acces la internet iar creșterea din 2004 în 2007 a fost de 775%.³ Conform unui raport al Comisiei Europene, țara noastră este pe ultimul loc la majoritatea indicatorilor legați de evoluția Internetului în Uniune. Deși sîntem pe locul 5 la rapiditatea serviciilor, sîntem pe locul 25 la pătrunderea rețelelor broadband (mare viteză) și pe 27 la numărul de utilizatori. În 2008, doar 26% dintre români utilizau Internetul cel puțin o dată pe săptămînă, media europeană în acest sens fiind de 56%. Ca imaginea să fie completă, doar 14% din populație utilizează mediul online pentru a citi ziare sau reviste. Media pe continent este de 25%.⁴ Rezultatele RoBloggers Survey pe 2007, un sondaj efectuat pe 702 respondenți, susțin că majoritatea bloggerilor români sunt tineri (peste 87% cu vârste între 16 și 35 de ani), de sex masculin (peste 65%), cu facultate (53,28%) și accesează internetul din zone urbane. Majoritatea petrece peste 2 ore pe zi, în medie, la calculator și sub două ore la televizor.⁵ În măsură în care internetul este legat de mediul urban, rezultatele acestea tind să ne ofere și o perspectivă ceva mai clară asupra audienței pe care blogurile o atrag, de la sine, pentru conținutul publicat. Mai mult, studiul estimează și un număr probabil de bloguri în limba română, plasând cifra la 100.000, din care „sub 12000 de bloguri sunt active - cu o viață mai lungă de 6 luni, cu însemnări de câteva ori pe săptămîna”.⁶ Studiul RoBloggers Survey reprezintă singurul astfel de efort la nivel național în măsurarea numărului de bloguri și în dezvoltarea unor statistici demografice apropo de autorii acestor jurnale online. Chiar dacă numărul de respondenți și metodologia folosită nu se apropie de standarde profesionale, concluziile studiului confirmă, într-o mare măsură, audiența internaută și caracterul eminent urban al accesului la internet în România.

În ceea ce privește prezența internaută a politicienilor români, există 142 de bloguri la PSD, 130 la PD-L și 99 la PNL, enumerând doar cele ale partidelor mari. Diferența, față de decembrie 2008, este că atunci existau 119 bloguri pesediste, 65

1 <http://data.un.org/Data.aspx?q=united+states+of+america+internet&d=SOWC&f=inID%3a72%3bcrID%3a186>.

2 Daniel Lipinski, Gregory Neddenriep, „Using „New” Media to Get „Old” Media Coverage”, *The Harvard International Journal of Press/Politics*, (2004): 9; 7, 15.

3 <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm#europe>.

4 <http://codexpolitic.us/wp-content/uploads/2009/08/document-2009-08-4-6025211-o-raportul-comisiei-europene.pdf>.

5 http://www.timsoft.ro/weblog/index.php?blog=1&title=robloggerssurvey2007_sectiunea_informati.

6 http://www.timsoft.ro/weblog/index.php?blog=1&title=cat_este_acum_de_mare_blogosfera_romanea.

pedeliste și 68 la PNL. În decembrie 2007 existau doar 100 de bloguri politice monitorizate. În practică, vorbim despre o creștere susținută și exponențială între 2007 și 2009, în mare parte datorită campaniilor pentru locale și parlamentare. Prezența parlamentarilor români pe internet, în cadrul legislativului ales în 2008, este de aproximativ 28%. Lipinski și Neddenriep identifică două aspecte primare în motivațiile politicianilor pentru crearea de prezențe pe internet: nevoia de a comunica în mod direct cu electoratul și încercarea de a transmite mesaje care să influențeze discursul public, recte subiectele din mass-media. Studiul lor confirmă și concluziile lui Stephen Coleman din 1999, care argumenta, în esență, posibilitatea internetului de a conecta în mod direct alegătorii de aleși, în situația în care electoratul din democrațiile reprezentative tinde să-și piardă încrederea în aleși.¹ Autorul scrie cum prima reacție a elitelor politice din Statele Unite a fost să nominalizeze noile forme de media ca simple creații „parazitare” ale vechilor forme de comunicare. Cu toate acestea, Coleman asumă importanța internetului ca având un viitor chiar mai puternic decât cel al televiziunii.² Coleman descrie internetul fără să cunoască schimbările următorilor ani, dezvoltarea tehnologiilor Web 2.0 și transformarea mediului dintr-unul static într-o mare dinamică de informații. Când ne referim la Web 2.0 nu folosim doar un soft concept adesea găsit pe pagini de internet, ci la o evoluție a întregii tehnologii care permite o interactivitate sporită a utilizatorilor. Tehnologiile Web 2.0 au schimbat internetul în sensul ca au separat forma de conținut. Forma devine superflua, se poate alege din orice șablon grafic felul în care arată site-ul, se poate găsi orice modul care să aducă un număr de interactivități unei pagini de internet, pre-programate. Web 2.0 reprezintă suma acestor tehnologii și subliniază un concept, faptul că paginile de internet devin interactive, atât în relația utilizator-pagină cât și între utilizatori.

În cadrul monitorizării blogurilor politice, au fost selectați un număr de șapte politicieni care și-au dezvoltat prezențe online în afară perioadelor electorale. Aceștia au reprezentat excepția de la regulă, în sensul ca majoritatea politicianilor care și-au dezvoltat prezențe online au făcut-o în perioade electorale. Cum interesul în site-urile cu teme politice crește în perioade electorale, informațiile oferite de acest experiment din cadrul studiului confirmă tocmai diferența între politicienii care aleg să-și construiască prezențe online și cei care preferă metodele de comunicare tradiționale.

Într-o altă monitorizare efectuată între Ianuarie 2007 și Noiembrie 2008, s-a căutat numărul de referințe legate de acești șapte politicieni, folosind motorul de căutare Google Blog Search. În toate cazurile, s-a observat o creștere a menționărilor legate de numele acestora, în toate canalele de informare cu prezența pe internet. Media creșterii este de 411%, diferență fiind calculată între luna lansării blogului și cea precedentă. În plus, se observă o creștere evidentă a numărului articolelor care îi menționează pe cei vizați, de-a lungul perioadei analizate și după lansarea blogurilor. Din acest punct de vedere, toți candidații partidelor mari la alegerile prezidențiale din România anulului 2009 au deținut o formă de prezență pe internet, precum și conturi în rețele sociale (Facebook, LinkedIn etc.). Site-ul lui Traian Băsescu, câștigătorul alegerilor prezidențiale din România, a avut aproximativ 240000 de vizite, 2543 de prieteni pe Twitter și 3120 de suporteri ai paginii sale de Facebook. Doar aproximativ 120 de clipuri au fost postate pe site-ul Youtube cu privire la campania acestuia. Un studiu Edelman, republicat de către site-ul presa.nu³, relevă următoarele cu privire la campania pentru Prezidențiale a lui Barack Obama: Peste 1

1 Stephen Coeman, „The New Media and Democratic Politics”, *New Media Society*, 1 (1999): 67.

2 Coleman, „The New”, 69.

3 <http://presa.nu/politica-externa/internetul-nu-e-tv.-si-alte-lucruri-pe-care-le-au-de-invatat-candidatii-romani-de-la-obama-43.html>.

miliard de e-mailuri, în 7.000 de variante, trimise către o listă de 13 milioane de persoane. 5 milioane de "prietenii" pe mai mult de 15 rețele de socializare online (3 milioane de prietenii numai pe Facebook, unde numărul suporterilor a ajuns, cum spuneam, la circa 7 milioane). 8,5 milioane de vizitatori pe lună, în perioada de vârf, la MyBarackObama.com, site folosit de 2 milioane de membri, care au postat 400.000 de intervenții de blog, și de 35.000 de grupuri de voluntari, care au organizat 200.000 de evenimente offline. Aproape 2.000 de clipuri oficiale pe You Tube, cu peste 80 de milioane de vizualizări și 135.000 de abonați; 442.000 de clipuri postate de utilizatori pe You Tube. 3 milioane de abonați la SMS-urile transmise de campanie; fiecare abonat a primit între 5 și 20 de SMS-uri pe lună. Echipa de campanie a dat 3 milioane de telefoane către potențiali votanți în ultimele 4 zile de campanie.

Concluzii

Comparațiile între America și România cu privire la dezvoltarea internetului politic trebuie să ia în calcul raportul de populație și pătrunderea internetului în fiecare dintre țări, în mod evident. Ceea ce este important de menționat, însă, este evoluția mediului în democrația românească. În măsura în care formele de mass-media tradițională, în special ziarele, au dezvoltat prezențe pe internet din ce în ce mai complexe, în contrast cu scăderea tirajelor, iar elementele de Web 2.0 au conectat utilizatorii, politicienii români au copiat rețetele de succes, atât din presă, cât și din exemplele existente în străinătate, în încercarea de comunicare mai facilă. Sutele de bloguri politice dezvoltate de-a lungul ultimilor ani, campaniile conduse pe internet prin puterea Web 2.0 și comunicarea activă a politicienilor prin intermediul internetului conduc, împreună, la folosirea într-o tendință crescătoare a mediului pentru campaniile electorale.

Criza între realitate și receptare

■ ALEXANDRU FLORIAN

Abstract

While facing the global financial crisis the social actors may act in various ways: they can develop partisan or pragmatic attitudes, they can be instinctive or on the contrary, they can show a great deal of cautiousness regarding any possible social sideslips, they can secure predictive and projective visions etc. All in all, the crisis in generally marked as inevitable and the critical attitudes towards it may come out either from „inside the system” or from „anti-system” positions. The latter discloses forgotten issues, originally belonging to the social discourse of the Left. Eventually we can draw possible typologies of the messages about the crisis according to several variables: the political values, the bonds existing between those who formulate the message and the power and last but not least their social status (be it a political, cultural, civic or economical). In this context one can say that the message about the global financial crisis as it stands formulated by mass media is rather ominous and less predictable.

Keywords

financial crisis, system/anti-system, power

Argument

Mi-am propus să studiez raportul dintre distrugere și construcție, cele două ipostaze succesive ale unei crize economice, sociale sau politice. Astăzi, în condițiile desfășurării crizei economice, unul dintre subiectele relevante este analiza raportului cost/beneficii pe care îl generează dialectica oricărei crize. Evaluările se pot face și în funcție de o scală temporală – timp scurt, mediu sau lung – și astfel lucrurile se complică. De asemenea, actuala criză destabilizează spațiul economiei globale și produce efecte variate în economiile naționale, în spațiul social multistratificat și în fizionomia politicilor publice. În același timp, ea oferă șansa unei analize mai profunde asupra crizei în societatea modernă.

Cercetarea bibliografică mi-a prilejuit concentrarea pe un alt aspect: reacția actorilor în fața crizei. Alegerea a fost prilejuită de lectura cărții lui Naomi Klein, *Doctrina șocului, nașterea capitalismului dezastrelor*. Jurnalista canadiană, cu studii la London School of Economics, teoretizează existența unei relații directe între neoliberalism, ca doctrină economică și criza în general. Pentru adepții Școlii de la Chicago orice dezastru reprezintă o oportunitate pentru o reconstrucție în paradigma neoliberală. Uneori până și dezastrele naturale pot conduce la soluții neoliberale. Acesta pare să fie cazul pentru inundațiile de la

New Orleans din 2005. Părintele neoliberalismului contemporan, Milton Friedman, la respectabila vârstă de 93 de ani, nota cu acest prilej: „Majoritatea școlilor din New Orleans sunt devastate, la fel cum sunt și casele copiilor care mergeau la aceste școli. Acești copii sunt acum raspândiți în toată țara. Acest lucru reprezintă o tragedie. Dar, totodată, reprezintă o oportunitate pentru o reformă radicală a sistemului de învățământ”¹. Economistul a lansat astfel o campanie pentru reforma instituțională a școlii. El a propus un sistem de subvenții de la stat pentru crearea unui învățământ privat și renunțarea la cel public. Un dezastru natural a devenit un prilej pentru reforme sociale neoliberale cu evidente costuri sociale.

Naomi Klein aduce în dezbatere alte două caracteristici definitorii ale dezvoltării neoliberale. Pe de o parte, orice economie care se mișcă într-un spațiu eliberat de prezența statului, produce sărăcie și polarizare socială. Pe de altă parte, mai devreme sau mai târziu, economia de piață neîngrădită readuce criza în economie.

Prin urmare, orice criză a societății moderne reprezintă în primul rând un prilej pentru reacții sociale și politice orientate doctrinar. De aceea, o analiză în termeni de costuri/beneficii este și o perspectivă ideologică, partizană.

Ziarista canadiană, cu certe înclinații de stânga, pare să acrediteze ideea că, din anii '70 ai secolului trecut și până astăzi, trendul neoliberal de mișcare a capitalismului a produs mai multe crize, economice sau sociale, în diferite zone geografice. Schematic, valul crizelor a debutat furtunos în America Latină, a străbătut Europa de Est, odată cu implozia comunismului și relansarea modernizării, pentru a se așeza pe sol american în contextul politicilor neoconservatoare. Autoarea urmărește să demonstreze cum s-au succedat loviturile de stat și politici neoliberale, pentru a stopa un capitalism de stat predispus să limiteze profitul în favoarea politicilor sociale.

De exemplu, despre destinul economiei liberale în Argentina, Klein nu se sfiește să afirme: „Una dintre cele mai expresive conexiuni între asasinatelor politice și revoluția pieței libere a fost descoperită abia la patru ani de la sfârșitul dictaturii militare argentinienne. În 1987, în timp ce o echipă de filmare înregistra în subsolul de la Galerías Pacífico, unul dintre shopping mall-urile cele mai exclusiviste din Buenos Aires, au dat din greșală peste un centru de tortură abandonat... Pentru argentinienii care își cunosc istoria, acest mall reprezintă o amintire cutremurătoare a faptului că, așa cum o formă mai veche de cucerire capitalistă s-a ridicat pe gropile în care fusese aruncată populația baștinașă, la fel și proiectul Școlii de la Chicago, în America Latină a fost literalmente construit pe lagărele secrete de tortură, în care au pierit mii de oameni ce credeau într-o altfel de țară”². Cum lesne se observă, autoarea recurge uneori la causalități sau corelări forțate între politică și economie. Obiectivul lui Naomi Klein este descrierea trendurilor prin care neoliberalismul economic, susținut de regimuri mai mult sau mai puțin democratice, a dus în mai toate cazurile la situații polarizatoare. Îmbogățirea rapidă de către un grup restrâns și sărăcia care se extinde la numeroase grupuri sociale. Cu alte cuvinte, de pe urma unei crize întotdeauna există învingători și învinși, dar numărul celor din urmă este mai mare.

Pe de altă parte, cercetarea mai multor crize sau catastrofe te poate pune în fața unor alegeri diferite. De exemplu, șocul produs de inundațiile catastrofale din SUA în 2005. Aici tragedia unei comunități devenea, pentru neoliberali prilej de reconstrucție prin generarea de factori destabilizatori. Privatizarea învățământului preuniversitar era o premisă pentru o criză socială în domeniul educațional. Nu este nici un secret că promovarea învățământului privat în dauna celui public are ca efect, mai devreme sau mai târziu, restrângerea accesului la educație pentru categorii sociale cu venituri scăzute. Astfel, pe lângă ciclul Kondratiev al economiei capitaliste, care cuprinde evoluția, recesiunea și stagnarea, se poate vorbi, în anumite con-

¹ Naomi Klein, *Doctrina șocului, nașterea capitalismului dezastrului*, (Vellant, 2008), 8.

² Klein, *Doctrina*, 122-123.

juncturi, despre un lanț al crizelor modernizării? Economia globalizată este una a dezastrelor neanunțate?

Nu este nici un secret că viziunea lui Friedman și cea a lui N Klein se află la poli opuși. Pentru Școala de la Chicago, capitalismul avansează prin șocuri inevitabile, dar benefice. Pentru Klein înlănțuirea șocurilor neoliberale produce acumularea dezastrelor sociale, fragilizarea sistemului modern. Prin urmare, reacția la crize este de cele mai multe ori una partizană. O teorie a catastrofelor globalizării va fi întotdeauna părtinitoare.

O altă perspectivă de raportare la criza este detectabilă în analiza modalităților prin care ea a fost receptată de către actori politici și sociali. Selecția textelor analizate este inevitabil una subiectivă și limitată în timp. Am selecționat cu precădere mesaje sau atitudini exprimate în mass media, în perioada octombrie 2008-martie 2009. Sursa primară de date a fost: cotidiene naționale din România și câteva cotidiene occidentale recunoscute pentru neutralitatea lor politică. De aceea nu am făcut generalizări pripite, dar am încercat să stabilesc posibile tipologii de mesaj.

Premisa pe care se susține analiza de mesaj este următoarea: criza economică este astăzi o realitate globală, probată de valorile principalilor indicatori economici care caracterizează vitalitatea unei economii moderne capitaliste. Ea a început în SUA, unde primele semne legate de contractarea pieței auto și a celei imobiliare au apărut în 2007. Criza s-a extins cu intensitate diferită în toate statele cu economii interdependente din piața mondială sau care se află sub influența sistemului financiar dominat de monopoli bancare.

Caracterul speculativ al pieței financiare reprezintă vârful aisbergului economiei neoliberale, care astăzi parcurge o perioadă de criză economică. Recesiunea economică poate fi sectorială sau totală, la nivelul ansamblului economiei. Efectele sociale afectează cu precădere clasa salarială și clasa mijlocie.

În general, despre criza economică sau politică s-a scris în majoritatea cazurilor după ce manifestările ei au început să producă îngrijorare politică. Funcția predictivă a științelor socio-umane sau economice pare să nu fi funcționat în conjunctură crizelor importante. Am în vedere aici criza economică din anii '30 și '70 din secolul trecut, precum și crizele politice sau societale care s-au consumat în forma revoluțiilor (revoluția bolșevică, revoluțiile comuniste din Europa de Est în deceniul al cincilea secolul XX sau cele de la sfârșitul anilor '80 rezultate din implozia sistemului socialist). În aceste condiții, puterea politică, cu precădere după al Doilea Război Mondial, s-a dedicat restrângerii pe cât posibil a costurilor, în scopul prevenirii reacțiilor sociale de nemulțumire. La începutul anilor '70, când o criză structurală debuta în Europa de Vest, politica economică a guvernelor occidentale, ca „reacție la recesiune înregistra diferențe naționale... Dar e izbitor cât de puțin difereau măsurile sub aspect politic. Social-democrații germani și suedezi, creștin-democrații italieni, gaulliștii francezi și politicienii britanici de toate culorile s-au agățat la început instinctiv de consensul postbelic, cautând pe cât posibil ocuparea completă a forței de muncă sau compensând în caz contrar prin creșteri salariale pentru cei cu loc de muncă, transferuri sociale pentru cei fără și subvenții directe pentru angajatorii în dificultate din sectorul public și din cel privat”¹.

Reacții la criza economică

Mesajul explicit despre amploarea și intensitatea crizei din economia globalizată, l-a transmis președintele Băncii Mondiale, Robert Zoellick. Pe 21 martie anul acesta, conform agenției de presa DW, el declara la Bruxelles că „anul 2009 va fi un

¹ T. Judt, *Epoca postbelică*, (Iași: Polirom, 2008), 242.

an foarte periculos, [vom] «comunica o prognoză care indică scăderea probabilă cu unu până la 2 procente a creșterii economice». Zoellick a mai opinat că o atât de dramatică scădere a ratei de creștere a economiei mondiale nu a mai fost înregistrată de la al Doilea Război Mondial încoace. Președintele Băncii Mondiale a avertizat asupra efectelor dramatice pe care le va avea acest regres economic asupra țărilor sărace. Banca Mondială estimează că doar în acest an peste 400 000 de copii vor muri datorită efectelor indirecte ale crizei¹. În România, prognozele despre criză au un crescendo al negativității. În decurs de 2 luni executivul a ridicat riscul pentru o recesiune de proporții: de la creștere economică de 2 procente, reevaluările anunță o creștere negativă de un procent și o cifră de 800 mii șomeri.

Percepția despre criză și consecințele ei este diversă și uneori ea este „instinctivă”. De multe ori mesajul este unul general, rezultat al sintezei dintre informația despre criză a autorului și valorile culturale sau politice pe care acesta le împărtășește. Atitudinea intelectuală sau politică în fața crizelor modernizării a fost enunțată sugestiv de E. Hobsbawm. Pentru istoricul englez capitalismul este o lume a crizelor. Cu toate acestea, spune el, nu am învățat încă să gândim marile crize. Ne concentrăm pe cele parțiale, secvențiale sau de scurtă durată. Capitalismul este o lume a competiției pentru profit, a inovărilor care aduc profituri cât mai mari și mai repede. Această matrice mobilizatoare este puțin propice pentru o reflecție despre crize. Cu atât mai neobișnuit ar apărea mobilizarea statelor spre prevenirea crizelor. Chiar dacă, după al Doilea Război Mondial, guvernanții au învățat că spațiul social trebuie gestionat pentru a dezamorsa mișcările radicale de protest, pacea socială rămâne în continuare o utopie. Într-o conferință susținută în 1993, E. Hobsbawm definea secolul XX ca fiind un „sandwich”: la mijloc o perioadă de aur, cei 30 de ani glorioși postbelici, aflați între 2 crize. Prima (1914-1950) a fost catastrofică prin desfășurare și consecințe. Cea de a doua „felie” a sandwich-ului lui Hobsbawm este criza de la sfârșitul secolului XX (sfârșitul comunismului combinat cu criza statului asistențial din occidentul dezvoltat)¹. Astăzi suntem contemporani cu începutul construcției unui nou sandwich, în care criza economiei globale reprezintă prima „felie”.

Actori politici din România, guvernanții sau lideri ai unor instituții specializate în coordonarea și gestionarea economiei au avut, în cele mai multe dintre cazuri, atitudini ce amintesc de activismul manipulator al partidului comunist. Mesajul acestora despre criză poate fi cu ușurință încadrat în comportamentul gospodinei care ascunde gunoiul sub covor și astfel speră că în casă e curat. De exemplu, guvernatorul Băncii Naționale, în toamna anului trecut anunța încrezător, dar fără teame, victoria leului asupra monedei unice europene. A urmat o devalorizare agresivă. În februarie anul acesta, recurge la o savantă descriere a unor posibile tenduri ale economiei în criză, recunoscând însă că despre actuala criză nu se știe mai nimic. „România se confruntă în prezent cu un tip de recesiune ce presupune o scădere abruptă a economiei, urmată de o reluare a creșterii economice într-un *interval scurt* (s.m.), a spus guvernatorul BNR, Mugur Isărescu. «Asistăm la o recesiune în formă de V, însă nu avem date despre cea în formă de U, ce prevede o perioadă mai lungă de scădere economică. Cea mai rea (formă de recesiune) este depresia, în formă de L, când economia pică și rămâne așa», a explicat Isărescu. El a admis că nu poate evalua încă impactul asupra economiei și cât de puternică este frânarea economică. «Nu știm ce se va întâmpla, dar suntem pregătiți pentru ce e mai rău», a spus guvernatorul².

Reacția lui Mugur Isărescu, care nu este singulară, exprimă o atitudine de fatalitate în fața crizei. Criza este un rău necesar, nu putem decât să încercăm să îi temperăm manifestările distructive. Ea este o rezultată a funcționării economiei de

1 E. Hobsbawm, „Rien n'aiguise l'esprit comme la defaite”, în *Marx et l'histoire*, (Paris, Editions Demopolis), 190-192.

2 Daniel Oanță, „Isărescu: Dezinflația s-a instalat confortabil în România”, *Cotidianul*, 6.02.2009.

piață, și prin urmare reacția umană este una limitată. Criza nu poate fi prevenită, se încearcă doar atenuarea costurilor. C. Pîrvulescu este explicit asupra acestei atitudini întâlnite în spațiul public, atunci când afirmă că „în 1992, legendarul slogan «It's the economy, stupid!» îl ducea pe Bill Clinton direct la Casa Albă. Astăzi, sloganul a fost readaptat pentru a explica recesiunea, iar forme precum „«așa-i economia» sau chiar «așa-i criza» se aud tot mai des¹».

Principalii actori politici din România au acceptat realitatea crizei și prin urmare au început să însăileze diverse programe anticriză abia după instalarea noului guvern, în ianuarie 2009. Campania electorală din toamna anului trecut nu a fost umbrită de spectrul crizei. Promisiunile electorale s-au formulat ca în timp de „pace”. Așa se explică de ce noul guvern a reacționat timid și nepregătit la evoluțiile negative ale economiei, de ce a schimbat într-un termen scurt proiecte sau elemente de program politic.

Caracterul ineluctabil al crizei pare să fie acceptat de marea majoritate a liderilor politici și de opinie. Această resemnare este pasivă sau activă. Cea din urmă reclama reacții de „apărare”. Astfel de atitudini au ca fundament cognitiv ipoteza că orice criză este, în același timp, o posibilitate de reconstrucție, pentru a reechilibra sistemul și a nu îl îndrepta spre colaps. În acest context, întrebarea care așteaptă răspunsul este aceea legată de soluții: cele de la Marea depresiune a secolului XX reprezintă o alternativă sau e nevoie de noi politici economice. În cartea sa despre Europa postbelică, T. Judt sublinia că răspunsul la criza economică occidentală din anii '70 ai secolului trecut nu putea fi unul inspirat din matricea keynesismului², întrucât însuși statul bunăstării se confrunta atunci cu constrângeri. Ieșirea din criza energetică și economică din acea perioadă s-a făcut prin reforme economice structurale. Astăzi globalizarea are nevoie de noi rețete pentru relansarea economiei?

O altă atitudine, prezentă mai degrabă în Occident, este aceea „antisistem”, care fie invită la recitirea *Capitalului* lui Marx, fie propune imaginarea unui proiect postcapitalist.

I. Wallerstein este de părere că această nouă criză, cu care debutează secolul XXI, este și o criză a sistemului capitalist. „Astăzi, acest moment al ciclului conjunctural coincide cu o perioadă de tranziție între două sisteme cu durată lungă și prin aceasta agravează criza. Mă gândesc că de treizeci de ani am intrat în faza terminală a sistemului capitalist. Această fază se deosebește fundamental de succesiunea neîntreruptă a ciclurilor conjuncturale anterioare prin aceea că capitalismul nu mai reușește să fie un «sistem», în sensul pe care exprima Ilya Prigogine (1917-2003): când un sistem biologic, chimic sau social derapează prea mult și des de la starea sa de stabilitate, nu mai reușește să se echilibreze și atunci asistăm la o bifurcare. Situația devine haotică, de necontrolat pentru forțele care o dominau până atunci, și asistăm la emergența unei lupte. Nu este o luptă între susținătorii și adversarii sistemului, ci între toți actorii pentru a determina ce va înlocui sistemul. Folosesc termenul «criză» pentru a desemna o astfel de perioadă. Da, suntem în criză. Capitalismul se apropie de sfârșit”. Sociologul american, fără a face o predicție, apreciază că actuala criză va aduce schimbări semnificative în fizionomia sistemului globalizat: „...este imposibil să prevezi ce model se va impune în cele din urmă. Peste zece ani probabil vom vedea mai bine.; peste treizeci sau patruzeci de ani un nou sistem va apare. Consider că este posibil ca să se configureze fie un sistem de exploatare mai violent decât capitalismul, fie un model mai egalitar și mai redistributiv³”. I. Wallerstein exagerează resursele distructive ale actualei crize. Am putea mai degrabă vorbi despre ieșirea din scenă a economiei neolibérale și reinventarea unei economii cu grad sporit de

1 C. Pîrvulescu, „Așa-i economia idioată!”, *Cotidianul*, 3.02.2009.

2 T. Judt, *Epoca*, 425.

3 I. Wallerstein, „Le capitalisme touche à sa fin”, *Le Monde*, 11.10.08.

reglementare, chiar dacă intervenționismul postbelic al statului asistențial este astăzi considerat ca fiind depășit istoric.

Actuala criză a readus în actualitate rolul statului în gestionarea economiei. Uneori se vorbește cu multă ușurință despre o posibilă întoarcere a statului actual. Se încearcă acreditarea ideii că redobândirea unui statut activ în coordonarea economiei globalizate ar putea însemna începutul pentru un nou socialism de stat. Analogii între infuzia de capital pe care statele cu rezerve financiare o realizează, sub formă de împrumuturi sau cumpărări de acțiuni, cu naționalizările socialismului de stat sunt superflue și ideologizante. Ele încearcă reactivarea stafiei comunismului pentru a o contrapune neoliberalismului și astfel a-l salva. Asemenea mesaje sunt lipsite de consistență teoretică și ele ținesc mai degrabă spre publicul consumator de media, deschis la mitologia postcomunistă. Asemenea discursuri recurg în mod voit la confuzii și vând prejudecăți celor dispuși să le recepteze.

În fapt, astăzi rolul statului în depășirea crizei economice este o problemă reală și serioasă. Mecanismele, instituțiile sau reglementările la care ar putea recurge statul sunt într-un proces de evaluare. Reluarea vechilor pârghii intervenționiste sunt eficiente sau vom asista la schimbări structurale? În actuala conjunctură economică, fondatorul celei de a treia căi, A. Giddens este mai degrabă adeptul unui liberalism controlat și nu a suplimentării de politici sociale redistributive, care să împovăreze fiscal relansarea. Într-un interviu pentru cotidianul *Le Monde* el afirma: „Guvernele trebuie să fie atente și să evite două erori. Prima ar consta în revenirea la versiunea tradițională a statului keynesian, în contextul în care lumea s-a schimbat radical. Pe vremea lui Keynes nu există globalizarea. Astăzi, trebuie găsit altceva. În niciun caz nu trebuie să ne întoarcem la tradiționala dihotomie stânga-dreapta. A doua eroare care ne pândește, ar fi o prea mare reducere a rolului pieței. Avem nevoie de piață”¹. Până una alta, încercările de aplatizare a efectelor crizei din partea statului se manifestă pe două căi: reactivarea rolului său de acționar în economie sau îndatorarea pentru a susține sistemul financiar național.

Agresivitatea crizei, a adus în actualitatea media din Occident și teme care păreau depășite de istoria căderii comunismului. Sociologi și politologi, cărora li se oferă spațiu publicistic în presa de notorietate, recurg la reactualizarea unor concepte de proveniență marxistă până mai ieri expulzate din noul limbaj al științei politice. Concepte precum exploatare, alienare sau lupta de clasă reintră în discursul academic difuzat prin media. De exemplu, în presa franceză, îngrijorarea față de efectele sociale ale crizei îi determină pe unii cercetători să reinventeze lupta de clasă în condițiile schimbării structurii sociale. Pentru profesorul de filosofie Francois Galichet, fizionomia grupurilor sociale aflate astăzi în arena confruntării este schimbată față de perioada industrialismului. Clasa dominantă este reprezentată de „paraziți” (elita din finanțe), „pensionari” (beneficiarii fondurilor de pensii) și „manageri” (proprietarii de capital). Această clasă este mondială, în timp ce proletarii au rămas, în conștiință și acțiune, în tiparele statului național. Această asimetrie ar explica dezvoltarea neînhibată a economiei neoliberale. Pentru filosoful francez, „o clasă dominantă mondializată nu poate fi contestată decât de clase dominate mondializate”².

Riscul reacțiilor extremiste față de criză reprezintă un alt tip de mesaj. Argumentele lui se alimentează din două surse. Pe de o parte, faptul că unele țări europene au ieșit din criza anilor '30 a secolului trecut prin soluția regimurilor totalitare de tip fascist, pe de altă parte, astăzi, în unele țări occidentale, au loc proteste împotriva muncitorilor imigranți. C. Pîrvulescu consideră că spectrul crizei anilor '30 ni se înfațișează ca un avertisment... ca și în urmă cu 80 de ani, criza urmează unei lungi

¹ A Giddens, „L'erreur serait de vouloir réduire le rôle des marchés”, *Le Monde*, 04.02.2009.

² Francois Galichet, „La lutte des classes n'est pas morte”, *Le Monde*, 30.01.2009.

perioade în care îndatorarea și creditul au explodat, iar banii s-au «făcut ușor». Și, tot ca atunci, criza le apare multora ca rezultatul intervenției unor conspiratori odioși. Refuzând să accepte caracterul ideologic al capitalismului și să constate epuizarea acestuia în lupta cu inamicul său, comunismul, mulți caută vinovații pentru actuala criză oriunde altundeva decât în modul de construcție a sistemului... Și dacă totuși ceva nu merge în această nouă grădină a Edenului regăsit, de vină este șarpele conspirației”¹. Teamă de șomaj a dus, de exemplu, în Marea Britanie la manifestări naționaliste. Dintr-o informare de presă aflăm că „niște oameni ai muncii au organizat o grevă spontană (calificată drept «grevă salbatică») pentru a cere ceva ce totul neobișnuit în raport cu retorica UE: străinii să plece acasă iar locurile de muncă să fie păstrate pentru deținătorii de pașaport britanic. Greva era una locală, dar s-a extins foarte rapid în alte zone și cu același slogan, țintele principale fiind imigranții italieni și portughezi”².

Criza ca resursă cognitivă, este un alt mesaj difuzat de media. Ideea, chiar dacă a fost doar enunțată, fără a avea și o argumentare adecvată, este deosebit de interesantă³. Într-adevar, orice perioadă de criză în dialectica unei societăți oferă o perspectivă bogată în informații pentru cercetarea empirică. Crizele, asemenea tranzițiilor, sunt perioade care dezvăluie, promovează în prim plan, mecanisme și aspecte contradictorii ale societății. Așa cum sublinia un antropolog francez, tranziția „desemnează o fază particulară în evoluția unei societăți, fază în care ea suportă tot mai multe dificultăți, interne sau externe, în reproducerea raporturilor economice și sociale care o structurează și îi conferă o logică de funcționare și forme evolutive specifice și în care, în același timp, apar noi raporturi economice și sociale care, mai devreme sau mai târziu, cu mai multă sau mai puțină violență, se vor generaliza și vor deveni condițiile de funcționare pentru o nouă societate. Reiese că fazele de tranziție sunt epoci de o excepțională importanță în viața concretă a societăților. Este momentul în care moduri de a produce, de a gândi, de a acționa individual sau colectiv se confruntă cu limite interne sau externe și încep să se descompună, să se fisureze, să-și piardă din importanța socială ori să vegeteze timp de secole în spații minore și subordonate înainte de a se stinge de la sine. Dar, de cele mai multe ori, subordonarea și dispariția lor sunt accelerate de acțiunea grupurilor sociale care vor dezvoltarea altor moduri de a gândi, de a acționa sau de a produce. Analiza proceselor și epocilor de tranziție înseamnă să te confrunți cu momente de răscruce din istorie, momente care, mai mult ca altele, fac sau rezumă istoria”⁴. Din această perspectivă, a reflecta la criza economică a globalizării ca la o etapă a dezvoltării societății în care practici și structuri instituționale pun în cumpănă normalitatea reproducerii sociale, reprezintă o formulă teoretică-stimulatoare. În perioadele de stabilitate, multe dintre contradicții sau potențialele disfuncții sunt mai greu de sesizat pentru cercetător.

Concluzii

Analiza mesajelor din mass media despre actuala criză economică, relevă o anumită teamă a puterii în fața crizei. Această stare a instituțiilor politice se datorează faptului că ele se confruntă cu un fenomen economico-social nou, pentru care nu sunt pregătite intelectual sau pragmatic. Pe de altă parte, puterea știe că în situații de criză costuri sociale ridicate cresc riscul destabilizării. Prin urmare, majoritatea

1 C. Pîrvulescu, „Teoria conspirației”, *România liberă*, 28.10.2009 și „Haosul bine temperat”, *România liberă*, 07.10.2008.

2 C. Unteanu, „Renaționalizarea Europei”, *Ziua*, 09.02.2009.

3 H.R. Patapievi, „Fiecare criză ne oferă o radiografie la minut a ceea ce suntem”, *Evenimentul zilei*, 12.03.2009.

4 M. Godelier, *Transitions et subordinations au capitalisme*, (Paris, Editions MSH), 7.

parlamentară este predispusă ca, în anumite limite, să construiască politici sociale de atenuare a șocurilor crizei.

Mesajul generalizator sau abstract al executivului, fără elemente concrete se datorează atât unei strategii politice precare, dar și rolului pe care îl are puterea, în general, de a nu crea o stare de îngrijorare, tensiune sau haos. În aceste condiții, riscul este ca atunci când realitatea este mult mai dură ca atitudinea politicului, guvernării să fie dislocați. Așa s-a întâmplat de exemplu în Islanda. Pe fondul crizei economice și a reacțiilor de contestare a managementului puterii au fost organizate alegeri legislative anticipate în aprilie 2009.

Reflecția politologică, sociologică sau economică despre criză este în stadiu de coagulare. Informația primară, care stă la baza analizei și interpretărilor, este în continuă modificare. De exemplu, statisticile privind dinamica indicatorilor economici se schimbă lunar.

Viziunile sunt în construcție, soluțiile sunt propuse cu titlu de reușită sau eroare. În acest context, media occidentală oferă spațiu pentru mesaje intelectuale care actualizează unele valori de stânga. Nu există deocamdată „rețete” de succes care să poată fi utilizate de fiecare guvern. Criza este globală, dar are manifestări naționale.

Mesajul despre criză, așa cum s-a formulat el în media în perioada în care am monitorizat presa scrisă, este mai degrabă prevestitor și mai puțin predictiv. Tentația comparației cu alte crize predomină, față de discursul care să promoveze soluții.

Semn de întrebare

Interviu cu Matei Cazacu realizat de Aurora Martin

1. Domnule profesor, din anul 1977 v-ați angajat în mișcarea pentru apărarea drepturilor omului. Cum apreciați că a evoluat această practică în România și cum a evoluat percepția d-voastră asupra democrației în România înainte și după căderea comunismului?

2. Revoluția de catifea și Revoluția sângeroasă din România sunt cele două modele extreme pentru țările Est europene care au ieșit de sub dictatura comunistă. Dacă revoluția pragheză urmărea schimbarea regimului, în perspectiva unor transformări de durată în direcția democratizării, revoluția română părea să fie concentrată doar pe opțiunea imediată de preluare a puterii. Credeți că se poate identifica un determinism între un anume tip de revoluție și o anume evoluție politică ulterioară? Se pot întrevădea trăsături ale clasei politice în formare, în funcție de modelul de revoluție urmat?

3. Vaclav Havel afirma că „va fi nevoie de decenii până când comunismul va ieși din mințile oamenilor”, dar, din respect pentru memoria trecutului poporului ceh, a optat pentru clarificarea istoriei recente, militând, în mod consecvent, pentru aplicarea legii lustrației. Cum apreciați faptul că încercările partidelor de stânga de a o suprima și neputința partidelor de dreapta de a o valoriza au transformat-o într-un simbol al împăcării cehilor cu trecutul lor totalitar? În cazul României, suntem îndreptățiți să considerăm împușcarea lui Ceaușescu drept singura punere în practică (e drept, avant la lettre) a unei legi a lustrației?

4. În recenta sa vizită la Minsk, prin „bunăvoința” lui Lukashenko, Berlusconi a avut acces la informații din arhiva KGB referitoare la fondurile primite de stânga italiană în perioada Războiului Rece, informații utile în reglarea de conturi și discreditarea adversarilor. În condițiile în care interesele și beneficiile economice ale marilor puteri europene primează, în relația cu Rusia, credeți că legea lustrației și procesul comunismului ar putea să apară anacronice în Europa lui 2009?

5. Foști lideri și oficiali din statele foste membre ale blocului comunist, printre care și Emil Constantinescu, au trimis președintelui american Barack Obama o scrisoare deschisă, cerându-i să se implice în probleme ce țin de securitatea europeană și să nu cedeze în fața tacticilor de „intimidare tacită” ale Rusiei. Poate fi interpretată această acțiune ca o „reîmprospătare” a memoriei guvernării americane în legătură cu *Scrisoarea celor 8* și *Scrisoarea de la Vilnius*, din 2003, prin care liderii din Europa Centrală și de Est, alături de cei din Balcanii de Vest îndemneau Europa să-l sprijine pe George W. Bush împotriva lui Saddam Hussein? În ce măsură asigurările și încurajările date Joe Biden în timpul vizitei sale din octombrie au răspuns îngrijorărilor Europei Centrale și de Est?

6. Un leader european ca Gerhard Schroeder nu s-a jenat câtuși de puțin să devină principalul avocat al proiectelor Gazprom în Europa și anul acesta Germania și Federația Rusă au lansat Agenția Energetică ruso-germană. Pe de altă parte, nu demult, Franța și-a anunțat intenția de a vinde Rusiei portelicoptere care, după spusele șefului Marelui Stat Major al marinei rusești, în criza georgiană „i-ar fi permis Flotei Mării Negre (rusești) să rezolve situația în 40 de minute”. În lumina celor menționate mai sus, cum poate fi judecată politica marilor puteri europene – Germania, Franța, Italia – de a recunoaște Rusiei o sferă de influență, numită „spațiu de securitate”, asupra fostelor țări comuniste din Estul Europei? În contextul cooperării economice și al imenselor beneficii rezultate din comerțul cu o piață de 148 de milioane de ruși, în ce măsură frica de Rusia și condamnarea comunismului mai sensibilizează un Occident interesat doar de câștig?

Matei Cazacu - Licențiat în istorie la Universitatea din București (1969). Doctor în istorie al Universității Paris 1 – Sorbona, Diplomat la Ecole pratique de Hautes études (EPHE) și al celebrei Ecole National de Chartres. A publicat : In Search of **Frankenstein**, Boston, New York Graphic Society, 1975, (en collaboration avec Radu R. Florescu et Alan Barbour), L'Histoire du prince Dracula en Europe centrale et orientale au XVe siècle. Edition critique, traduction, notes et commentaires, Genève, Droz, 1988. rééditions 1996 et 2006, La Moldavie ex-soviétique. Histoire et débats en cours, Paris, Akratie, 1993. (en collaboration). 2ème Edition, revue et complétée, sous presse, Paris 2007, O lume într-o carte de bucate. Un livre de cuisine à l'époque de Constantin Brâncoveanu (1688-1714), Bucarest, Fundația Culturală Română, 1997 (în colaborare), Au Caucase. Russes et Tchétchènes, récits d'une guerre sans fin (1785-1996), Genève, Georg Editeur, 1998, Histoire des Slaves orientaux. Bibliographie des sources historiques traduites en langues occidentales (Xe siècle - 1689), Paris, CNRS Editions et l'Institut d'études slaves, 1998. (en collaboration), The Story of Romanian Gastronomy, Bucarest, Fundația Culturală Română, 1999, Des femmes sur les routes de l'Orient. Le voyage à **Constantinople** aux XVIIIe-XIXe siècles, Genève, Georg Editeur, 1999, Minuni, vedenii și vise premonitorii în trecutul românesc, București, Editura Sigma, 2003, România interbelică. Interbellum **Romania**, București, Editura NOI Media Print, 2004, România văzută de străini, București, Editura NOI Media Print, 2007 etc.

1. Apărarea drepturilor fundamentale ale omului trebuie să rămână obiectivul prioritar al tuturor factorilor responsabili din România de la primul până la ultimul, de la președintele republicii până la funcționarul din spatele unui ghișeu care lucrează cu publicul. Mărturisesc că nu am mai urmărit în mod special acest aspect al vieții publice românești din momentul în care Liga pentru apărarea drepturilor omului și-a transferat sediul de la Paris la București: cu excepția, desigur, a momentului Piața Universității și a mineriadelor care vor rămâne o pată de neșters pe obrazul guvernelor lui Ion Iliescu. Am observat însă că LADO a fost probabil singura organizație non-guvernamentală care s-a implicat în controlul alegerilor din anii '90, trimițând pe teren tineri care să verifice listele electorale. Fratele meu, care locuiește în secto-

riul 3 din București, mi-a povestit cum au decurs lucrurile atunci: vechile liste electorale afișate la biroul de vot în 1990 și 1992 mai conțineau numele mame mele (decedată în 1986), ale unchiului și mătușii mele morți din 1978. În schimb, cei doi băieți ai fratelui meu, născuți la aceeași adresă respectiv în 1971 și 1974, nu figurau pe aceste liste. Fratele meu a corectat această situație de două ori: odată la biroul de votare și a doua oară împreună cu tinerii trimiși de LADO. Rezultatul a fost că atât în 1990 cât și în 1992, morții au votat (vă las să ghiciți cu cine), fiind mereu prezenți pe liste, în timp ce nepoții mei au fost în continuare excluși de la vot sau înscriși pe liste «speciale» care nu au fost luate în considerare. Se pare că treaba s-a aranjat în 1996, de unde și rezultatele diferite, dar astfel de mici găinării puse cap la cap pe întreaga țară au dus la furtul masiv de voturi. Iată deci cum erau respectate drepturile civile ale omului în România sub primele mandate ale lui I. Iliescu.

2. Democrația în România înainte și după căderea comunismului a fost și rămâne puternic marcată de «specificul național». În toată perioada 1866-1946, partidul care organiza alegerile le-a câștigat cu o singură excepție în primul an când s-a adoptat votul universal (1919). În perioada comunistă (1948-1989) nu se poate vorbi de democrație, ci doar de democrație «populară» în sensul că poporul ales (PCR) «se alegea». Este aceasta o frumoasă și veche expresie bastinașă care ar fi făcut deliciile lui Constantin Noica: un deputat nu *era ales*, ci se *alegea* (pe sine însuși, desigur).

3. După 1989, democrația din România a fost originală (același I. Iliescu îmi amintesc căuta modele japoneze sau suedeze), deoarece oamenii politici au «implementat-o». Iarăși un delicios neologism anglo-saxon după un cuvânt latin care a dat «a umple», cu sensuri printre care și acela de a transmite o boală contagioasă (în special venerică) sau insecte parazite (păduchi, etc). Era și normal ca oameni care considerau pe români «the stupid people» să considere democrația ca pe o maladie transmisibilă cu o perioadă de incubare de 20 de ani (Silviu Brucan). De fapt, bătrânii și tinerii comuniști care l-au lichidat și înlocuit pe Ceaușescu sufereau (și mai suferă) de aceeași deformare: poporul este prost, noi singuri suntem deștepți deoarece am făcut studii la Moscova sau în America, avem rubedenii, relații și rețele sus-puse, grade și epoleți aurite, și «vrem democrație dar nu pentru căței» cum spunea Grigore Alexandrescu. Deci exact ca marii boieri din vremea Regulamentului Organic. Democrația, câtă s-a realizat în România în ultimii 20 de ani, s-a născut mai ales prin acțiunea societății civile, de exemplu GDS, Alianța Civică etc. Democrația «implementată» va rămâne artificială și iluzorie câtă vreme ea nu va deveni o practică zilnică în relațiile dintre oameni. Ceeace nu este cazul în România. Complotiștii care au confiscat revoluția română din decembrie 1989 erau obsedați de preluarea imediată a puterii și FSN-ul a fost nebuloasa îndărățul căreia s-au ascuns punând în fața personalității ca Doina Cornea. Reaparitia PNL, PNT-CD și PDS (Sergiu Cunescu) i-a obligat să-și dea arama pe față și să se transforme la rândul lor în partid politic tradițional. Dar este destul să compari pe Vaclav Havel cu Ion Iliescu pentru a măsura hăul care desparte clasa politică în formare în anii '90. E drept că englezii la 1649 și francezii la 1792 și-au executat regii în urma unor revoluții sângeroase, ceea ce nu a împiedicat formarea unei clase politice cu o evoluție similară. Nu există, cred eu, o corelație automată între tipul de revoluție (de catifea sau sângeroasă) și trăsăturile clasei politice în formare.

4. Nu cred că asasinarea tiranului este o aplicare a legii lustrației. Lustrație înseamnă «purificare»: de ce fel de purificare poate fi vorba când nu sunt eliminați din viața publică (fie și numai pe 5 ani) membrii Biroului politic și ai CC al PCR, ofițerii de securitate, activiștii de partid? Că unii au fost judecați și condamnați pentru crimele din vremea revoluției e foarte bine, dar lustrație nu s-a făcut și nici nu cred că se va face dată fiind compoziția clasei politice actuale din România. «Împăcare cu trecutul

comunist»? Foarte probabil. Procesul comunismului trebuia făcut din 1990, dar nu de Iliescu și Brucan. Așa cum văd eu lucrurile astăzi, va fi un proces de lungă durată, în fiecare țară europeană, asiatică și sud-americană, căci nimeni nu este capabil să imagineze un nou Tribunal de la Nürnberg. În bună logică, procesul ar trebui să se desfășoare la Moscova sau la Sankt Petersburg, așa că las pe fiecare să ghicească anul când aceasta se va produce. Câtă vreme Statele Unite și NATO vor duce războaie în Irak și în Afghanistan, sprijinul Rusiei le va fi necesar și util. Asigurările vice-președintelui Joe Biden trebuie plasate în acest context și alegerile din Ucraina din ianuarie 2010 vor constitui un test major al politicii rusești în regiune. Ca și cele din republica Moldova, de altfel. Căci, după cum spunea un om politic francez (Charles Pasqua), «promisiunile oamenilor politici angajează doar pe cei care cred în ele».

5. La ora actuală, Statele Unite nu au capacitatea și foarte probabil nici voința de a constrânge Rusia să abandoneze o politică imperială veche de peste 300 de ani. Să ne amintim doar câți ani și câte războaie au fost necesare Franței, Angliei, Belgiei și Olandei ca să recunoască independența fostelor lor colonii (1946-1963). Spre deosebire de ele, imperiul rusesc se află în continuitate teritorială cu fostele colonii, deci tentația imperială va fi mai puternică și de mai lungă durată. Doar o Europă puternică și o administrație americană eliberată de povara războaielor actuale vor garanta securitatea fostelor state satelite față de Moscova.

6. Occidentului nu-i este teamă de Rusia și nici nu condamnă comunismul: oamenii politici germani, francezi și italieni sunt interesați doar de asigurarea aprovizionării țărilor lor cu materii prime (gaz, petrol, metale rare), investițiile miliardarilor ruși și accesul la piața rusească, chineză, etc. Ei nu condamnă deschis ideea sferei de influență rusești deoarece este vorba de țări mici și fără mare valoare economică sau strategică. Căci altfel ar spune sus și tare că o țară-continent de 17 milioane de kilometri pătrați – adică suprafața Europei și a Statelor Unite luate împreună –, cu o populație de 148 de milioane, înarmată până-n dinți, devine ridicolă când vorbește de amenințarea georgiană (nici 70.000 de km², cu 5,5 milioane de locuitori), așa cum Stalin se plângea în 1939 de amenințarea finlandeză! Dar cine îndrăznește să-i spună lui Stalin că era ridicol? Până când cineva nu va îndrăzni să-i spună acest adevăr lui Putin și lui Medvedev, Rusia își va menține discursul și pretențiile la «spațiul de securitate».

Arhivele Sfera Politicii

■ LAVINIA BETEA

Ultima vizită a lui Nicolae Ceaușescu la Moscova (II)¹

În acest număr al revistei noastre, Lavinia Betea continuă publicarea unor documente relevante privind pe Nicolae Ceaușescu.

Nicolae Ceausescu's last trip to Moscow (II)

In this number of the magazine, Lavinia Betea carries on the publication of some relevant documents on the subject of the life of the Nicolae Ceaușescu

Tov. Nicolae Ceaușescu: Să discutăm cum să soluționăm problemele.

M.S. Gorbaciov: În R.D. Germană au discutat și deja i-au exclus din partid.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Am văzut, dar deja acolo lucrează de acum influențele din afară, din Republica Federală Germania.

M.S. Gorbaciov: Milos Jakes este prietenul meu mai vechi. I-am spus: dumneavoastră aveți o țară bună, un popor calificat, bine organizat, bine educat, trebuie să faceți schimbări mai repede, mai repede, altfel veți fi învinși și veți ajunge într-o situație ca la noi, să rezolvați problemele sub tropăitul picioarelor. Jakes m-a ascultat și apoi a spus: atunci mai bine să aștept eu până vin ceilalți la putere în Uniunea Sovietică. A așteptat și iată ce s-a întâmplat. Acestea sunt două țări cu o situație prosperă, cele mai bogate, în afară de noi, bineînțeles, pentru că noi suntem cei mai bogați.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Începând din 1968 noi am spus: hai să ne apucăm să dezvoltăm economia, pentru că altfel n-o să ne ajute nimeni. Și am lucrat în această direcție.

M.S. Gorbaciov: Ați făcut mult.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Până în 1984 nu am primit un litru de petrol din Uniunea Sovietică.

M.S. Gorbaciov: Pentru ce aveți nevoie? Aveți petrolul dumneavoastră. Aceasta este o problemă clară, deja.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Eu am vrut numai să reamintesc.

M.S. Gorbaciov: Totuși ați făcut multe.

¹ Prima parte a textului a fost publicată în numărul 142 al revistei *Sfera Politicii*.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Am lucrat și am adus și îmbunătățiri în dezvoltarea societății și a economiei. Ceea ce faceți dumneavoastră acum am încercat și noi la un moment dat. Am creat atunci așa-ziii mandatar, și după un an de zile am văzut că se îmbogățesc și am lichidat complet această situație.

M.S. Gorbaciov: Așa o perspectivă ne prevedeți și nouă?

Tov. Nicolae Ceaușescu: În orice caz, ca să se îmbogățască unii prin speculă, aceasta nu este o perspectivă, știți și dumneavoastră acest lucru destul de bine. Am introdus și autoconducerea, și noul mecanism economic și consiliile de conducere.

M.S. Gorbaciov: Când vă ascult, mă gândesc că dumneavoastră într-un an aveți timp să vizitați fiecare județ.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Chiar fiecare județ nu.

M.S. Gorbaciov: Dar spuneți, într-o țară așa de mare ca a noastră, cum putem noi să conducem în același fel ca dumneavoastră? Noi trebuie să ne gândim la alte metode.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Și noi avem autonomie, însă una este autonomia în republici și chiar în regiuni și județe, și alta este autonomia întreprinderilor. Oricum, o orientare generală și un control general este obligatoriu chiar pentru Uniunea Sovietică.

M.S. Gorbaciov: Tovarășe Ceaușescu, noi suntem pentru un centru puternic, însă îl gândim puțin altfel.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Trebuie neapărat. Însă republicile trebuie să aibă multă autonomie și județele la fel. Noi mergem până în comune acum. Sigur, suntem o țară mai mică.

M.S. Gorbaciov: Nu este mică, este mijlocie.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Dar, în orice caz, nu se poate ca întreprinderile, chiar la nivel republican, să nu fie sub o îndrumare unitară, sigur, cu multă autonomie, cu multe drepturi. Cu vreo 20 de ani în urmă le-am dat și noi drepturi foarte multe și primul lucru pe care l-au făcut a fost să ia credite și să facă tot felul de investiții neeconomice. Atunci noi le-am restrâns drepturile și am gândit că trebuie să ținem în mână anumite lucruri, deoarece petru România 11 miliarde de dolari datorie în 1980 constituia o situație foarte grea. De altfel trebuie să vă spun că în discuțiile pe care le-am avut atunci cu Brejnev, el mi-a spus de câteva ori: nu te duce să faci datorii. De câteva ori mi-a atras atenția asupra acestui lucru, însă am greșit, că am dat multe drepturi întreprinderilor și toți s-au apucat și au sus că dacă avem drepturi, atunci să luăm credite din străinătate.

M.S. Gorbaciov: Guvernul este de vină!

Tov. Nicolae Ceaușescu: Tovarășul Dăscălescu nu era atunci prim-ministru.

Tov. Constantin Dăscălescu: Eu am venit la plată!

Tov. Nicolae Ceaușescu: Însă după aceea am luat măsuri și am oprit această situație reușind să plătim datoria.

M.S. Gorbaciov: Desigur, noi nu vrem să fie rău, noi vrem să fie bine.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Sigur, toată lumea vrea acest lucru, însă Uniunea Sovietică are multe posibilități și poate depăși ușor greutatea pe care le are. Ea poate să fie o putere economică socialistă model.

M.S. Gorbaciov: Tocmai aceasta vrem să facem. Probabil sunt ambiții prea mari, dar dorim să facem acest lucru. Probabil că în generația noastră nu vom reuși să facem totul, dar putem și noi să

facem multe. Principalul este ca acum să punem bazele, să determinăm direcțiile în mod corect.

Tov. Nicoale Ceaușescu: În câțiva ani Uniunea Sovietică poate să depășească greutățile pe care le are, în primul rând pentru că are totuși o forță economică puternică.

M.S. Gorbaciov: Așa este.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Dumneavoastră criticați știința, dar aveți o știință puternică.

M.S. Gorbaciov: Categorie.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Greșeala a fost că s-a pus un prea mare accent pe latura militară și s-au neglijat celelalte domenii.

M.S. Gorbaciov: Corect.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Sigur, a fost și situația internațională de așa natură. Dar aveți o știință puternică, foarte puternică, și poate ușor să soluționeze orice problemă. Pe urmă, totuși, și celelalte țări socialiste sunt ele mai mici, dar pot să conclueze în acest domeniu.

M.S. Gorbaciov: În general, dacă luăm țările socialiste din Europa, cu toate problemele pe care le au, sunt țări moderne totuși.

Tov. Nicolae Ceaușescu: S-au produs aceste schimbări. Să fie oprite și să se meargă înainte.

M.S. Gorbaciov: Ne gândim și noi. Probabil că aplicăm puțin alte metode, dar aceasta este problema fiecăruia. Important este să întărim socialismul și în rest este treaba fiecăruia. Sunt ritmuri diferite, sunt forme diferite. Desigur, noi trebuie să ținem seama de mărimea populației, de diferențele dintre republici, de nivelul lor de dezvoltare.

Ați menționat complexul militar industrial mare care există la noi. Acum trebuie să ducem o astfel de politică structurală care să ne permită să întoarcem acest complex mai mult spre nevoile omului. Aceasta este ceea ce facem în prezent. Complexul de apărare lucrează acum mai bine în direcția aceasta. Înainte a opus rezistență, dar acum lucrează în direcția aceasta, și sunt chiar interesați să o facă.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Însă trebuie păstrat, sigur, îmbunătățit.

M.S. Gorbaciov: Nu numai păstrat, tovarășe Ceaușescu!

Tov. Nicolae Ceaușescu: Când am spus că trebuie păstrat, am înțeles că tot ceea ce este necesar trebuie păstrat.

M.S. Gorbaciov: Categorie.

Care sunt problemele bilaterale pe care doriți să le abordați?

Tov. Nicolae Ceaușescu: În primul rând, cele economice. Sigur, primii-miniștri nu au avut timp să se întâlnească.

M.S. Gorbaciov: Atunci să se întâlnească.

N.I.Rijkov: Pe 9 ianuarie 1990 ne întâlnim.

Tov. Constantin Dăscălescu: Aceasta este o întâlnire în cadrul C.A.E.R, dar noi dorim o întâlnire bilaterală.

M.S. Gorbaciov: Veți mai trăi până la 9 ianuarie!

Totuși, ce probleme vă preocupă, ce vă îngrijorează?

Tov. Nicolae Ceaușescu: Mi se pare că noi am discutat multe probleme din acestea, dar ar trebui ca primii-miniștri să se întâlnească să pună la punct problemele discutate. Trebuie deja să ne gândim la cincinalul viitor.

M.S. Gorbaciov: Mi se pare că deja s-au ocupat de aceste probleme.

Tov. Constantin Dăscălescu: Numai pentru anul 1990.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Sigur, unele discuții sunt. Noi

considerăm că putem realmente să realizăm o colaborare mai bună. Aceasta ar fi prima problemă.

Sigur, nu am de gând acum să încep să intru în amănunte. Pentru că ne-ar trebui prea mult timp. Nu putem discuta mai mult acum, însă dacă am conveni ca să se întâlnească totuși primii-miniștrii, ar fi un lucru foarte bun. În România timpul este bun acum.

Tov. Constantin Dăscălescu: Am trimis și scrisori în sensul acesta - este a patra scrisoare de invitare. Tot acum am scris tovarășului Rîjkov.

N.I. Rîjkov: A fost un climat complicat.

Tov. Nicoale Ceaușescu: Este adevărat, dar s-ar putea găsi timp pentru o întâlnire. În acest cadru se poate discuta problema cooperării în producție, a specializării, inclusiv participarea la realizarea unor obiective.

De ce pun aceste probleme? Mai cu seamă pentru că în țările din C.A.E.R. acum sunt multe discuții și bilateral putem soluționa mai repede problemele. Unii își pun multe speranțe că vor veni americanii cu miliardele lor să-i investească la ei. Sigur, vor trage concluzii singuri. Este treaba fiecăruia, dar oricum până când clarificăm multe lucruri putem să soluționăm bilateral destule probleme.

Nu intru acum în amănunte, doar le-am reamintit.

M.S. Gorbaciov: Poate că guvernul român ar putea expune propunerile sale, preocupările sale pentru perspectiva imediată, adică, ce așteaptă de la Uniunea Sovietică. Tovarășul Dăscălescu să scrie numai resursele și atât.

Tov. Constantin Dăscălescu: Tovarășe Ceaușescu, este bine ceea ce spune tovarășul Gorbaciov.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Să știți că nu avem intenția să soluționăm problema materiilor prime numai cu Uniunea Sovietică. Noi lucrăm mult cu țările în curs de dezvoltare și vrem să accentuăm această tendință. Avem acum posibilitatea să le acordăm chiar și ceva credite. De altfel, acum avem de încasat 2,7 miliarde dolari de la aceste țări.

M.S. Gorbaciov: Într-un an?

Tov. Nicolae Ceaușescu: Nu, acestea sunt creditele acordate de România mai multor țări în curs de dezvoltare.

Tov. Constantin Dăscălescu: Anul acesta au ajuns la scadență aproape o jumătate miliard dolari.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Vrem să participăm mai activ la dezvoltarea acestor țări și în cadrul acesta ne asigurăm și unele materii prime.

M.S. Gorbaciov: Atunci să ne gândim care ar trebui să fie problemele noastre.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Din Uniunea Sovietică importăm 5 milioane de tone petrol, începând din 1984 iar din alte țări importăm 15 milioane, așa că nu avem de gând acum să rezolvăm problema numai su Uniunea Sovietică.

M.S. Gorbaciov: Și cât extrageți dumneavoastră din România?

Tov. Nicolae Ceaușescu: Numai vreo 10 milioane de tone, pentru că nu mai avem rezerve.

M.S. Gorbaciov: Dar cândva extrăgeați vreo 22 milioane tone?

Tov. Nicolae Ceaușescu: Nu, am avut vreo 15 milioane, dar pentru o perioadă scurtă și mai de mult. Nu mai găsim rezerve. Vrem să mergem acum la 10 mii de metri adâncime.

M.S. Gorbaciov: Și la noi scade extracția.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Sunt multe domenii în care putem colabora. De exemplu, putem colabora în domeniul energetic, pe bază de tehnologii noi.

M.S. Gorbaciov: Eu aș fi interesat, cres că și tovarășul Rîjkov, să ne gândim asupra concepției de colaborare, să nu facem numai comerț pur și simplu.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Noi, de exemplu, din Uniunea Sovietică luăm vreo 7 milioane tone minereu de fier. Din alte părți luăm 12 milioane de tone, așa că nu ne-am gândit și nici nu ne gândim să mergem numai la materii prime cu Uniunea Sovietică. Noi importăm cărbune cocsificabil din Statele Unite ale Americii, iar cu câțiva ani în urmă am și investit 100 de milioane acolo - suntem deci proprietari.

M.S. Gorbaciov: Acolo sunt mai mult proprietari japoneze.

Tov. Nicoale Ceaușescu: Japonezii merg așa, pe scară largă.

Deci, noi vrem să avem o discuție, pentru că suntem interesați să participăm. De exemplu, am fost informați zilele acestea că aveți în vedere să deschideți două bazine de cărbune cocsificabil la Lvov și Harkov. Vrem să mergem în Mongolia, împreună - de altfel se discută de mult problema aceasta pentru că și Uniunea Sovietică vrea să participe. Am investit în China în cărbune cocsificabil. Așa că nu dorim nimic să cerem, ca să spun așa, ca ajutor din partea Uniunii Sovietice, noi vrem să conlucrăm.

M.S. Gorbaciov: Nu poate fi vorba de ajutor. Dumneavoastră trebuie să ne ajutați pe noi.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Vrem să conlucrăm pe principii economice - aceasta este intenția noastră.

M.S. Gorbaciov: Să se gândească tovarășul Dăscălescu la propunerile de care am vorbit.

Tov. Constantin Dăscălescu: Îl aștept pe tovarășul Rîjkov în România.

N.I. Rîjkov: Îmi cer scuze, tovarășe Gorbaciov. Cu tovarășul Dăscălescu mă voi întâlni și vom discuta ce probleme avem în relațiile noastre bilaterale, inclusiv pentru cincinalul viitor. Nu sunt împotrivă și probabil că va trebui să discutăm specializarea, cooperarea în producție și toate celelalte, dar vreau să spun că - și aceasta nu se referă numai la România, ci în general - pe data de 15 decembrie noi vom prezenta un raport în Sovietul Suprem asupra programului guvernamental de însănătoșire a economiei, asupra mersului în continuare al reformei economice. Noi am pregătit documentele respective, dumneavoastră cunoașteți, noi le-am predat tuturor deputaților pentru dezbateri.

Când am pregătit toate aceste lucruri am pornit de la ideea că avem nevoie ca începând din 1991 să trecem la relații economice pe o cu totul altă bază, adică să trecem la comerț și nu la schimburi de mărfuri. De aceea, pe 9 ianuarie, când va avea loc întâlnirea șefilor de guvern, noi vom pune această problemă și știu că multe țări susțin acest lucru, ca începând din 1991 să trecem la prețurile mondiale și la decontările în valută convertibilă.

Noi înțelegem că peste noapte nu se poate face acest lucru, probabil că va mai trebui să treacă 1-2 ani. Aceasta nu înseamnă că nu vom avea acorduri de lungă durată, acorduri, privind unele mărfuri, dar altă soluție nu avem. Nici la noi și nici în alte țări reforma nu este compatibilă cu sistemul de comerț existent între țările noastre. De aceea trebuie să vă gândiți și dumneavoastră la acest lucru.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Eu înțeleg ce spuneți dumneavoastră. În fond noi facem schimb tot în deize convertibile. Am ales rubla convertibilă ca monedă de schimb, dar noi nu facem schimb de mărfuri. Sigur, urmărim să realizăm un echilibru al balanțelor, dar aceasta se întâmplă în toată lumea. Noi și cu Statele Unite ale Americii, spre exemplu, socotim în dolari, dar importăm direct mărfuri.

M.S. Gorbaciov: Dacă ne gândim să ne încadrăm în mod organic în economia mondială, atunci trebuie să folosim metodele corespunzătoare acestor situații. Multe țări, Cehoslovacia, Polonia și chiar Bulgaria, au pus problema de a se trece la prețurile mondiale, adică la prețuri de deize convertibile.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Foarte bine. Și acum schimburile se fac, în bună parte, la prețuri mondiale. Noi considerăm că problema aceasta trebuie să o discutăm foarte serios. Noi cu chinezii, de exemplu, facem schimburi în franci elvețieni.

N.I. Rîjkov: Și noi la fel.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Însă asigurăm pe baza aceasta, totuși, echilibrul balanței - numai calculul este pe monedă străină. Cred că pentru Uniunea Sovietică nu este chiar așa de convenabil să meargă la dolar în loc de rublă - dar sigur, este o problemă a Uniunii Sovietice.

M.S. Gorbaciov: Noi dorim ca în acest context să intre și procesul de însănătoșire a finanțelor și reforma prețurilor, să ajungem mai iute la convertibilitatea rublei. Principalul este să intrăm în relațiile economice mondiale, altfel nu avem bază de comparație.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Este o problemă de discutat, care trebuie discutată mult.

M.S. Gorbaciov: Deci noi ieșim cu o asemenea propunere și vă rugăm și pe dumneavoastră să vă gândiți până la 9 ianuarie și să vă spuneți punctul de vedere.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Noi nu considerăm că este cel mai bine să se treacă acum la aceasta.

M.S. Gorbaciov: De ce?

N.I. Rîjkov: Anul 1990 se va desfășura ca și până acum, dar ne gândim să trecem la aceasta din 1991.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Nu este vorba de 1990. Mă gândesc la activitatea cincinalului viitor.

M.S. Gorbaciov: De ce?

Tov. Nicolae Ceaușescu: Pentru că aceasta nu va întări de loc economic țărilor socialiste și a Uniunii Sovietice.

M.S. Gorbaciov: De ce?

Tov. Nicolae Ceaușescu: Să știți că pentru noi nu este o problemă prea mare, pentru că și acum, cu China și cu celelalte țări, avem deja 60 la sută din schimburi calculate pe deize convertibile.

M.S. Gorbaciov: Eu vă spun așa: aici nu este vorba de un calcul îngust. Pur și simplu trebuie să facem ordine și probabil că vom fi datori, dar trebuie să trecem la acest sistem. Trebuie să dăm posibilitatea ramurii energetice să câștige valută și să facă investiții. Aceasta este acum ramura cea mai înapoiată, dar nu este vorba numai de ramura energetică, ci în general, întreprinderile noastre trebuie să se compare cu sistemul mondial și atunci vor simți situația reală și vor înțelege că trebuie să se descurce. Cât putem noi să le mai împingem înainte, cât putem să le împingem de la spate cu bastonul?

Tov. Nicolae Ceaușescu: Nu cu bastonul, ci trebuie așezată activitatea pe principii economice.

M.S. Gorbaciiov: Tovarășe Ceaușescu, noi vorbim acum așa, dar peste un an, doi sau trei – tovarășul Rîjkov precizează că este nevoie de doi ani – s-ar putea folosi și credite pentru reechilibrare în momente de tranziție. Dar trebuie să începem neapărat.

N.I. Rîjkov: Noi considerăm că trebuie să adunăm economiștii noștri cu economiștii români, să stea împreună, să facă calcule și să vadă care este bilanțul, dacă trecem la acest sistem. În orice caz, este ceva complicat.

M.S. Gorbaciiov: Avem ce să discutăm și în ce privește abordările, dar și în ce privește problemele concrete.

Tov. Constantin Dăscălescu: Concret este că îl aștept pe tovarășul Rîjkov să vină în România. La Sofia nu putem discuta bilateral.

N.I. Rîjkov: Nu pot veni decât după întâlnirea de la Sofia. În primul trimestru al anului viitor, de exemplu pot să vin.

Tov. Constantin Dăscălescu: La sfârșitul lunii ianuarie?

M.S. Gorbaciiov: Ianuarie cade complet, pentru că vom avea congresele muncitorilor și țăranilor, plenara Comitetului Central, vom pune în dezbatere programul de dezvoltare pentru Congresul PCUS, care se apropie, program pe care îl vom discuta și la plenară și în debateri publice. De aceea, ianuarie cade complet.

Tov. Constantin Dăscălescu: Atunci în luna februarie?

Tov. Nicolae Ceaușescu: Urmează să vedeți împreună.

M.S. Gorbaciiov: Deci, tovarășe Ceaușescu să continuăm să menținem legăturile noastre. Eu prețuiesc foarte mult că noi facem un schimb de opinii în ce privește colaborarea noastră. Sincer vorbind prețuim cum se cuvine acest lucru.

Tov. Constantin Dăscălescu: Am o rugămintă pentru tovarășul Rîjkov, în legătură cu gazele naturale.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Problema gazelor nu este una de perspectivă, ci este legată de situația de acum.

Tov. Constantin Dăscălescu: În cadrul livrărilor curente s-a întâmplat ceva la dumneavoastră, pentru că de câteva zile, primim cu 7 milioane m.c. pe zi mai puțin și ni s-a spus că este vorba de câteva zile. Vă rog să analizați această problemă.

M.S. Gorbaciiov: La fel se întâmplă în fiecare an, mereu este câte ceva în plus.

Tov. Constantin Dăscălescu: Nu este în plus, ci în minus.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Noi ce știre dăm despre întâlnirea noastră bilaterală?

M.S. Gorbaciiov: Dați dumneavoastră o știre și dăm și noi una. Este aici un text scurt.

(Se citește textul știrii).

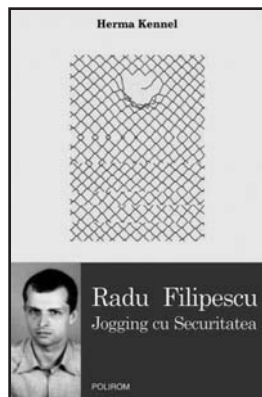
Tov. Nicolae Ceaușescu: Poate că partea aceasta bilaterală ar trebui s-o dezvoltăm mai mult. Să spunem că a avut loc un schimb de păreri privind dezvoltarea colaborării între țările noastre. Trebuie să facem un aliniat separat în legătură cu partea bilaterală.

M.S. Gorbaciiov: Foarte bine. Să vorbim despre situația actuală a relațiilor și despre perspectivele lor.

Tov. Nicolae Ceaușescu: De acord.

Radu Filipescu. Jogging cu Securitatea

Autor: Herma Kennel, editura Polirom

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 328
ISBN: 978-973-46-1624-4
Traducere din limba germană de Nora Iuga
Prefața de Ana Blandiana
Ediția a II-a revăzută

Volumul prezintă în forma cvasiromanescă lupta dusă de Radu Filipescu, începând din 1983, cu structurile nefirești ale lumii comuniste. Încercarea de a trezi opinia publică din torpoare, de a alunga frica indușă de regim prin distribuirea de manifeste are ca rezultat imediat doar condamnarea la zece ani de închisoare. Dar, așa cum rezuma autoarea această luptă printr-o frază care dă și titlul ediției germane, „există anumite lucruri care trebuie neapărat făcute”.

„Un loc comun al discuțiilor despre problemele tinerei generații este acela al nevoii de modele, pe care tinerii o resimt în mod dureros. Radu Filipescu are toate aceste date și nu trebuie decât să fie cunoscut pentru ca eficiența modelului pe care îl reprezintă să înceapă să funcționeze. Pentru că nu trebuie uitat – și cartea Hermei Kennel ne-o reamintește, pagină cu pagină –, Radu Filipescu a fost și este un personaj extraordinar, nu un «personaj tipic». El a fost nu numai singur, ci și singular în acțiunea lui (descoperirea abia în închisoare a eroilor altor câteva acțiuni similare de revoltă nu face decât să le sublinieze caracterul solitar), iar paginile în care este descrisă lipsa de succes a primelor lui manifeste – care cereau demonstrarea protestului prin simpla trecere printr-o anumită piață, într-o anumită duminică – ar trebui să devină pentru noi toți tema unei profunde analize.”

(Ana Blandiana)

Experiențe carcerale în România comunistă, vol. III

Autor: Cosmin Budeanca (coordonator), editura Polirom

Anul apariției: 2007
Număr pagini: 450
ISBN: 978-973-46-1566-7
Traducere de Alina Pelea

Al treilea volum al Experiențelor carcerale continuă să schițeze imaginea sistemului penitenciar comunist din România cu 23 de interviuri realizate în județele Bihor, Bistrița, Brașov, Iași, Mehedinți, Timiș și Tulcea. Interviurile se axează prioritar pe viața în detenție, însă majoritatea relațiilor foștilor deținuți politici se referă și la experiențele pe care le-au trăit după eliberare. Căci, pentru mulți dintre ei, ieșirea din pușcărie și reinsertia socioprofesională – întreruptă nu rareori de noi arestări – au însemnat un dureros proces de transferare „dintr-o închisoare mai mică într-o închisoare mai mare, reprezentată de România comunistă”.

Intelectualii și regimul comunist. Istoriile unei relații. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România. Volumul IV, 2009

Autor: Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului, editura Polirom

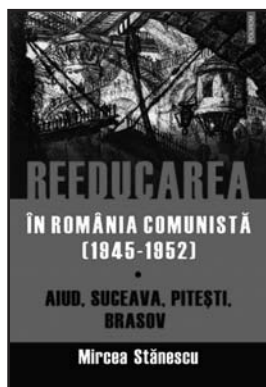

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 312
ISBN: 1842-5771

Al patrulea volum al Anuarului Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România reunește o serie de studii referitoare la rolul inteligenței românești la interacțiunile sinuoase, fie ele adevărate sau opoziții, dintre intelectualii români și regimul comunist. Situația istoriografiei române aflate sub impactul modelului sovietic în primul deceniu al regimului, analiza dosarelor de Securitate ale unora dintre membrii Uniunii Scriitorilor, studiile de caz în centrul cărora se afla Monica Lovinescu, Ion D. Sîrbu ori Miron Constantinescu sunt tot atâtea subiecte de interes pentru toți cei dornici să cunoască un segment specific, dar foarte important al istoriei noastre recente.

Reeducarea în România comunistă (1945-1952)

Autor: Mircea Stănescu, editura Polirom

Anul apariției: 2010
Număr pagini: 296
ISBN: 978-973-46-1627-5

Cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu

Cele trei volume ale seriei *Reeducarea în România comunistă* oferă o istorie completă a reeducării de tip Pitești, de la primele tentative – închisorile Aiud și Suceava – până la stoparea ei oficială. Căutările în arhive și discuțiile cu foștii deținuți au dat naștere acestei lucrări al cărei scop este, conform autorului, „să redea istoria încercărilor regimului comunist din România de a restructura (reeduca) deținuții politici, adică de a-i transforma din dușmani (reali sau presupuși) în aderenți (reali) ai doctrinei și practicii comuniste”. Primul volum prezintă începuturile reeducării: un studiu de caz despre Makarenko și nașterea pedagogiei sovietice, precedentul reeducativ de la închisoarea Aiud (1945-1948), reeducarea de la Suceava (1948-1949),

Pitești (1949-1951) și Brașov (1950-1951).

Index de Autori

Tudorel Andrei – Prof. dr., Academia de Studii Economice, București.

Lavinia Betea – absolvent al Facultății de Istorie-Filozofie, secția filozofie-istorie și doctor în psihologie al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Actualmente profesor de psihologie socială și politică la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad; șeful Secției Istorie Recentă a ziarului *Jurnalul Național*. Ultimele apariții editoriale: *Am făcut Jilava în pantofi de vară. Convorbiri cu Ioana Berindei* (Editura Compania, București, 2006); *Bărbați și femei. Întâlniri cu Serge Moscovici* (Editura Fundației Culturale Române, București, 2007); *Partea lor de adevăr* (reed. convorbirilor cu Bărlădeanu, Maurer, Mănescu, Editura Compania, București, 2008), *Psihologia politică – o disciplină societală* (coord. Lavinia Betea, Alexandre Dorna, Curtea Veche, București, 2008).

Bogdan Dima – Doctorand Facultatea de Drept, Universitatea din București, Managing partner *DDHM Strategic Consulting Group*.

Cosmin Dima – Licențiat în științe administrative, Facultatea de Management - Administrație Publică, Academia de Studii Economice, Masterat în Politică Europeană și Românească, Facultatea de Științe Politice - Universitatea București, Managing Partner – *DDHM Strategic Consulting Group*.

Mihnea Dumitru – Licență în relații internaționale York University Toronto, Canada, masterat în științe politice, Nottingham University Nottingham, UK, doctorat în științe politice Universitatea din București.

Alexandru Florian – conferențiar universitar la Facultatea de științe politice a Universității „Dimitrie Cantemir”, director executiv la Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”.

Tom Gallagher – Professor, University of Bradford, United Kingdom.

Claudiu Herțeliu – Lect. dr., Academia de Studii Economice, București.

Alexandru Isaic-Maniu – Prof. dr., Academia de Studii Economice, București.

Barbu Mateescu – Absolvent al Facultății de Sociologie din cadrul University of Pennsylvania. Absolvent al programului de master în Politică Comparată din cadrul Facultății de Științe Politice.

Dan Pavel – Predă științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. A înființat la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Facultatea de Științe-Politice, Administrație Publică și Jurnalism, împreună cu Emil Boc și Vasile Pușcaș. Fost redactor-șef adjunct și fondator al publicațiilor *22*, *Sfera Politicii*, *Polis*. Membru al Uniunii Scriitorilor din România. În prezent, coordonează firma de consultanță politică, *DDHM Strategic Consulting*.

Daniel Traian Pele – Lect. dr., Academia de Studii Economice, București.

Alexandru Radu – Prof.univ.dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”.

Titlul articolului

Prenumele Numele Autorului
Funcția și Instituția de apartenență
Adresa de e-mail.

ABSTRACT:

Toate articolele trebuie însoțite de un abstract care rezumă tematica articolului, evidențiind contribuția autorului. Abstractul nu trebuie să fie mai lung de 140 de semne. Abstractul trebuie redactat în limba engleză. Articolele trebuie trimise în format Microsoft Word (.doc) sau Rich Text Format (.rtf). Lungimea dezirabilă a unui articol este de 10.000-18.000 de semne. Pentru a vedea câte semne are articolul dumneavoastră, puteți folosi opțiunea word count din orice pagină pe care o deschideți în programul Microsoft Word. La sfârșitul abstractului trebuie să menționați titlul articolului în limba engleză.

KEYWORDS:

Drept *Keywords* trebuie să indicați, în limba engleză, cu italice, un număr de 5-7 termeni principali din articolul dumneavoastră. De exemplu în foma: *abstract, author name, title of the paper, references, submission*.

ARTICOLUL:

Articolul trebuie redactat folosindu-se alienate de felul acelor care se folosesc în acest document. Ele trebuie redactate cu fonturi *Times New Roman*, de preferință, de mărimea 12 pt., la doua rânduri, pentru textul articolului, *Times New Roman*, mărimea 10, la un rând, pentru *footnotes*. În cadrul articolului se respectă normele ortografice în vigoare stabilite de Academia Română. Atunci când este nevoie, diferitele note sau referințe se realizează prin utilizarea opțiunii *footnotes* din programul *Microsoft Word*. De fiecare dată când orice referință bibliografică este menționată prima dată, trebuie să dați informația bibliografică integral. Traducătorul trebuie întotdeauna menționat în prima citare. Vezi următoarele exemple de citare:

Pentru cărți

Se indică prenumele și numele autorului, titlul cărții integral (titlu și subtitlu) scris cu italice, urmat de paranteză, în interiorul căreia se dau localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura la care a apărut cartea, anul, iar după închiderea parantezei se indică pagina sau paginile din care se citează. Dacă sînt mai mulți autori sau editori, se dau toate numele. Notele de subsol corespunzătoare arată astfel:

1 Giovanni Sartori, *The Theory of Democracy Revisited* (Chatam, New Jersey: Chatam House Publishers, 1987), 23.

2 Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de Doru Pop (Iași: Polirom, 1999), 272-27.

3 Juan Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1996), 74.

Pentru capitole din cărți

4 Edward G. Carmine, Robert Huckfeldt, „Comportamentul politic – o perspectivă de ansamblu”, în Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de știință politică*, traducere colectivă (Iași: Polirom, 2005), 206.

Pentru referințe la o notă de subsol

5 Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics* (New Haven: Yale University Press, 1989), 164, n.1.

Pentru articole

Se respectă aceleași norme, menționîndu-se prenumele și numele autorului, titlul articolului în caractere drepte, între ghilimele, urmat de numele revistei/publicației în italice, numărul publicației, anul apariției (în paranteză), urmat de două puncte, pagina sau paginile citate.

6 Adrian Cioroianu, „Și totuși, Europa unită există – deși nu toți europenii votează”, *Sfera Politicii* 136 (2009): 9.

Pentru articole din ziare

7 Daniel Dăianu, „Schimbarea modelului”, *Jurnalul național*, 29 iulie 2009.

Pentru texte nepublicate

8 Ion Popescu, „Coalițiile din perioada postcomunistă. Cercetare comparată – România, Ungaria, Bulgaria” (lucrare de licență, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, 2009).

Pentru documente sau texte de pe Internet

9 Francis Fukuyama, „The Neoconservative Moment”, *The National Interest* 12 (2003), <http://www.thetharmaproject.com>, accesat 12.09.2009.

Pentru documente din arhive

Dacă se folosesc surse primare din arhive, trebuie să dați sursa în concordanță cu sistemul relevant de catalogare și locația arhive. Dacă referințele sînt la documente guvernamentale, ale partidelor politice, ale unor fundații, societăți, think-tanks sau alte organizații ale societății civile, atunci sursele vor fi identificate pe cît de complet este posibil.

10 ASRI, fond D, dosar 9897, f. 93.

11 Documentul poartă mențiunea „Strict secret de importanță deosebită. Exemplar unic”, Arhiva Comitetului Executiv al CC al PCR, dosar 264/1972, vol. VI, f. I-II.

12 Petre Roman, „Viziune politică asupra strategiei de dezvoltare a României în întîmpinarea secolului XXI. Pentru o bună guvernare a țării – calea social-democrată” („Caiet politic” distribuit participanților la Congresul extraordinar al Partidului Democrat, 16 martie 2001, fără alte mențiuni).

Atenție!

În citatele următoare din cărți sau articole deja citate, nu se mai dau prenumele și numele autorului, ci doar numele, nici titlul integral, cu referințe, ci doar titlul prescurtat, urmat de pagină, nu se vor folosi *op.cit.*, p. 23, sau *loc. cit.*, nici *ibid.* ori *ibidem*. De exemplu:

13 Sartori, *Teoria*, 29.

14 Cioroianu, „Și totuși”, 8.

15 Tismăneanu, „Dynastic”, 35-38, esp 36.

Atenție!

Trimiterile bibliografice se fac întotdeauna folosind limba originală a referinței, nu prin traducerea titlurilor de cărți sau articole. Titlurile unor cărți sau articole din limbi străine care nu folosesc alfabetul latin se dau prin transliterare fonetică a titlului din limba respectivă.

Cînd se citează cuvinte străine ori numele unor autori străini sau ale unor personaje politice străine, se păstrează ortografia din limba originală, cu respectarea normelor ortografice din limba respectivă.

SUMMARY

Editorial

Romanian presidential system and elections. From Iliescu to Băsescu.....	3
<i>Dan Pavel</i>	

Presidential Elections 2009

Romanian Presidential Elections of 2009. Race for the Prize of „Răul cel mai mic”	13
<i>Tom Gallagher</i>	
The Romanian experience in electing the President of the Republic	22
<i>Alexandru Radu</i>	
The President: a key institution of the Romanian constitutional system.....	30
<i>Bogdan Dima</i>	
Why did Crin Antonescu lose the presidential elections?	42
<i>Cosmin Dima</i>	
The second round of the presidential elections in 2009: fraud or consistency in options?	48
<i>Claudiu Herțeliu, Alexandru Isaic-Maniu, Daniel Traian Pele și Tudorel Andrei</i>	
The comparative analysis of the second runoff of the 2004 and 2009 presidential elections.....	61
<i>Barbu Mateescu</i>	
Electoral campaigning in the age of the Internet.....	67
<i>Mihnea Dumitru</i>	

Essay

The financial crisis between truth and perception.....	74
<i>Alexandru Florian</i>	

Question Mark: Matei Cazacu.....82

Aurora Martin

Archive

Sfera Politicii's Archives - Nicolae Ceausescu's last trip to Moscow. The transcript of the conversation between Nicolae Ceausescu and M.S. Gorbachev, dated December 4, 1989 (II)	86
<i>Lavinia Betea</i>	

Signals.....93

Index of authors95

Presidential Elections 2009

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform
legilor în vigoare.

